



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

J. P. STENHOLM:

Bidrag

til

Aalborg Bispedømmes Historie.

Udgivet i Anledning af 350-Aars-Dagen for Aalborg Bys Ophøjelse til Stiftshovedstad.



Aalborg.

Viggo Madsens Boghandel.

Trykt hos P. Hansen.

1904.

FORORD.

Under Udarbejdelsen af nærværende lille Skrift om Aalborg Bispedømme har det særligt været min Opgave at give en udførligere Beskrivelse af Bisperesidensernes Historie; med Hensyn til Afsnittet om Biskopperne har jeg kun givet en kortere Fremstilling, dog med Undtagelse af Tidsrummet fra Slutningen af det 17. til Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

Jeg bringer min bedste Tak til alle, der har været mig til Hjælp og Støtte under Arbejdet, og særlig takker jeg d'Hrr. Rektor Dr. phil. A. Heise, Dr. phil. A. A. Bjørnbo, cand. mag. C. Behrend og Adjunkt H. G. Wivel; ligeledes takker jeg Hr. Arkivar Saxild, der beredvillig har stillet Provinsarkivet til Afbenyttelse, og Arkivmedhjælper Hr. Stabssergent J. Danielsen, der har taget flere Afskrifter for mig.

Aalborg, d. 29. September 1904.

Udgiveren.

INDHOLD.

I. Bisperesidenser og Stiftets Hovedkirker.		Side
Indledning		3—5
I. Bisperesidenser.		
I. Bisperesidenser i den katolske Tid		6—16
1. Biskopstorp, Vestervig		6—9
2. Børglum		9—16
II. Bisperesidenser efter Reformationens Indførelse		16—36
1. Nykjøbing paa Mors		16—17
2. Thisted		17—18
3. Hjørring		18—19
4. Aalborg		19—36
A. Den gamle Bispegaard		22—26
B. Den nuværende Bispegaard		26—36
II. Stiftets Hovedkirker.		
1. Klosterkirken i Vestervig		37—38
2. Børglum Domkirke		39—40
3. St. Budolfi Kirke i Aalborg		40—49
II. Biskopperne.		
I. De katolske Biskopper.		
1. Magnus		53—53
2. Alrik		54—56
3. Henrik		56—56
4. Kjeld		56—56
5. Sylvester		57—57
6. Tyge I		57—57
7. Omer I.		58—58
8. Thrugot		58—60
9. Omer II		60—61
10. Johannes I		61—61
11. Rudolf		61—62
12. Elav (Oluf Glob)		62—64
13. Johannes II		64—65
14. Svend		66—66

	Side
15. Niels I	66—66
16. Josef	66—67
17. Niels II	67—68
18. Tyge II Klerk	68—71
19. Andreas	71—71
20. Mogens Jensen Grubbe	71—72
21. Jens Mikkelsen	72—73
22. Svend II Moltke	73—74
23. Peder Friis	74—77
24. Gert Pedersen Gyldenstjerne	77—78
25. Jep Friis	78—79
26. Niels Stygge	79—82
27. Stygge Krumpen	82—86

II. De evangeliske Biskopper.

1. Peder Thomesen	87—88
2. Oluf Chrysostomus	89—90
3. Lavrits Nielsen Riber	90—91
4. Jørgen Mortensen Boringholm	91—93
5. Jakob Jensen Holm	93—94
6. Christen Hansen Riber	94—96
7. Anders Andersen Ringkjøbing	96—99
8. Mourits Pedersen Köning	99—100
9. Matthias Foss	100—111
10. Henrik Bornemann	111—116
11. Jens Bircherod	116—133
12. Frants Thestrup	133—141
13. Christoffer Mumme	141—145
14. Broder Brorson	145—160
15. Christian Beverlin Studsgaard	160—164
16. Rasmus Jansen	164—167
17. Nikolaj Fogtmann	168—172
18. Severin C. W. Bingesbøll	172—173
19. Peter Chr. Kierkegaard	173—176
20. Peter Engel Lind	176—177
21. Vilhelm Carl Schousboe	177—179
22. Frederik Nielsen	179—180

III. Tillæg	1—64
-----------------------	------

Indledning.

Der hengik adskillige Aar efter Kristendommens Indførelse i Danmark, inden de kirkelige Forhold blev ordnede. Saaledes blev Rigets Inddeling i Bispedømmer eller Stifter først endelig fastsat ved Midten af det 11^{te} Aarhundrede. Før denne Tid udgjorde Nørrejylland kun eet Stift; men Svend Estridsen, der var en dygtig Organisor, indsaa det uheldige ved denne Ordning; han lod derfor med Ærkebisp Adalberts Samtykke o. 1060 Nørrejylland inddele i 4 Stifter: Ribe, Aarhus, Viborg og Vendsyssel, en Inndeling, der med uvæsentlige Forandringer bestaar endnu den Dag i Dag.

Vendsyssel Stift var det nordligste og kom til at indbefatte alt Landet Nord for Limfjorden, eller Vendsyssel (Vendlesyssel, Vendele, Vendle, Vendilskaga) og Thy. Medens Ribe, Aarhus og Viborg Stifter har beholdt deres Navne uforandrede gennem Tiderne, saa er Forholdet et ganske andet med Vendsyssel; det har nemlig idelig forandret Navn. Grunden hertil ligger i, at der ikke straks

var nogen By, som særlig var egnet til Residens. Man ved ikke engang, hvor den første Biskop, der kom til Stiftet, har boet. Paa Knud den Helles Tid havde Vendelbobispen en Gaard, Biskopstorp (Bejstrup) i Øster Han-Herred, og nogle Aar senere vides med Sikkerhed, at Vestervig blev udkaaret til Bispesæde*). Stiftet benævnes derfor i den ældste Tid snart med Navnet Vendsyssel og snart med Vestervig. Omkring Midten af det 12^{te} Aarhundrede kom der dog mere Fasthed med Hensyn til Stiftets Navn, thi paa den Tid flyttede Vestervigbispen til Præmonstratenserklosteret Børglum, som blev Bispesidens Resten af Middelalderen.

Efter Reformationens Indførelse forsvandt Navnet Børglum samtidig med de katolske Biskopper. Det var ganske naturligt, at de første evangeliske Biskopper eller Superintendentter ikke vilde have deres Residens ved Børglum, hvor der længe efter fandtes Munke. Først synes Nykøbing paa Mors at have været Bispesæde, derefter Thisted og Hjørring; Stiftet fik dog ikke Navn efter disse Byer, men kaldes altid Vendelbo. Dog ogsaa heri skete der snart en Forandring, idet der 1553 blev taget den forunderlige Bestemmelse, at Vendelbobispen skulde bo i Aalborg i Viborg Stift og føre Tilsyn med Byens Skolevæsen. Man kom dog temmelig hurtig til at indse, hvor unaturligt det var, at en Biskop boede udenfor sit eget

*) Det er urigtigt, naar Knytlingasaga henfører den femte Bispesæde i Danmark til den Stad Hjørring. Hjørring har ikke været Bispesæde i Middelalderen.

Stift; derfor blev det allerede det følgende Aar bestemt, at Aalborg skulde tages fra Viborg og lægges ind under Vendelbo Stift. Efter at Aalborg saaledes var bleven Stiftshovedstad, begyndte Navnet Aalborg Stift lidt efter lidt at trænge igennem, for til sidst i det 17^{de} Aarhundrede at faa almindelig Hævd.

Vi vil nu i det følgende gaa noget nærmere ind paa Enkeltheder ved Bisperesidenserne og ved andre Forhold vedrørende Stiftet.

I. Bisperesidenser.

I. Bisperesidenser i den katolske Tid.

1. Biskopstorp. — Vestervig.

Det er meget lidt, vi kender til Stiftets ældste Historie, og de faa Oplysninger, der findes, er ikke altid i fuld Overensstemmelse med hverandre. Saa meget er i alt Fald sikkert, at Biskopperne har haft en Bispegaard i Bejstrup Sogn. Denne Gaard er bleven kendt i Knud den Heliges Historie*). Under Opstanden i Vendsyssel 1086 forlod Kongen Kongsgaarden Børglum og lod sine ~~tro~~ Undersaatter gaa til Aggersborg, men selv tog han ind hos Biskop Henrik i hans nærliggende Gaard for at gæste ham. Da Biskoppen »fik Nys om, at den rasende Hob nærmede sig, hvad der ikke kom ham uventet, gik han med nogle forstandige Mænd den oprørske Hær i Møde og formanede dem med rolig og sindig Tale til at opgive den ustyrlige Voldsfærd, som de havde

*) H. Olrik: Danske Helgeners Levned. 66—70.

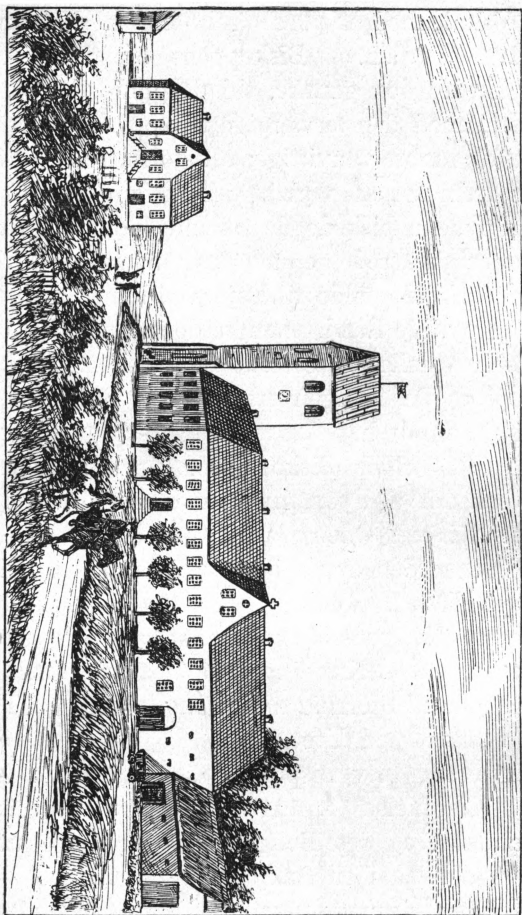
begyndt paa i Kraft af en alt andet end fornøftig Beslutning, og foreholdende dem, hvad der var Ret og hvad Uret, advarede han dem med stor Veltalenhed mod at gøre sig til Niddinger for hele Verden.« Biskoppens Mæglingsforsøg mislykkedes dog ganske, thi de ophidsede Skarer »fnyste imod den ærværdige Biskops Raad og lærmede og raabte vanvittigt; alt stormede de hovedkuld frem for at angribe den ærværdige Biskop; med Spydene piskede de Strandsandet op, deres Stemmer skingrede gennem Luften, og for at ikke Almuen skulde falde til Føje ved hans Sandhedstale og nyttige Raad, trængte de ind paa den med ivrige Advarsler og stillede den alskens Ulykker for Øje.« Da Kongen erfarede, at Bølgerne gik saa højt, fandt han det raadeligst saa hurtigt som muligt at forlade Biskopstorp, og han undslap som bekendt til Fyen, hvor han blev dræbt i St. Albans Kirke i Odense (1086).

Bispegaarden synes ikke ved denne Lejlighed at være bleven plyndret; derimod overrumplede Oprørerne Kongens Mænd paa Aggersborg og ødelagde Borgen. I Knytlingasaga henføres disse Begivenheder til Sjørring i Hundborg Herred i Thy, men vistnok med Urette.

Vestervig blev Bispesæde samtidig med Klosterets Oprettelse (o. 1110). Vestervig var kun en Landsby, og dets Beliggenhed var meget uheldig, da det laa i en Afkrog af Stiftet; naar Vendelbobispen desuagtet valgte dette Sted til sin Residens, saa havde det sine bestemte Grunde. Vestervig var nemlig bleven berømt, fordi den

hellige Thøger*), Stiftets lokale Helgen, havde levet og virket her. Thøger var af Fødsel en

Vestervig Kloster.



*) H. Olrik: Danske Helgeners Levned. 331—38.

Thüringer. Han forlod sit Fædreland for Guds Skyld og rejste først til England, derefter til Norge, hvor han blev indviet til Præst og gjort til Kong Olav den Helliges Kapellan. Efter Kongens Død 1030 rejste Thøger til Danmark »for at vande de vantros Hjerter med himmelske Vandstrømme.« Han bosatte sig i Vestervig i Thy, og da der endnu ikke var nogen Kirke dér, rejste han selv af Ris og Kviste en lille Kirke til Guds Ære. Her virkede han indtil sin Død omkring Midten af det 11^{te} Aarhundrede, og hans Legeme blev med Ære jordfæstet i hans egen Kirke.

Der gik stort Ry af Thøgers Hellighed, og det varede derfor ikke længe, inden han — om end med nogen Modstand — blev optaget blandt Kirkens Helgener*).

Til hans Ære rejstes der nu i Vestervig et Augustinerkloster**), der uden Tvivl blev stiftet efter Vendelbobispens Tilskyndelse; thi her fik han i Provsten og de 12 Kanniker et staaende Raad eller — om man vil — et Domkapitel.

2. Børglum.

Vestervig maatte snart vige Pladsen for Børglum, der blev Bispesæde fra omtrent Midten af det 12^{te} Aarhundrede og indtil Reformationens

*) I den nyere Tid har flere draget Thøgers Kanonisation i Tvivl.

***) De gamle Klosterbygninger nedbrændte 1703. Paa foranstaaende Billede ses Vestervig Kloster eller Hovedgaard fra 1752. Kirken derimod stammer fra Middelalderen og vil senere blive omtalt.

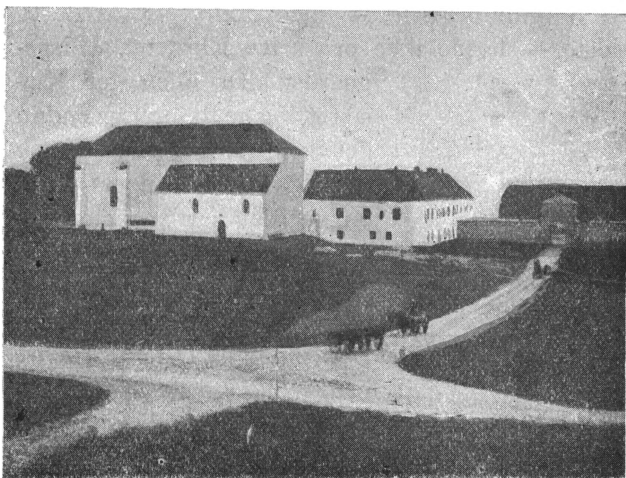
Indførelse. Aarsagen til Bispesædets Flytning lader sig ikke paavise, men Vestervigs uheldige Beliggenhed har sikkert spillet en betydelig Rolle, thi Børglum laa mere centralt. Noget bestemt Aarstal, da Vestervigbispen flyttede til Børglum, lader sig heller ikke anføre, men det er rimeligt, at det skete efter Klosterets Oprettelse. Præmonstratenserklosteret i Børglum mentes forhen at være oprettet 1128, men det synes tilstrækkelig bevist, at Kong Niels aldrig har haft Del i noget Klosters Oprettelse (Børglum var oprindelig en Kongsgaard), saa dets Stiftelsestid maa falde noget senere. Da nu Biskop Self 1139 kalder sig »Biskop af Børglum«, maa det antages, at det er stiftet imellem 1134 og 1139*).

Børglum Kloster var oprettet af Præmonstratens-Ordenen. Denne Orden er stiftet af en tysk Adelsmand ved Navn Norbert. Som ungt Menneske blev han optaget i Henrik V's Hofkapel, men han trak sig tidligt tilbage fra Hoflivet, lod sig præstevie og rejste saa rundt i Frankrig som Vandrepræst. Paven kom hurtigt til Kundskab om den unge Mands fortrinlige Evner og store Nidkærhed, og han bad ham om at vælge sig et bestemt Sted for sit Arbejde. Norbert saa da i et Syn en Egn ved Laon; dette Sted valgte han og gav det Navnet Premontré (præmonstratum, d. e. det forud forkyndte) og her oprettede han et Kloster efter den skærpede Korherre-Regel. Munkene af denne Orden, der fik

*) H. Olrik: Konge og Præstestand. 242.

pavelig Stadfæstelse 1126, helligede deres Tid til Bøn, Læsning og Prædikegerning, og de fik en meget stor Betydning for Aandslivets Udvikling i Middelalderen.

Børglum blev Præmonstratenser-Ordenens Hovedkloster i Danmark. Munkene, »de hvide Brødre«, var regelbundne Kanniker, hvis øverste



Børglum Kloster.

Prælat var Provst. Konventet udgjorde Stiftets Domkapitel og var altsaa Bispens staaende Raad, der deltog i Stiftets Styrelse, havde Domsret i kirkelige Sager og valgte den nye Biskop. Børglumprovsten var en meget anset og mægtig Prælat; Kannikerne hørte ligeledes til Rigets fornemste gejstlige, og flere af dem var af Adel, hvilket

kan ses af Titler som »velbyrdige og renlivede Herre.« Fra Børglum er udgaaet en Ærkebiskop og flere Biskopper. Paa hosstaaende Billede ses Børglum Domkapitels Segl, der forestiller Jomfru Maria siddende med Jesusbarnet paa Skødet, til Siden en Maane og en Sol og forneden Provsten knælende. Der findes endnu et Par andre Segl*), der er noget afvigende.

Børglumbisperne — med Undtagelse af de to sidste — boede ikke paa selve Klosteret. Bispegaarden laa uden for Klosteret, og man anviser endnu det Sted, hvor den skal have ligget. Der er ingen Tvivl om, at det har været en anseelig Gaard, thi de mægtige Prælaters »Hof« har ikke altid været saa ganske ringe. Det er nok en Del overdrevet, naar Kong Kristoffer i sit Klageskrift**) over Biskop Tyge anfører, at han bebyrdede Klo-



Børglum Kapitels Segl***).

strene i sit Stift med Gæsteri ved at rejse rundt med 160 Heste; men i alt Fald ved vi, at han befæstede Børglum, saa at han 1329 kunde trodse Kongens Magt. Om selve Bispegaarden er der ikke levnet os nogen Oplysning ud over dette, at den blev nedlagt 1520, da Biskop Niels Stygge

*) Henry Petersen: Danske gejstlige Sigiller XXXV 626, 627 og 628.

**) Suhms Danmarkshist. 12. B. 204—12.

***) S. PREPOSITI [ECCLESIE] BVRGLANENSIS.

og hans Kuadjutor Stygge Krumpen flyttede ind paa selve Klosteret som Herrer over dets rige Provsti.

Foruden den faste Bispegaard i Børglum ejede Biskopperne flere Gaarde, som Peder Dyrskjøt meget betegnende kalder »Lystgaarde«. Paa disse Gaarde tog Biskopperne ind, naar de var paa Visitats, ligesom de ogsaa til andre Tider opholdt sig der. Særlig ved Reformationstiden forøgedes Antallet af disse Gaarde saa betydeligt, at Bisperne ejede omtrent Halvdelen af Vendsyssel. Foruden et Utal af mindre Gaarde skal her nævnes følgende større Gaarde: Thisted Bispegaard, Bistrup (Biskopstorp) ved Hjørring, Rugtved, Bangsbo, Sejlstrup, Vorgaard, Sæbygaard, Kjølkegaard, Tidemandsholm, Ormholt, Toftegaard, Stavadvad, Hammelmose, Birkelse, Gandrupgaard, Birkumgaard, Aalegaard og Søgaard. Her skal endvidere nævnes, at de ogsaa uden for Stiftet ejede en Gaard, nemlig i Aalborg; Niels Stygge kalder den 1511 »vor Bispegaard i Aalborg.«

Af disse mange Gaarde skal her kun ganske kort omtales nogle enkelte.

1. **Thistedgaard.** Her opholdt Bisperne sig ofte, naar de var paa Visitatser. Efter Reformationen blev den givet i Forlening til Adelsmænd. Kong Frederik II. overdrog den 1559 til Byen til Benyttelse som Præstegaard.

2. **Bistrup.** Bistrup laa tæt uden for Byen Hjørring. Denne Gaard købte Peder Dyrskjøt 1675, men maatte siden sælge den paa Grund af de høje Skatter.

3. **Rugtved.** Rugtved Slot skænkede Dronning Margrethe 1393 »til Biskoppens Bord i Børglum« paa den Betingelse, at Bygningerne skulde nedrives og »komme til Domkirkens Bygning i Børglum«, og at der i Domkirken skulde bygges et Alter, indviet til den hellige Treenighed. For dette Alter skulde der hver Dag indtil Dommen læses Messe for »Dronning Margrethes, Faders og hendes Forældres, og hendes Venners og hendes egen Sjæles Gavn og Bestandelse.« Desuden bestemtes det, at paa den anden Dag efter Trinitatis Søndag skulde »Biskoppen pleje Provsten og Kannerne, det bedste han kan til Mad og Øl, og Pøblingerne skal bedes »hælict« den Dag, og skal gives dennem en Tønde Øl og et Hundrede Brød og Mad dertil« *).

4. **Sejlstrup.** Sejlstrup, der langt ned i Tiden nævnes som et biskoppeligt Slot, lod Bisperne bestyre ved en Lensmand. Vi har Bispebreve, der er udstedt fra Sejlstrup.

5. **Vorgaard.** Vorgaard, der blev købt 1518 af Niels Stygge, er særlig bleven bekendt i Stygge Krumpens Historie. Den høje Prælat skal have opholdt sig hos sin Elskerinde Elsebeth Gyldenstjerne, da Skipper Klement drog rundt og hærgede Vendsyssel. Vorgaard gik tillige med flere andre Bispegaarde op i Luer, men Bispen redede Livet ved at krybe ind i Bagerovnen.

6. **Birkelse.** Birkelse tilhørte i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede Vitskøl Kloster. Hvor-

*) C. Molbech og N. M. Petersen: Danske Diplomer og Breve. 29.

naar den blev afhændet til Børglum Bispestol vides ikke, men i Bispernes Eje nævnes den første Gang 1440. Ligesom Sejlstrup blev Birkelse bestyret ved en Lensmand.

7. Bispegaarden i Aalborg. Denne Gaard laa »Norden ved Gravene imod Skovport og Vesten op til Skovgade«; Jordstykket, hvorpaa Bygningerne stod, havde en Længde i Øst og Vest af 90 og en Bredde i Nord og Syd af 70 lybske Alen*). Skovgade er nu forlængst forsvunden, men den almindelige Antagelse er, at den nuværende Jomfru Annegade omtrent gaar, hvor Skovgade før var. Bispegaarden maa i saa Fald have ligget paa Hjørnet af Jomfru Annegade og Bispensgade og henimod Vesteraa.

Niels Stygges Gaard er særlig bleven kendt i Grevens Fejde. Da Feltherren Johan Rantzau indtog Aalborg By med Storm Fredagen den 18de December 1534, fik han efter Skik og Brug som Feltherreløn en Gaard, og det blev Vendelbospens. (Se Tillæg Nr. 1). Johan Rantzau fik først 1538 Ejendomsbrev paa Gaarden, og 1545 solgte han den til sin Svoger Oluf Munk.

Det foregaaende har i korte Træk givet os et Billede af den uhyre Rigdom, som Børglumbisperne besad ved Reformationstiden. De sidste Biskopper var mere at betragte som verdslige Fyrster i deres Stift end som Kirkens Tilsynsmænd. Særlig Stygge Krumpen var en bundverdslig Natur, der ofte ved uhæderlige Midler forøgede sine Ind-

*) Danske Magazin. IV. 84.

tægter; men det varede heller ikke længe, inden hans »Trone« begyndte at vakle. Da Skipper Klement 1534 med sin Røverbande drog rundt i Vendsyssel, gik Bispegaardene Birkelse, Vorgaard og Sejlflod op i Luer, ja han forlenede endogsaa Børglum Provsti til en af sine Tilhængere. Men særlig den nye lutherske Lære, der havde grebet saa stærkt om sig her i Landet, hvilede som en truende Sky paa Stygge Krumpens Himmel. Endelig 1536 blev Reformationen indført, og det betød, at alt Bispegodset inddrogtes under Kronen. Peder Ebbesen Galt og Erik Banner fik kongelig Befaling til at indtage de biskoppelige Gaarde i Vendsyssel.

Dermed er Børglums Tid forbi — og en ny Tid oprinder.

II. Bisperesidenser efter Reformationens Indførelse.

1. Nykjøbing paa Mors.

Efter Reformationens Indførelse foregik der i den nærmest følgende Tid flere Forandringer med Hensyn til Bisperesidenserne i Vendelbo Stift. Navnet Børglum nævnes ikke mere; man tænkte sig ikke engang den Mulighed at bibeholde den til Bisperesidens, thi dér fandtes endnu Medlemmer af det gamle Domkapitel. Den første evan-

geliske Biskop over Vendelbo Stift, Hr. Peder Thomesen, havde jo ogsaa oprindelig været Kanknik i Børglum, saa hans Ophold der vilde have givet Anledning til alt for mange Sammenstød med tidligere Kaldsfæller. Det synes, at han først valgte Nykjøbing paa Mors til sin Residensstad*), og Forklaringen til, at han valgte denne Afkrog af sit Stift, kan maaske være den, at han derved kom til at bo i en Egn, hvor han sikkert var kendt fra sin tidligere Virksomhed i Salling; i alt Fald synes det sikkert, at han ved at trække sig tilbage til denne Afkrog af sit Stift har haft særlige Grunde derfor.

2. Thisted.

Thisted blev derefter fastsat som Bisperesidens, hvilket kan ses af følgende Kongebrev fra 1542**):

»Hr. Peder Thomesen, Superintendent udi Vendelbo Stift, og hans Hustru, Anne Lauritsdatter, fik Livsbrev paa en [Kronens] Gaard udi Thisted, de nu selv ibor, [at have] frit og kvit uden al Afgift og Besværing i alle Maader.«

Paa denne Gaard boede Peder Thomesen, indtil han 1548 nedlagde Bispeværdigheden. Han flyttede saa til Haverslev, da han ved sin Afgang havde faaet Livsbrev paa Haverslev og Bejstrup Sognekald, som han skulde lade besørge ved en Kapellan, men han valgte imidlertid selv at overtage Præsteembedet.

*) Kirkehist. Saml. V. R. 1. B. 383.

***) Kirkehist. Saml. III. R. 3. B. 383.

Peder Thomesens Gaard nedbrændte temmelig sikkert 1557, thi i en gammel Aarbog*) findes følgende Antegnelse: »1557 Onsdag efter Cantate afbrændte Hr. Peder Thomesens Gaard i Thisted.«

3. Hjørring.

Da Biskop Peder Thomesen resignerede 1548, blev Bisperesidensen flyttet til Hjørring. Hans Efterfølger, Dr. Oluf Chrysostomus var nemlig født i denne By, og det synes rimeligt, at han ved sin Udnævnelse har ønsket at komme til at bo der. Stiftet havde jo desuden ingen Bispegaard, saa Hjørring kunde lige saa godt vælges som en hvilken som helst anden By, og her havde man dog den Fordel, at Bispen kom til at bo midt i Stiftet.

Da Bestemmelsen var taget, at Hjørring skulde være den fremtidige Bisperesidens for Vendelbø bispen, udgik der flere Kongebreve (Se Tillæg Nr. 2) om, at en ny Bygning saa hurtigt som muligt kunde blive opført. Stiftslensmanden paa Aalborghus, Axel Juul, faar Befaling til at lade den nye Gaard opføre paa Præstegildets Jord i Hjørring og tage de dermed forbundne Udgifter af Stiftsmidlerne. Lensmanden paa Børglum Kloster, Albert Skeel, maa afgive Tømmer fra Klosters Skove, nemlig 20 Bjælker (12 Alen lange), 1 Tylt store Fyrretræer og andet smaat Tømmer.

Byggeforetagendet begyndte i Maj 1548, saa Bygningen har sandsynligvis været færdig til Be-

*) Ny kirkehist. Saml. V. 349.

boelse inden Aarets Udgang; men den blev kun benyttet faa Aar som Bispebolig, thi efter Oluf Chrysostomus' Død 1553 blev det bestemt, at Aalborg for Fremtiden skulde være Bisperesidens. I Hjørring blev der dog holdt Provste- og Landemoder indtil 1684, og Bispeboligen er rimeligvis bl. a. bleven benyttet hertil. I Nutiden er ethvert Spør af Gaarden forsvundet.

4. Aalborg.

Endelig 1553 blev den sidste Bestemmelse taget om Bisperesidensen i Vendelbo Stift. Der udgik et Kongebrev af $2/12$ 1553 (Se Tillæg Nr. 3) til Stiftslensmand Jacob Brockenhus paa Aalborg-hus om, at denne By for Fremtiden skulde være Residens for Vendelbobispen, og han maatte derfor skaffe ham »en god Superintendent-Bolig.« / Grunden til denne Forandring siges at være, at Vendelbobispen »skal have Tilsyn med Skoler og Lektier.« Aalborg bliver derved delt imellem Viborg- og Vendelbobispen; den første har Tilsyn med Præsteskabet, den sidste med Skolevæsenet. Denne forunderlige Ordning blev allerede forandret det næste Aar (29. September 1554), da Aalborg blev taget fra Viborg og henlagt til Vendelbo Stift (Se Tillæg Nr. 4). Fra den Tid har Aalborg været Stiftsstad, og det blev en af Grundene til, at denne By tog et mægtigt Op-sving, saa det i Midten af det 18^{de} Aarhundrede kan siges, at den er »næst København den bedste og mest formuende Købstad i Danmark.«

Inden vi gaar over til at omtale den »Superintendent-Bolig«, som Jacob Brockenhus skulde anvise Vendelbispens i Aalborg, vil vi først lægge Mærke til et Udtryk i Kongebrevet, hvor det hedder, at »Viborgbispens fremdeles skal have sin Værelse udi Aalborg, som han nu haver.« Hermed menes et Par Værelser i Hellig-Aands-Huset, hvilke blev ham udlagte 1552*). De »tvende Kamre« laa »udi den søndre Port af det østre Hus fra Porten og i Sønder til Enden af fornævnte Hus.« Desuden blev der udlagt til ham »en Kælder til sit Øl Norden for Porten under samme Hus og Stald til 4 Heste Norden op til Klosteret uden for Graven, og Rum over Stalden at lægge Hø paa til samme Heste.«/Selv 1558, altsaa 4 Aar efter, at Aalborg var fraskilt Viborg Stift, fik Viborgbispens Bekræftelse paa fremdeles at beholde nævnte Plads i Hospitalet.

Viborgbisperne havde i Middelalderen haft ganske anderledes Plads, naar de kom til Aalborg paa Visitats. De ejede nemlig her en større Bispegaard, hvis Bygninger hovedsagelig laa paa den nordlige Side af Bispensgade, der, hvor Beiers Hotel nu ligger**). Til Gaarden, der nævnes første Gang 1456, hørte en Del Mark og Eng, hvil-

*) A. Heise: Dipl. Viborgense. 291.

**) Ifølge en gammel Tradition skal Bispegaarden have ligget i Bispensgade Nr. 6 (Handskemager Floridons Ejendom). Bagbygningerne er meget gamle og opførte af Bindingsværk. Paa en Egeplanke, der før havde sin Plads inde i Gaarden, men som nu er indmuret i et af Værelserne, findes følgende Inskription:

ket kan ses af Viborg Bispestols Jordebog*); men desuagtet maatte Prioren i Vor Frue Kloster dog levere Hestefoder, naar Bispen kom til Aalborg, for ikke at tale om, at han ogsaa maatte beværte ham med Mad og Øl**).

Efter Reformationen overgik denne Gaard selvfølgelig til Kronen. 1537 finder vi, at »Kirstine, Carl Skottis, fik Brev at maatte beholde en Part af de Huse paa den gamle Biskopsgaard i Aalborg, hvori hun kan bo og have sin Værelse og dertil Gaardsrum og Kaalhave, saa meget hun har behov, indtil kgl. Majestæt gør en anden Skikkelse derpaa og forviser Carl Skottis (!) en anden Bolig.« ***)

W

H. W. GVD. VNDE. OS. SAA. HER. AT. BYGGE.
OC. BO. AT. WI. MAA. VDI. HIMMERIG. FAA.
EVIGE. RO. ANNO. D. 1617.

I. H. S.
M. N. D.

Over Porten til Gaarden findes indmuret en Sten-
tavle med følgende Inskription:

Her æder ieg mit brøed	
J. B. her tager ieg den Lyke	J. B.
Som Gud mig Unde vil	
Mod mangens undetyke	
Stat Huus vod Herrens Hielp	
Agt ingens Skiæve øye	
Thi den misunte iord	
Lader sig og lyksom pløye.	

Anno.

1743

*) A. Heise: Dipl. Vibergense. 200.

**) J. P. Stenholm: Aalborg Klosterhistorie. I. 11

***) Danske Kancellireg. (1535—50). 42.

Denne Gaard blev nu anvist Vendelbobispen *), og den kom i de følgende 120 Aar til at gøre Tjeneste som Bispebolig, indtil Kong Christian V. 1685 købte Bispegaarden Syd for St. Budolfi Kirke. Disse tvende Bispegaarde vil vi nu i det følgende nærmere omtale.

A. Den gamle Bispegaard.

Som før omtalt laa den gamle Bispegaard i Bispensgade; den udgjorde et temmelig stort Bygningskompleks med Hovedbygning, Staldhus, Ladehus og tvende Tværbygninger (Se Tillæg Nr. 7). Biskopperne maatte selv holde Køretøj for at befordre sig paa Visitatserne, derfor de mange Bygninger. Selve Hovedbygningen var oprindelig en Enetages Bygning. Det ligger nær at antage, at Haven, der hørte til Bispegaarden, har været temmelig stor samt gaaet ned mod Stranden. De faa Oplysninger, vi har om denne Gaard, skyldes dens stadige Brøstfældighed; det hedder stadigvæk: meget brøstfældig — vil endelig hjælpes.

Første Gang, der tales om dens Brøstfældighed, er 1589. Biskop Jacob Jensen Holm klager til Kongen over, at hans Bispegaard er saa brøstfældig, »at den endelig vil hjælpes.« I denne Anledning blev der udstedt et Kongebrev af ²⁸/₅ 1589 (Se Tillæg Nr. 5) til Stiftslensmand Ove Lunge, Aalborghus, at han skulde foretage det fornødne, saa Bisperesidensen kunde blive sat i ordentlig Stand. Der blev straks optaget et Syn (Se Tillæg Nr.

*) D. H. Wulff: Aalborg før og nu. 19

6) over Bispegaarden af 6 Skønsmænd, der kom til det Resultat, at »Residensen er meget brøstfældig og endelig fornøden med det første at hjælpes, om nogen derudi skal have tryggelig Vaaning, og samme Huse med Fodtræer, Bjælker og Loftter saa raadne og fordærvede, at de ikke tjener at staa, som der findes mange Støtter og Hammer baade under Bjælker og udentil sat, at Husene ikke skal falde ned.«

Der hengik dog omtrent et Aars Tid, inden Bisperesidensen blev istandsat; thi 1590 bevilgede Rigsraadet, at »den skulde ombygges og blev en Hus (d. e. 1 Etage) derpaa sat.« *)

Efter denne grundige Istandsættelse hengaar der nu flere Aar, inden vi atter hører noget om Bisperesidensen; men i Krigsaarene 1627—29, da Aalborg led saa meget under de fremmede Tropper, blev den plyndret og beskadiget paa forskellig Maade. Biskop Christian Hansen Riber skriver 1631 til Kongens Kansler bl. a. saaledes **):

»Haver jeg fattige Mand i denne farlige og onde Fejdes Tid udstaaet meget ondt og iblandt andet holdt kgl. Majestæts Bisperesidens, saa vidt muligt var, ved Magt, uanset Calenbergske Ryttere 3 Gange en Nat den plyndrede og nedsloge Døre og Vinduer, hvilke jeg siden lod reparere. Saa haver jeg ogsaa siden Anno 1621 anvendt allehaande fornøden Bygning, ut sartæ tectæ manerent ædes, og derpaa gjort

*) Saml. t. jydsk Hist. og Top. 2. R. 5. B. 71—72.

***) Kirkehist. Saml. 3. R. 3. B. 753.

en (ikke) ringe Pendings Udlæg. Haver og velb. Otto Skeel *) bevilget at maatte opbygges en ny Lade, som var fornøden, hvorom han og tilforn haver confereret med Magnif. Dn. Cancellario, og nu ydermere skrevet min Herre Kansler dertil om, at saadan fornøden Bekostning maatte udi Hs. Majs. Renteri godtgøres efter den skriftlig ringe Fortegnelse derpaa anvendt er.«

Hvis Bispegaarden er bleven istandsat denne Gang, maa det have været gjort yderst daarligt, thi efter 11 Aars Forløb er den omtrent faldefærdig, hvilket kan ses af det Syn, der blev optaget den ¹¹/₇ 1642 (Se Tillæg Nr. 7). Der blev nu foretaget en Hovedreparation, og 27 Aar hengaar, inden vi atter hører noget om Residensen og dens Brøstfældighed. Biskop König indberettede 1669, hvor forfalden hans Bolig var, og han fik den ¹⁹/₂ 1669 kgl. Bevilling (Se Tillæg Nr. 8) paa at nyde Indtægterne af »det første belejlig liggende Præstekald paa Landet, som der udi Stiftet ledigt vorder« for derved at blive sat i Stand til at vedligeholde Residensen; Embedet maatte Biskoppen lade betjene ved en Kapellan. Allerede det samme Aar i December (Se Tillæg Nr. 9) blev Hundstrup og Østerild Sognekald i Henhold til Bevillingen henlagt til Bispestolen, hvorved Biskoppen i de første Aaringer fik en aarlig Indtægt af 70 Rdl. og 8 Td. Havre efter Kapitelstakst.

*) Stiftslensmand i Aalborg.

Den gamle Bisperesidens kom dog ikke til at gøre Tjeneste i ret mange Aar; for det første var den ovennævnte Kapital ikke tilstrækkelig til dens Vedligeholdelse, og for det andet afgav den ældgamle Gaard ikke længere nogen tidssvarende Embedsbolig for Stiftets Biskop. Kort efter at Professor Matthias Foss var bleven Biskop (1672), blev Bispegaarden solgt for 700 Sletdaler, uden at vi dog ved, til hvem den blev afhændet. Nu stod Stiftet altsaa uden Bispégaard, men Biskoppen fik til Gengæld en Huslejegotgørelse, hvis Størrelse var Renten af de 700 Sletdaler og Indtægten af Hundstrup og Østerild Sognekalde. For Biskop Foss' Vedkommende var denne Sum af mindre Betydning, da han var en formuende Mand — thi han købte sig en Gaard Syd for St. Budolfi Kirke, og denne Gaard blev, som vi senere vil faa at se, Stiftets fremtidige Bispegaard.

Den gamle Bispegaard var endnu ikke nedrevet 1708, thi Biskop Jens Birkerod skriver i sin Dagbog*) (22. April 1708), at han sammen med Kapellan Mogens Dyre efter Aftensang gik hen »og besaa den Gaard, som havde været de forrige Aalborgske Biskopper deres Residens. Hvorudover den beholder endnu stedse Bispegaardens Navn, og Gaden, som den ligger udi, kaldes endnu, ligesom i forrige Tider, Bispens Gade.«

Dermed er vi færdige med den gamle Bispegaards Historie; men vi maa nu omtale den

*) Jens Birkerods Dagbog. 532.

Tid, der hengik, inden Stiftet fik den nuværende Bispegaard. Saa længe Biskop Foss levede, beboede han sin Gaard ved St. Budolfi Kirke, og man fandt ingen Anledning til at gøre nogen Forandring; men da han var død (1683), og Henrik Bornemann var bleven hans Efterfølger, havde man Blikket rettet mod Foss' Gaard, thi den passede udmærket til en Bispebolig. Sagen blev dog foreløbig stillet i Bero, da »man hver Dag ventede den salig Biskop Fossii efterladte Enkes Død.« Det bestemtes da, at den ny Biskop skulde benytte sin Huslejegodtgørelse og selv leje sig en Bolig. Henrik Bornemann lejede en Lejlighed i »salig Borgmester Urbansens Gaard«^{*)}, hvor han gav en aarlig Leje af 70 Rigsdaler; her boede han indtil Paaske 1685, thi da var Foss' Gaard købt og indrettet til fremtidig Bolig for Stiftets Biskopper.

B. Den nuværende Bispegaard.

Da Bispinde Foss var død (1684), ansøgte Biskop Bornemann Kongen om, at Foss' Gaard maatte købes til Bispegaard. Ansøgningen blev bevilget, og Gaarden blev købt for 2000 Rigsdaler. Assessor Laurits Foss udstedte paa Arvingernes Vegne et Skødebrev af ²⁸/₂ 1685 (Se Tillæg

*) Jakob Urbansen var Borgmester i Aalborg 1675--82. Hans Fader var Feldbereder Urban Jakobsen, efter hvem Urbansgade har faaet sit Navn. Den ovennævnte Gaard, der for faa Aar siden er nedreven, blev i en Aarrække benyttet af Bryggeriet »Urban«. (Wulff: Aalborg før og nu. 23).

Nr. 10). Der blev straks optaget et Syn over Gaarden (Se Tillæg Nr. 11), og deri faar vi en indtil de mindste Enkeltheder nøjagtig Beskrivelse af dens Størrelse og Indretning. Dog allerede før Gaarden blev købt, nemlig i December 1684, blev der optaget et foreløbigt Syn over den, og Synsmændene bedømte dens Brøstfældighed til 60 Rigsdaler. Da nu Biskop Bornemann havde overtaget den, begyndte han straks med dens Istandsættelse, men det viste sig snart, at de 60 Rigsdaler ikke strakte til; han skriver herom i sit Regnskab:

»Haver saa denne første Reparation paa Residensen kostet mig in alles, som er Summa Summar. 88 Rdl. 4 ŷ 13 β . Endog det Gud er mit Vidne over Snese, der fast er medløben, med Drikkepenge saavel som Mad og Øl for Arbejdsfolkene, og andre smaa Udgifter, som ikke er antegnede. Og vil jeg haabe, enhver, som ser min Regning, skal kende den retfærdig og oprigtig, mig til Skade véd Gud hellere end Profit. Og at denne Reparation saa er løben 29 Rigsdaler fast højere end det, Synsmændene den 29. Decbr. 1684 satte Gaardens Brøstfældighed for, nemlig 60 Rigsdaler, det vil jeg formode enhver finder sig udi, som har haft fast ringeste med Bygninger at gøre. At der endelig jo maatte løbe mere med, naar Reparation begyndtes at sættes i Værk, end da den ved blot Øjekast, uden Manglernes nøjere Observation og Specifikation saaledes ungefær blev takseret, helst saasom den i Februar siden paafulgte Husets Forandring

saavel som den paafølgende Foraarets Tø og Væde (der temmelig ilde tilreder endogsaa ganske nye Bygninger) vil, som tænkes kan, have gjort Gaardens Tilstand noget slettere, end den var i sin rolige Stand, da Synet skete.«

Allerede det næste Aar klager Biskop Borne-mann over, at »den, der kommer udi et gammelt og vidtløftigt Hus, haver altid det, han maa fly og flikke paa, og finder jo mere og mere Brøst for sig, jo længere han bliver bekendt dermed: saa maa og jeg bekende, det er og gangen mig med denne Gaard, og gaar mig endnu, saa længe jeg beboer den. Hvorfor det ene Regnskab ikke saa snart er sluttet, det andet maa jo følge straks. Thi der jeg mente, at Residensens Brøstfældighed var nu med denne første Reparation nogenledes hjulpen, maatte jeg fornemme, at hvor stærke og continuerlige Stormvinde, som saa meget (det, mangt et Guds Barn vel med sin Skade fornam til, saavel til Lands som til Vands) regerede denne Sommer 85, havde med de idelige »Pladtzregne«, som de medførte, helst mod Høsten og derefter, saaledes tilredt Tagene og Gavlene paa Residensen (som ligger dog paa en af de højeste Steder i Byen mesten Del aaben fra Sønden- og Nordenvinde i sig selv) at derimod Efterhøsten og Vinterdagen var »aabet fast«, og regnede ned alle Steder. Hvorfor jeg endelig paa ny straks efter Michaelis Tider maatte igen gøre Bekostning paa Gaarden, saafremt jeg ikke mod den paakommende Vintertid vilde frygte større Skade.

Og derfor straks udi Oktober Maanedes Begyndelse fortingede igen samme Johan Elertz Murmester*), at han skulde reparere og tætte paa Taget og Væggene, hvor Behov gjordes. Og eftersom alt Huset og besynderlig Lofterne vare fulde af nogle smaa sorte Orme, som vare samlede af den sl. Biskops Korn, saa at man ikke kunde lægge en Skæppe Korn paa Lofterne tryg, lod jeg ham med det samme overstryge alle Lofterne, Stolper og Vægge med skarp ludet Kalk.«

Der hengik nu adskillige Aar, inden vi hører noget særligt om Bisperesidensen ud over dette, at den noget ældre Bygning hvert Aar maatte repareres. Da Biskop Thestrup var død (1735), efterlod han sig ganske vist en Beholdning paa noget over 700 Rdl., men samtidig var Residensen i en ynkelig Forfatning. Hans Eftermand, Christoffer Mumme, indsaa snart, at denne Sum

*) Han var hollandsk Murmester her i Aalborg. Bornemann berømmer ham som »en brade, vittig og billig Mand.« Om Købmandsstanden giver Biskoppen følgende interessante Oplysninger: »Thi det skal mærkes her for Efterkommere, som skal læse dette, at Købmændene tidt vægrer sig ved at give Bevis og gøre sig Umage for saa smaa »Flicherier«, hvor saa lidet vindes, tidt ere og baade den købende og sælgende forhindrede, saa der ej er Tid at tage eller give Bevis. Tidt kan og Tjenere saavel som Arbejdsfolkene her udi Aalborg slet intet selv skrive, hvorover jeg tidt og ofte enten selv haver maattet opskrive Udgifterne eller ladet mine egne Folk og Tjenere opskrive dennem. Tror dog nok enhver ærlig Læser holder mig troværdig udi slige Minutiis, som her uden Bevis findes optegnede.«

var for ringe til dens Istandsættelse, hvorfor han lod optage et Syn; Synsmændene bedømte dens Brøstfældighed til ca. 1754 Rdl. Denne Sum vilde Thestrups Arvinger ikke betale; men efter flere Forhandlinger gik de dog ind paa at give 400 Rdl. til, saa den hele Beholdning kom til at udgøre ca. 1100 Rdl. Kort efter døde Biskop Mumme (1737), uden at der var bleven foretaget noget som helst ved Residensen. Br. Brorson, der blev hans Eftermand, turde ikke paatage sig den Forpligtelse at lade Residensen istandsætte for den Beholdning, der saaledes fandtes ved hans Embedes Tiltrædelse, thi Gaarden var »saa aldeles ubebyggelig og brøstfædig, at om ikke paa de gamle og uduelige Fundamenter skulle anvendes forgæves Bekostning, maatte den næsten fra Grunden opbygges.« Paa den anden Side kunde Biskop Munmes Enke ikke uden »yderste Ruin« betale det Beløb, der vilde blive nødvendigt til en saadan Hovedreparation. Biskop Brorson indgav da d. $\frac{2}{4}$ 1739 en Forestilling til Kongen om Tilladelse til at maatte laane den nødvendige Kapital til Residensens Istandsættelse af Jannerup Kirkes Midler. Dette blev bevilget, men paa Betingelse af, at Reparationen blev foretaget paa den »menagerligste« Maade. (Se Tillæg Nr. 12).

Der hengik dog nogle Aar, inden Biskop Brorson gik i Gang med Arbejdet, thi denne forsigtige og samvittighedsfulde Mand indsaa, at for hvert Aar, der gik, forøgedes Bisperesidensens Beholdning med 76 Rdl. af Hundstrup Præstekald. Endelig 1744 var Reparationen tilendebragt

for 2650 Rdl. (Se Tillæg Nr. 13). Biskoppen maatte da optage et Laan paa 800 Rdl. af Jannerup Kirkes Midler, hvilket Beløb blev tilbagebetalt i Løbet af 34 Aar.

Aar 1781 blev der ogsaa foretaget en større Reparation paa Bisperesidensen. Biskop Studsgaard modtog et Kongebrev af ¹⁸/₄ 1781, hvori det bl. a. hedder: »Efter de herudi foredragne Omstændigheder ville vi af særdeles Naade skænke vores Biskop over Aalborg Stift, Dr. Studsgaard, til Bisperesidensens forsvarlige Istandsættelse udi Aalborg en Hjælp af 1000 Rigsdaler, som i det indeværende og næstfølgende Aaringer kan udbetales af Renterne af den os tilhørende Jannerup Kirkes Midler.« *)

Biskop Studsgaard beklager sig 1784 over forskellige Bryderier og Pengeudlæg, som han har haft ved Bisperesidensens Reparation. Han skriver bl. a. herom:

- »a) at jeg i 5 Aar har staaet i Forskud for store Pengesummer.
- b) for al den Skænk med Øl og Brændevin, som i Mængde er forbrugt til at opmuntre Haandværksfolkene og Daglejerne til Flittighed samt uddelte Drikke- og Dusørpenge, beregnes intet til Udgift for Residensen.

*) Det var ikke ubetydelige Midler, som denne Kirke ejede. I det samme Kongebrev »bevilges Hospitalet i Aalborg 5000 Rdl. af bemeldte Jannerup Kirkes Midler til de i Hasseris By afbrændte Bøndergaardes og -huses Opbyggelse, som Laan udi 10 Aar.«

- c) En Mængde Daglejere til at omhugge Træerne, oprykke Ris og Hækkene i Haven, samt at rydde og rense Jorden og at gaa Gartneren til Haande ved Omplantning og ny Omlægning tillige med den Mængde Redskab af Hjulbøre, Stiger, Tønder, Baller, Spande, Stripper, Skufler, Truge og Spader, Kurve og Koster, som til Arbejdsfolkenes Brug i disse 5 Aar er forbrugte, har jeg ogsaa for egen Regning anskaffet.
- d) I lige Maade har mine egne Heste og Vogne ej alene til Gade at brolægge kørt Sand og Sten, men ogsaa indkørt nogle 100 Læs Sand og Muld til Haven at forhøje og bestandig i disse 5 Bygningsaar hentet alle Materiale af Tømmer, Sten og Kalk, Ler og Sand til Murarbejde og udført Grus og Sten fra Gaarden uden nogen Skillings Udgift for Residensen. Men da min Kusk foruden Kørsel og har bestandig taget Slid og Slæb med under Bygningsarbejdet, og min Tjener haft bestandig Opsigt og Tilsyn med Haandværksfolkene og Daglejerne samt ført Regnskabet over alle smaa Udgifter, har jeg og højlig været beføjet til at paaskønne deres Troskab med 5 Rdl. Dusør til enhver af dem paa Residensens Regning.«

Der hengaar nu atter en Tid lang, inden Bispesidensen paa særlig Maade bliver omtalt; men da er den ogsaa »saa forfalden og ringe, at den ikke er beboelig uden Fare og kan ikke tage imod Reparation.« Biskop Jansen indgik derfor

1818 med en Ansøgning til Kongen om at faa »Bisperesidensen i Aalborg opbygget til en tarvelig Lighed med alle de øvrige Bisperesidenser i Danmark«; thi den gamle »Bindingsværks Bygning er nu aldeles forraadnet og saa hensunken, at de gamle Huse skille sig fra hinanden.« (Se Tillæg Nr. 14).

Allerede samme Aar fik Biskop Jansen Tilladelse til at lade opføre en ny Bygning efter Tegning af Professor Malling. (Se Tillæg Nr. 15). Der blev bevilget et Laan af 10,000 Rdl. rede Sølv af Aalborg Stifts offentlige Midler til Bygningens Opførelse, og det overdroges Biskoppen selv at forestaa Arbejdet imod at aflægge Regnskab. Ligeledes tillodes det ham at benytte de Haandværkere, som han fandt for godt, thi han havde i sin Ansøgning klaget over Haandværkstanden i Aalborg ved at skrive: »Vi har ingen Snedker, som kan gøre en Dør, og ingen Smed, som kan gøre Hængsler og Laas til den.«

Bispegaardens Opførelse varede omtrent et Par Aar; den 16. Oktbr. 1820 kunde Biskop Jansen aflægge Regnskab over hele Byggeforetagendet, men ved første Øjekast saa det mindre heldigt ud, idet der i Stedet for de bevilgede 10,000 Rdl. rede Sølv var medgaaet 16,321 Rdl. 2 ƒ 7 ß Sedler og Tegn. Som det ses af Biskoppens Indberetning (Se Tillæg Nr. 16), er Skylden for denne betydelige Forøgelse nærmest at søge i uheldige Pengeforhold; han skriver herom: »Jeg kunde ikke forudse, at vore Penge hver Dag fra den Tid, jeg indgav min allerunderdanigste Ansøg-

ning, skulde forandre sig, og mindst drømte jeg eller nogen om, at jeg i Snapsting 1819 skulde modtage den største Sum i Sedler efter pari Kurs, lige saa lidt som, at Terminen næppe var udløben, før de samme Penge atter forværrede sig Dag for Dag.«

Paa den anden Side kan det ikke nægtes, at Biskoppen ikke var sin Opgave voksen som Bygmester; han ejede i det hele taget ikke den Gave at administrere Penge, saa han efterhaanden paa drog Bispestolen en betydelig Gæld. Efter hans Død (1827) maatte Regeringen for at faa Orden i Stiftsmidlerne lade Bispeembedet være ubesat i henved 6 Aar, og i denne Tid overdroges det Stiftsprovst Stochholm at styre Stiftet. Det bestemtes da ogsaa, at Bispegaarden skulde bortlejes paa fordelagtigste Maade med Fjerdingsaars Opsigelse og paa den Betingelse, at Lejeren foruden at udrede Skatter og Afgifter af Gaarden skulde holde den forsvarlig vedlige under Stiftamtmandens og Stiftsprovstens Tilsyn. I Følge en Resolution af ²⁷/₁₁ 1827 blev der foranstaltet en Avktionsforretning over Bispegaardens Bortleje; Justitsraad, Toldinspektør Strandgaard blev højstbydende med en aarlig Leje af 50 Rdl. Sølv; senere gjorde han et Tillæggsbud paa 50 Rbd. Stiftsprovst Stochholm ønskede ogsaa at leje Bispegaarden, da hans Embedsbolig, Præstegaarden i Vor Frue Sogn, var tildels ubeboelig, hvorfor Kancelliet under ²²/₁ 1828 tilskrev ham: »... Bispegaarden kan overdrages Deres Højærværdighed til Beboelse, naar De er villig til at erlægge den

af Justitsraad Strandgaard for samme tilbudne aarlige Lejeafgift af 100 Rdl. Sølv under de ved Avktionen opgivne Betingelser; hvorimod, saafremt Deres Højærværdighed ikke maatte ønske under disse Vilkaar at overtage Gaarden, det af Justitsraad Strandgaard gjorte Bud af 100 Rdl. Sølv herved approberes.« Herpaa svarede Stiftsprovsten d. ³¹/₁ 1828: »I Anledning heraf — Kan-



Bispegaarden.

celliets Tilbud — tillader jeg mig underdanigst at melde, at jeg herved erklærer mig villig til at overtage Bispegaarden til Beboelse paa højstbemeldte Vilkaar, hvorom jeg straks har underrettet Justitsraad Strandgaard, samt at jeg med skyldigst Taknæmmelighed erkender det høje Collegii Bevaagenhed i, under de Omstændigheder, hvori jeg med min Familie befinder mig i Henseende

til Bopæl, at forunde mig Fortrinsret ved denne Løjlighed.« Efter Stiftsprovstens Død (1833) fik Stiftet atter en Biskop, og selvfølgelig blev Bispegaarden for Fremtiden benyttet som Embedsbolig.

Bispegaarden, der er af Grundmur, er opført i 2 Stokværk og frembyder ikke noget særlig interessant i arkitektonisk Henseende; den er i Virkeligheden, som Biskop Jansen forudsagde, »opbygget til en tarvelig Lighed med alle de øvrige Bisperesidenser i Danmark.« Til Bispegaarden hører en stor og smuk Have, der strækker sig mod Syd helt ned til Skolegade.

II. Stiftets Hovedkirker.

1. Klosterkirken i Vestervig.

Da vi har saa lidt Kendskab til Stiftets ældste Historie, ved vi ikke, hvilken Kirke de første Biskopper har benyttet som Stifts- eller Hovedkirke. Først da Vestervig Kloster var bleven Bispesæde, blev dettes Klosterkirke ganske naturlig Hovedkirken. Denne Kirke, der nu er Sognekirke*), har i Tidernes Løb gennemgaaet saa mange uheldige Forandringer, at det er meget

*) Den gamle Sognekirke var St. Thøgers Kirke (Side 9). Da Vestervig Kloster blev oprettet, overflyttedes den hellige Thøgers Levninger fra St. Thøgers Kirke til Klosterkirken; men som et Bevis for den Ærbødighed, man havde for denne afholdte Helgen, ombyggede man den Kirke, der først havde gemt hans jordiske Levninger, saa der i Stedet for den berømte Trækirke rejstes en anselig Bygning af Granitkvadre i Form af et græsk Kors (90') med et spirklædt Midttaarn. Efter Reformationen (c. 1547) blev den paa Grund af Brøstfældighed nedlagt, og Klosterkirken blev Sognekirke. Der findes endnu Ruiner af St. Thøgers Kirke.

vanskeligt at fastslaa dens oprindelige Skikkelse. Den udgjorde i alt Fald den nordlige Fløj af Vestervig Kloster og har været »en anselig treskibet Basilika i Korsform, opført af hugne Granitkvadre med Højkor, der havde Apsis (maaske have ogsaa Korsfløjene haft en saadan); Midtskibet og Sidskibene havde Bjælkeloft og særskilte Tøge.« *)

At gaa ind paa en nærmere Beskrivelse af denne Kirke og dens mange Mindesmærker vilde føre os uden for vor Opgave. Derimod skal det nævnes, at der findes ikke mindre end tre hellige Kilder, som bærer St. Thøgers Navn.

1. St. Thøgers Kilde paa den gamle Kirkegaard ses endnu. 2. St. Thøgers Kilde i Randrup saas endnu 1850. Efter Sagnet skal Thøger have landet i Randrup, og straks udsprang en Kilde. I det 18^{de} og 19^{de} Aarhundrede har der ved denne Kilde været oprejst et Kors med følgende Inskription:

»Det er for ingen Overtro,
Men til et varigt Minde
St. Thøgers Kors i dette Bo,
Som I nu her kan finde.«

3. St. Thøgers Kilde ved Kappelgaarden. I dens Nærhed laa fordum et Kapel og en Kirkegaard. Disse Kilder hørte til de mest besøgte i Stiftet og utallige ere de Vidnesbyrd, der beretter os om vidunderlige Helbredelser ved St. Thøgers-Kilderne.

*) Trap: Danmark 3. Udg. IV. 280. De hellige Kilder omtales i samme Værk S. 283.

2. Børglum Domkirke.

Da Bisperesidensen forflyttedes til Børglum, blev Børglum Klosterkirke Stiftets Domkirke*). Denne anselige Kirkebygning fra Gotikkens Dage staar endnu, om end

i forandret Skikkelse, som et smukt

Mindesmærke fra »Børglums Stortid«.

Angaaende denne

Kirke skal her kun

nævnes, at den dan-

ner den nordligste

Længe af Børglum

Kloster; den er uden

Taarn, men kan paa

Grund af sin høje

Beliggenhed ses i

lang Afstand. I Kir-

kens Indre findes fra

Middelalderen et Par

store Malnstager

med følgende In-

skription: »Anno

Domini MV hundred

do gaf Hans Ilder

dette luchter.« I

Skibet er indmuret

to Ligstene over Bisperne Jep Friis og Niels

Stygge, hvilket senere vil blive omtalt. I Kirken



Madonnafigur.

*) Om denne Kirke se Traps Danmark IV. Bind 3. Udg. Side 136—38.

gemmes endnu en Disk, der er skænket af Jep Friis; den bærer følgende Inskription: Orate pro datore Jacobo Friis (Bed for Giveren Jep Friis). I Nationalmuseet findes Dele af Kirkens gamle Altertavle, som stammer fra Begyndelsen af det 16^{de} Aarhundrede.

Paa Aalborg historiske Museum findes en berømt Madonnafigur fra Børglum Domkirke. Denne Figur, som fremstiller Jomfru Maria siddende med Jesusbarnet paa Skødet, har i ældre Tid kendt bedre Dage; thi da Dronning Margrethe 1408 lod sig optage i Børglum Klosters Broderskab, gav hun en meget kostbar og særdeles smukt forarbejdet Guldkrone, besat med Juveler, som paa alle Festdage skulde sættes paa Jomfru Marias Billede. Denne Guldkrone tillige med mange andre Kostbarheder fra Kirker og Klostre lod Christian III. smelte for at faa Mønt til sine Lejesvende i Grevens Fejde.

3. St. Budolfi Kirke i Aalborg.

St. Budolfi Kirke i Aalborg har siden 1554 været Stiftskirke. Denne smukke og anselige Kirkebygning stammer fra Middelalderen og nævnes første Gang 1399, men er uden Tvivl noget ældre. Navnet er af engelsk Oprindelse, idet Kirken er indviet til St. Butholphus eller Budolf, der døde c. 700 som Abbed i et angelsaksisk Kloster. I ældre Tid skrives Navnet oftest: St. Bodels, St. Bodils eller St. Boels Kirke*).

*) Der har her i Danmark været flere andre Kirker, som var indviet til denne Helgen, f. Eks. i Lund og

Som bekendt strømmede der i Middelalderen en Mængde Gaver ind til Kirker og Klostre. Folk sikrede sig derved, at der kunde blive læst Sjæle-messer for dem efter deres Død. Disse Sjæle-messer



St. Budolfi Kirke.

blev holdte ved særlige Altre, der var indviede til en eller anden Helgen. I St. Budolfi Kirke kender vi Navnene paa følgende Altre:

Roskilde, saa det ses heraf, at St. Budolf var en meget æret Helgen her hjemme.

1. St. Anna Alter er stiftet af Prior Anders Bork i den Hellig-Aands-Hus. 1455 blev Alteret flyttet til Helligaandskirken, der først ved denne Tid var bleven opført.

2. St. Nikolaj Alter, nævnes 1474.

3. Vor Frue Alter, 1480.

4. Maria Magdalena Alter, der var stiftet af Skræddergildet 1499, og

5. Guds Legems Lavs Alter, der vistnok blev oprettet over Midten af det 15^{de} Aarhundrede. Som Kapellan ved dette Alter nævnes Hr. Ilfar Pedersen, der var en Søn af Borgmester Peder Ilfarsen, Stifteren af Gildet. 1511 var der ikke mindre end 4 Kapellaner samtidig. Een Gang om Ugen blev der afholdt Messe for de afdøde Gildesbrødre, og den første Fredag efter Fastelavns Søndag blev der afholdt en særlig stor Messe, hvor der ofredes for alle de afdødes Sjæle. Ikke saa sjældent betænkte Gildesbrødrene dette Alter med Gaver. Selv efter Reformationens Indførelse omtales Alteret. Henrik Løghe gav 1547 en Lysestage dertil for at slippe fri for at blive Majgreve*).

Af Gaver, som i Middelalderen blev skænket Kirken, skal her kun nævnes et Par enkelte. Karen Thomesdatter af Strandbygaard betænkte den 1466 med en Ko, og »de gode Præster, som dertil hører,« skulde have 2 Dele, og Kirken 1 Trediedel af Koen, og Degnen fik et

*) Afskrifter af Gildesbøgerne paa Aalborg historiske Museum.

Faar*). Sidse Lauritsdatter gav 1508 en »Flyke« Flæsk til St. Budolfi Kirke**)

I Middelalderen var St. Budolfi Kirke Anneks til St. Peders Kirke, der laa paa Hjørnet af Tiendeladen og Algade. St. Peders Kirke stod indtil 1542, men da var den »øde og afbrudt« og blev derfor nedreven og anvendt til St. Budolfi Kirkes Bygning og Forbedring. I Danske Kancelliregistranter***) under $\frac{8}{6}$ 1542 hedder det nemlig:

»Borgmestre, Raadmænd og menige Borgere i Aalborg fik Brev at skulle nyde, hvad Kirkegods, Rente og Indkomst, som hidtil har ligget til St. Peders Kirke sammesteds, der nu er øde og afbrudt, til St. Bodils Sognekirkes Bygning og Forbedring, dog saa, at Tjenesten og Herligheden med Ugedagsarbejde af forskrevne St. Peders Kirkes Gaarde i Hasseris skal [blive] hos Kgl. Majestæt og Kronen til Aalborg Slot.«

St. Budolfi Kirke er opført af gule Munkestien†) i Spidsbuestil. Den har et Taarn mod Vest, et tredelt Skib, en Udbygning ved Taarnets Sydside og en Sidefløj mod Nord. Det nuværende høje Taarn er opført efter den store Ildebrand 1663, da det mindre Taarn den Gang til Dels

*) Ny dansk Magazin. 6. B. 140—42.

**) Testrups Krigsamatur. 235—37.

***) Danske Kancelliregistr. 1535—50. Side 228.

†) Den Hellig Aands Kloster, Slottet og Jens Bangs Stenhus er ligeledes opførte af gule Sten.

blev ødelagt. 1759 nedstyrkede Taarnets øverste Del under et Jordskælv, men opførtes atter 1764, og 1777—80 opførtes det høje, slanke Spir efter Model af det gamle Raadhustaarn i København. (Taarnet med Spiret er 190' højt). Peder Kyndes Enke, Elisabeth Himmerig, gav til dette Foretagende 4000 Rdl.

I Taarnet findes 3 Kirkeklokker, nemlig en Stormklokke, en større og en mindre Klokke.

Stormklokken, der hænger i Taarnets Nordside, har følgende Inskription med gamle latinske Bogstaver:

1) Foroven paa Klokken staar:

»Durch das Fewr bin ich geflossen,
Rudolph Melchior hat mic gegossen Anno 1681«

2) Længere nede staar:

»Conuentus populi noctisque silentia narro et
mortes hominum sed mihi parce pyra teque fo-
cumque tuum domino committe colone ne tua
sit bombis indiga flamma meis.« D. e.:

Menighedens Forsamling og Nattens Stilhed jeg
melder,
Dertil Menneskers Død. — Du dog, o Flamme,
mig spar!
Agerdyrker! du Herren betro baade dig og din
Arne,
At til min brummende Klang aldrig skal trænge
din Ild.

Den store Klokke bærer følgende Inskrip-
tion med nye latinske Bogstaver:

1) Mod Vest ned ad Klokkens Side:

»Ved Branden jeg slet forsvandt Anno 1663
Strax omstøbt blev og kom istand 11 August
Ved Baltzer Melkior.

Af Vaade jeg og tabte Lyd 1686 Septbr 28
Og omstøbt blev til fælles Fryd 1687 August 21
Ved Rudolph Melkior.

Paany en Revne mig paakom af Vaade 12 Februar
1765,

Jeg omstøbt blev ved Kirkens Hjælp og af Guds
Naade 28 Septbr

Ved Casper König.«

2) Mod Øst nedad Klokkens Side:

»Da samme Skade traf mig end engang,
Jeg omstøbt blev og fik paany min Klang 25
November 1892.

Ved B. Löw & Søn Kjøbenhavn.

Til Prædiken og Bøn jeg kalder Sognemand,
Gud vogte Stad og mig fra Vand og Ildebrand.
Soli Deo Gloria«.

Den mindre Klokke bærer følgende In-
skription med gamle latinske Bogstaver:

1) Rundt om Klokken foroven i 2 Linier:

»Da Daniel Calou undt Henrich de Hemmer
wahr Burgemeistere in dem Tausent sex Hundert
drei undt sechtzichstem Jahr allhier in Alborg
dieser Stadt Baltzer Melchior diese Stormglock
gegossen hat.«

2) Mod Vest, nedad paa Klokken:



F 3.

3) Mod Øst nedad paa Klokken:
Gloria in excelsis deo.«

Taarnuhret er forfærdiget 1798 af Bysmed Jens Christensen af Sal Sogn. Ved Siden af sit egentlige Haandværk øvede han sig til at begynde med i at lave simple Stueuhre; men der kom snart Fart i Tingene, efter at han 1790 havde lavet et Gaarduhr til Godsejer Ferslev til Friisholt. Da der kort Tid derefter blev udstedt en Indbydelse til Levering af et nyt Taarnuhr til St. Budolfi Kirke, opfordrede Ferslev, der nu var bleven Amtmand i Thisted, Smeden til at give Møde paa Licitationsdagen for at faa Arbejdet; han mødte ogsaa og gjorde det laveste Bud, og da man forlangte Kavtion af ham, blev der ikke liden Forbavelse over, at denne simple Smed fra Landet kunde fremlægge Kavtionsbevis fra Amtmanden. Arbejdet blev ham tilslaaet, og det viste sig ved Afleveringen af Uhret, at Staaldelene var saa haardt hærdet, at selv den haardeste Fil sløvedes ved at trækkes over dem*).

Vejrhanen, der har en anselig Størrelse (5' høj og 5' lang), vejer 114 Pund. Da den 1891 var nedtaget til Reparation og Forgyldning, vakte den almindelig Beundring for sin smukke Udførelse.

Hovedindgangen til Kirken er fra Taarnets Vesterside, den daglige Indgang er fra Ud-

*) Saml. t. jydsk Hist. og Top. X. 163—64.

bygningen ved Taarnet, der danner Vaabenhuset. Her findes Kalkmalerier fra den sildige Middelalder. I Krydshvælvningernes Kapper ses Cherubim, paa Sidevæggene St. Katarine, Gregor den Store og Augustinus, Syndefaldet og Isaks Oftring samt en Gengivelse af det danske Vaaben. Fra Taarnet gaar man ad en bred Stentrappe, afdelt i 3 Partier ved tvende Granitstøtter, ned i selve Kirken, hvor Hovedskibet til Dels er dækket med Stjernehvælvinger, og Sideskibene, der er noget lavere, med Krydshvælvinger.

Stolene, der er malede med en mørk grøn Farve, har til Hovedgangen anselige Forstykker, som krones med en hvidmalet, riflet og rigt dekoreret Muslingskal.

Prædikestolen, rigt udskaaren af »Lauritz Jensen i Essenbæk Kloster 1692,« bæres af en Mosesstøtte og har i rundbuede Felter Fremstillingen af Kristi Lidelse. Pilastrene imellem Felterne prydes med Apostelfigurer.

Døbefonten, der er af Marmor med Sølvbækken, er 1728 skænket af Stiftamtmand G. Pentz' Hustru, Maren Grotum.

Altertavlen, skænket af Dr. Niels Jespersen og Hustru Margarethe Erichsdatter, er rigt udskaaret, malet og forgyldt; den har en tredelt Form. I Midten staar et Krucifix og i Baggrunden et malet Billede af Jerusalem. Paa Sidefløjene ses store Figurer af Moses, Johannes Døberen, Matthæus, Markus, Lukas og Johannes. Paa Overdelen ses en Fremstilling af Jesu Gravlæg-

ning, og paa Fodstykket Indstiftelsen af den hellige Nadver.

Korbuen er beklædt med Panel, hvor der ses Mindetavler med bibelske Billeder af Borgmestre og Raadmænd.

I Kirken findes 4 gamle, smukke Lysekroner, hvoraf den ene er en Gave fra Biskop Foss. Af Epitafier skal her kun nævnes nogle enkelte, nemlig over Bisperne Jørgen Mortensen Bornholm, Jakob Holm, Christian Hansen Riber, Henrik Bornemann og Frands Testrup; med Undtagelse af Biskop Bornemann ligger de alle begravede i Kirken; desuden blev Biskop Broder Brorson d. 16/9 1778 nedsat i Justitsraad Grotums Begravelse. I Kirken findes Malerier af Bisperne Bornemann, Bindsbøll og Schousboe.

Sidefløjen mod Nord, der er en Tilbygning fra 1899 - 1900, da hele Kirken gennemgik en omfattende Reparation, benyttet til Skriftestol; Indgangen til denne Sidefløj (fra Gaden imod Nord) er en aaben Trappe med Søjler og Portal af Granit. Under Skriftestolen er der Kælder, hvor Varmeapparatet er anbragt, og hele Kirken oplyses ved Elektricitet.

Omkring St. Budolfi Kirke laa oprindelig en Kirkegaard. Der klagedes idelig over, at denne Kirkegaard var for lille, og at der ingen Plads var til Udvidelse paa Grund af dens Beliggenhed. Stiftsrevisor Glerup ytrede i 1797, at »det ene Lig næppe forraadner, før det andet Lig maa give Plads.« Endelig blev dette Savn afhjulpet ved Oprettelsen af Almenkirkegaarden, der toges

i Brug 1806. Fra denne Tid blev ingen begravet paa St. Budolfi Kirkegaard. Allerede d. 10. Juli 1807 »opraabtes paa Aalborg Raadstue den østre Side af Budolfi Kirkegaard lige ud for Købmand Jens Berlin Mallings Have ved Avktion til Bortleje i 20 Aar imod en aarlig Afgift til Kirken.« Jens Berlin Malling blev den højstbydende, saa han blev Lejeren, men den 10. Oktbr. 1811 overlodes Jordstykket ham til privat Ejendom for 500 Rdl. paa Betingelse af, at det aldrig maatte benyttes til andet end Have*).

Den øvrige Del af Kirkegaarden er dels bleven anvendt til Gadeanlæg og dels til en aaben Plads foran Kirken.

*) Saml. t. jydske Hist. og Top. 2. R. 3. B. 397. Denne Bestemmelse, at Kirkegaarden kun maatte benyttes til Have, er ikke bleven overholdt; den er omdannet til Købmandsgaard. Ved Omdannelsen blev der bortgravet en Del Jord blandet med Menneskeknogler, som blev brugt til Ballast i nogle norske Skibe, der laa i Havnen.

II. Biskopperne.

I. De katolske Biskopper.

1. Magnus.

(o. 1060).

Magnus var Stiftets første Biskop. Han var oprindelig Munk og blev udset til Biskop af Svend Estridsen, men maatte modtage Bispevielsen i Bremen af Ærkebispem. Paa Hjemrejsen fra Bremen led han Skibbrud paa Elben og druknede. Paa Sjørring Kirkegaard findes den bekendte Bispegrav, hvor der ifølge Sagnet*) hviler en Biskop, der druknede paa Rejsen til Stiftet. Gravmonumentet bestaar af flere Sten; paa den ene er udhugget en Biskop i fuldt Embedsskrud; det synes at stamme fra Slutningen af det 12^{te} eller Begyndelsen af det 13^{de} Aarhundrede og kan altsaa ikke være rejst paa Biskop Magnus' Grav.

*) Et andet Sagn vil vide, at det er Mindesmærket over en engelsk Biskop, der led Skibbrud ved Vesterhavet og bragte den sorte Død til Danmark

2. Alrik.

(o. 1060—1085).

Da Efterretningen om Magnus' Død naaede Ærkebispem, lod han Provst Alrik fra Bremen indvie til hans Efterfølger. Der vides næppe noget om Alrik ud over følgende, som er optegnet i et Skrift om den før nævnte hellige Thøger*). Efter Thøgers Død blev Præsten Ulfrik hans Efterfølger i Vestervig. »Da han en Nat fejrede Nattegudstjenesten i Kirken, saa han et himmelsk Lys glimte i længere Tid over den Guds Mands Grav.« Præsten meddelte dette til Menigheden, som endelig ønskede, »at den hellige Mands Ben skulde tages op af Jorden.« Der gik straks Bud til Rom, hvor Paven gav den fornødne Tilladelse til Skrinlæggelsen. Da det tilkom Bispen at foretage denne højtidelige Handling, sendte man Bud efter Alrik, der imidlertid ikke vilde komme, vel sagtens paa Grund af, at Præsten havde handlet paa egen Haand. Dog Præsten var ikke raad-vild: han sammenkaldte Befolkningen i den nærmeste Omegn, »tog med Ærefrygt Benene op af Jorden, tvættede dem og satte dem paa Alteret, den 30. Oktober. Men da han den følgende Nat vilde lægge sig til Hvile i sin Seng, saa han Helgenen staa tæt ved, haltende paa den ene Fod. Da Præsten spurgte, hvem han var, fik han til Svar: »Jeg er den, hvis Ben du i Gaar tog op af Jorden; det har jeg i rum Tid længtes efter,

*) H. Olrik: Danske Helgeners Levned 336—38.

og i højeste Grad behager det Gud. Men jeg halter af den Grund, at du har ladet en stor Knokkel, som skal sidde ved min Fod, blive i Jorden. Tag derfor den op paa samme Maade; thi der skal ikke mangle dig Løn for, hvad du gør.« — Dette gjorde da Præsten den følgende Dag, saaledes som det var blevet ham befalet af Helgenen.«

Da Kong Svend Estridsen og Biskop Alrik hørte alt dette, blev de vrede. Kongen befalede endogsaa Biskoppen at rejse til Vestervig og afsætte Præsten, der her havde grebet ind i Bispens Rettigheder. »Rasende af Vrede kom da Biskoppen til Stedet, og midt i Kirken lod han tænde et Baal (Ildprøven). Dernæst tog han en stor Knokkel blandt Helgenens Ben og kastede den midt ned i Luerne; men ubemærket sprang den atter ud af Ilden og blev paany funden oven paa Alteret. Endnu troede Biskoppen ikke, men tog en mindre Knokkel og lagde den over Ilden paa et Røgelsekar; men i alles Paasyn fløj den bort fra Ilden hen paa Alteret.« Først nu var Biskoppen overtudet om Thøgers Hellighed og udførte den højtidelige Skrinlæggelse. Det behøver næppe at anføres, at Præsten Ulfrik indhøstede stor Ære af sin energiske Optræden.

Forøvrigt var Alrik ikke den eneste, der gjorde Modstand imod Thøgers Helgenry. Der nævnes ogsaa en Eskill, »der af Navn var Biskop.« Professor H. Olrik mener, at denne Mand maa være en os forøvrigt ukendt Vendelbobisp, der vistnok maa anbringes imellem Alrik og Henrik.

3. Henrik.

(1086).

Henrik levede under Kong Knud den Hellige, der jo som bekendt gjorde Gejstligheden til den fornemste Stand i Riget, idet Biskopperne fik samme Rang som Prinser og Hertuger. Det er derfor ganske naturligt, at Biskop Henrik stod paa Kongens Side under Oprøret i Vendsyssel 1086. Dette Oprør skyldtes jo, at Kongen havde paalagt Bønderne enten at betale Tiende eller store Bøder, fordi de havde undladt at møde til Krigstogtet til England; de valgte det sidste; men da Bøderne blev inddrevne med stor Streng-
hed, gjorde de Oprør. Kongen forlod Kongs-
gaarden Børglum og kom, som før omtalt (Side 6), til Aggersborg og tog ind hos Biskop Henrik paa Biskopstorp. Ved denne Lejlighed søgte Bispen at værne sin Herre og Konge ved at tale Oprørs-
skarerne til Rette, men desværre til ingen Nytte. Der vides ellers intet om Biskop Henrik.

4. Kjeld.

(† 1134).

Kjeld eller Ketil har aabenbart haft Del i Oprettelsen af Vestervig Kloster (o. 1110). Han stod paa Kongens Side i de Stridigheder, der var opstaaet paa Grund af Knud Lavards Drab. I Slaget ved Fodevig i Skaane faldt han tillige med 4 andre Biskopper og 60 Præster d. 4. Juni 1134.

5. Sylvester.

(o. 1134—o. 45).

Sylvester eller Self nævnes 1139 som Biskop af Børglum. Børglum er altsaa paa dette Tidspunkt blevet Bispesæde, og det sandsynligste er, at Self har haft Del i dette Klosters Oprettelse.

6. Tyge I.

(o. 1145—o. 77).

Tyge var Præst ved Erik Lams Hof, inden han blev Biskop. I sin Stilling som Hofpræst havde han indyndet sig hos Kongen, saa denne Aaret før sin Død fik ham befordret til Børglum; ogsaa efter at han var bleven Biskop, stod han Kongehuset meget nær; det gjorde ham ondt, at Magnus, Erik Lams Frillesøn, var Landsforræder. Da Magnus var bleven indstævnet for Kong Valdemar i Viby ved Aarhus 1176, søgte han Raad hos Tyge, men denne bebrejdede ham meget alvorligt hans uværdige og skammelige Opførsel, og det hjalp ikke, at Magnus foregav, at de forræderiske Breve var »digtede« ved andre, da Biskop Tyge kun alt for godt kendte hans Skrivers, Lamberts, Haandskrift — saa det skyldtes særlig Biskoppen, at Magnus maatte ydmyge sig og bede om Kongens Naade. — Tyge stod forøvrigt ogsaa i venskabeligt Forhold til den bekendte Ærkebiskop Absalon. Ifølge et Pavebrev af 1486 har Biskop Tyge stiftet Ø Kloster.

7. Omer I.

(o. 1183).

Omer eller Homerus (Orm) synes at have været Provst i Børglum, inden han blev Biskop. Omer var med paa det 3die alm. Lateranmøde 1179. Han var Medlem af det Gilde, hvortil Kong Knud ogsaa hørte. 1183 nævnes han sidste Gang, som Vidne ved Aarhusbispen Svends Testamente. Paa samme Tid var en Omer Biskop i Ribe; man har ofte fejlagtig villet gøre de tvende Bisper til en og samme Person.

8. Thrugot.

(o. 1187).

Thrugot eller Truid (Troels) deltog i det store Bispekonvent i Lund (1187) og havde med sig Kannikerne Aage fra Børglum og Johannes fra Vestervig. Ved denne Lejlighed blev affattet en Breviarium eller Kirkebog, saa at Gudstjenesten kunde blive ens over hele Landet. Paa denne Tid var det rent galt med Kannikernes Levned i Vestervig Kloster. De udjog endogsaa deres Provst, fordi han ikke vilde tillade dem at besøge løsagtige Kvinder. Abbed Vilhelm af Æbelholt, der tog sig af den fordrevne Provst, skrev i den Anledning 2 strenge Breve til Børglumbispen*). Det hedder bl. a. heri: »Men ak, Fader, den bedste Stilling er bleven forandret, og Guldet er bleven til Slagger! Vinbjerget, som

*) *Scriptores rerum Danicarum* V pag. 56 og 70. Oversat af Translatør, cand. mag. F. C. C. F. de Skeel Giørling.

burde frembringe Druer, bærer vilde (Vin) vækster. Citaren og Koret er vendt mod Sorgen, og Orgelet, som vi hører det fra andres Beretning, til de klagendes Stemme. Den skaldede Isse (d. v. s. Kronragningen, Tonsuren) traadte i Stedet for det krusede Hovedhaar, Stanken afløste den søde Vellugt, medens baade Ordenens Strenghed gaar til Grunde og der paaføres ældre og med større Hellighed indviede Skikke Bagvadskelser, da det ikke lader sig gøre at forandre de Forhold, som Fædrene stiftede, til det bedre, og som de overdrog det til Sønnerne at iagttage.

Synes det ikke eder, Fader, at være ubilligt, at de sætter sig imod det, de ældre har paalagt, at de ikke vil adlyde de foresatte og at vor Fader Augustinus' Regel føres ud i Ugyldighed; og er det ikke en Art Forudsigelse af, at de, som Skriften siger, ikke vil slaa sig til Taals? Er det ikke ubilligt, at de efter Behag gaar ud af Klosteret og ser Skøger og vil ses af disse og nedværdiger Kyskhedens Sovekammer? Efter at Dyderne er undertrykte, begunstiges Frihed i Lasterne, og hvis Forstanderen vilde tænke paa i dadlende Ord at tage til Genmæle, slaas der straks en skraldende Latter op, Forhaanelser fremføres og Trusler foreholdes ham haardere!

Lad der derfor gives mig Tilladelse til at tale i eders Øre! Derom beder jeg eder, Fader, fordi det skal være sagt til eders Fred! Hvem vilde vel sige, at ikke Bispen selv, hvis Myndighed er større iblandt disse, og som kan tæmme de svulmende Bølger, ikke skulde kunne bringe dem,

der færdes i Brøden, ind under Maalet igen. Men hvis I kan det og forholder eder tavse, mon I da ikke vil blive anset for at samtykke?

Ordsproget er bekendt: den, som tier, samtykker! Men hvad siger Skriften: de, som gør dette og samtykker, de skal straffes med lige Straf! Og gid, at I kun kunde tie og ikke give Synderne Styrke.

Vi bede eder derfor indtrængende, elskelige Fader, naar det kommer eder for Øre, at der er Brøst paa Ordenen i den til den ærværdige Forstander og det hellige Samfunds Mand betroede Kirke, at I vil bevise for ham, at I er en Elsker af Religionen, saaledes som I har været det.

Thi det er skændigt at ville have Udseende af at begunstige Retfærdigheden, og taale, at de kuldkastede forvansker Tugten. Den almægtige Gud give, at de kuldkastede intet Tilflugtssted maa finde hos eder, men efter at have udstaaet deres Vildfarelser, føle Nidkærhed efter det rette gløde i eder, saa at der kan være Fred for de rettænkende Mennesker, men Forargelsens Klippe og Vanheldets Sten for dem, der hader Freden.«

Der vides ellers intet om Thrugot.

9. Omer II.

(o. 1203—?).

Vi kender meget lidt om Omer II; han blev sandsynligvis Biskop o. 1203. Han var 1219 i Aalborg, hvor han med sit Kapitels Samtykke og i Kong Valdemars Nærværelse og efter hans Begæring udstedte et Brev til Vitskøl Kloster, at

det fik tillagt Sundby og Hals Kirker »med al biskoppelig Ret til evig Ejendom med fuldkommen Frihed til at indsætte og afsætte Præster.«

10. Johannes I.

(o. 1238—47).

Johannes skal som ungt Menneske have studeret i Paris; senere fik han den berømte Abbed Gunner i Øm til Lærer. Han blev Biskop o. 1238 og roses som en dygtig Prælat, Krieger og Lovgiver. Der fortælles, at han 1219 var med paa Korstoget til Estland, da Dannebrog faldt ned fra Himlen; ligeledes skal han 1238 have bidraget til at skaffe Reval tilbage. Det er forøvrigt meget tvivlsomt, om Johannes har haft nogen Betydning som Lovgiver; han har vist næppe haft nogen væsentlig Del i den jydsk Lovs Affattelse. Han døde 1247.

11. Rudolf.

(1247—52).

Rudolf var Provst i Vestervig, da han blev udnævnt til Biskop. Paa denne Tid var der idelig Stridigheder imellem Valdemar Sejrs Sønner, og da Rudolf var en Fredens Mand, blev han træt heraf og nedlagde Krumstaven for at gaa i et Graabrødrekloster (maaske i Aalborg), hvor han henlevede sine sidste Dage. Det synes, at den fratraadte Rudolf endnu i mange Aar har forestaaet Børglum Bispestols Bestyrelse, idet hans Eftermand Elav først o. 1259 opnaaede at blive indviet til Biskop, og i denne Tid blev Bispe-

sædets Indtægter samlet i et Graabrødrekloster, som sandsynligvis har været det Kloster, hvori Rudolf var. —

12. Elav (Oluf Glob).

(† 1260).

Elav — senere kaldet Oluf Glob — var Provst i Løversyssel i Aarhus Stift; da Rudolf resig-nerede, trængte Elav ved Kong Abels Hjælp ind i Børglum Stift og overtog Bispeembedet trods Kapitlets Protest. Han paastod imidlertid selv at være rettelig valgt af Kapitlet. Ærkebiskop Uffe nægtede dog at indvie ham, da Aarhus-bispen gjorde Indsigelse derimod, fordi Elav var sat i Band. Elav rejste nu til Rom; men det synes ikke, at denne Rejse faldt ud til Fordel for ham, thi det varede endnu flere Aar, inden han blev indviet af Jakob Erlandsen (maaske 1259), og, som det synes, imod Pavens Vilje, thi i et Brev til Ærkebispen skriver Paven senere: »Til den Børglumske Kirke har du imod den romerske Stols Vilje ordineret én, navnlig Olaus, som er berygtet for mange lastefulde Gerninger.«

Omkring Elavs Person har der senere samlet sig flere Sagn. Han kaldes saaledes Oluf Glob og siges at være af en berømt Adelsslægt. Han havde en Broder, der ejede flere Godser i Thy; da han var død, forfulgte Bispen paa det ubarmhertigste hans Enke for at komme i Besiddelse af hendes Rigdom. Det kom snart dertil, at hun blev lyst i Kirkens Band, thi Bispen mente, at han med dette frygtelige Vaaben nok skulde yd-

myge hende saaledes, at hun til sidst maatte frasi-
 sig sig al Ret til de store Godser; men den
 havesyge Bisp forregnede sig dog. Vel skyede
 Folk hende paa Grund af Bandstraalen med Und-
 tagelse af en trofast Pige; men hun tabte dog
 ikke Modet. Syv lange Aar hengik, hvori hun
 selv maatte holde Ploven, mens Pigen kørte for
 hende, men saa brast hendes Taalmodighed: hun
 besluttede at rejse til Rom for at søge Retfær-
 dighed af Paven. Under Ledsagelse af sin Pige
 begav hun sig saa paa den lange Rejse. I
 Franken havde hun den Glæde at møde sin Søn
 Jens, der i en ung Alder var rejst til Udlandet,
 men nu nylig var bleven Ridder. Da han hørte,
 hvor skammeligt Bispen havde baaret sig, rejste
 han til Paven og fik udvirket, at Bandet blev
 hævet. Jens rejste nu hjem med sin Moder og
 fremstillede sig for sin Onkel med Pavens Ken-
 delse — men uden Resultat. Da svor Jens Glob
 ved sig selv, at nu gjaldt det Livet — det var
 det sidste Middel. Han meddelte sin Svoger Oluf
 Hase i Salling sine Planer, og de besluttede da
 at dræbe Bispen, naar han Juleaften kom til
 Hvidbjerg Kirke. Oluf Hase blev noget forsinket
 paa Grund af et frygteligt Uvejr; thi da han kom
 til Oddesund, vilde ingen sætte ham over. Dog
 Oluf lod sig ikke hindre af Stormen; han lod
 Hestene springe i Vandet med sig og sine Svende,
 og nu tumlede Hest og Rytter omkring i de op-
 rørte Søer. Han mistede her 12 af sine Svende,
 men kom selv heldig over, og i en Fart gik det
 nu ad Hvidbjerg til.

Da Oluf Hase kom til Hvidbjerg Kirke, stod Jens udenfor. »Hvordan har det sig med Bispen?« spurgte Oluf. »Vi har forligt os,« svarede Jens fuldstændig rolig. »Forligt jer!« og Oluf Hase trak med det samme sin Kaarde for at støde den i Jens; men denne bad ham først at gaa ind i Kirken for at se, hvordan det stod til der. Hvilket Syn! Her laa Bispen og alle hans Mænd, svømmende i deres Blod. — Dette skete Julenat 1260.

Følgen af dette uhyggelige Mord i Hvidbjerg Kirke blev, at Børglum Stift blev bandlyst i flere Aar. Oluf Glob blev begravet i Hvidbjerg Kirkes Kor. —

13. Johannes II.

(— o. 1280).

Johannes var i sin Ungdom hos Biskop Gunner i Viborg og var den sidste af hans Klerke. Biskop Gunnars Biograf*) siger, at »Biskop Johannes i Børglum, der i alle Maader var en priselig Mand, udmærkede sig baade i sit Embede og i sit Levned. Naar Biskoppen vilde have noget skrevet, har jeg hørt ham sige til ham: »Johannes, tag dit Blækhorn og kom!« Han hentede saa straks Pergament og Blæk, satte sig ved Bispens Fødder og skrev, hvad han dikterede. Paa den Vis lærte han meget; han var nemlig fra første Færd flink, snild og lærvillig. Men da han selv senere blev Magister og Biskop, efter-

*) Se H. Olrik: Viborgbispen Gunnars Levned 15—16.

lignede han for en meget stor Del sin Lærers dydrige Levned. Selv har han ofte sagt, at han og andre kunde gøre større Fremgang baade i god Livsvandel og Lærdom ved Gunners Hof, end mange andre ved bekosteligt Ophold ved Højskolen i Paris.«

Johannes blev senere Kapellan hos Kong Erik og Enkedronning Margrethe. Han stod hele Tiden paa Kongens Side i den lange Strid imellem Kongehuset og Jakob Erlandsen, ligesom han ogsaa var sin Embedsbroder Tyge af Aarhus til stor Støtte. Saa længe Pave Urban IV, der havde udnævnt Johannes til Biskop, levede, havde han intet at frygte, thi denne Pave stod paa Kongens Side; men da Clemens IV kom paa Pavestolen, blev Forholdet noget andet. Jakob Erlandsen rejste nemlig til Rom, og det lykkedes ham at vinde den nye Pave for sin Sag. Clemens befalede, at Ærkebiskoppen skulde indsættes i sit Embede igen; men da Kongen modsatte sig dette, tyede St. Peders Stol til sit sædvanlige Middel: Bandstraalen. Denne ramte ikke alene Kongen, men ogsaa Biskopperne Johannes af Børglum og Tyge af Aarhus (1267). Johannes var en af Kongens mest betroede Mænd; han var tillige med flere andre i Sverrig for at mægle Forlig imellem Valdemar og Magnus (1276). Han lod 1278 en Opfordring udgaa i sit Stift, for at alle kunde bidrage til Bækkeskov Præmonstratenser-klosters nye Bygninger. Johannes døde 1280 og har faaet det smukke Eftermæle, at »han var udmærket saavel i Lærdom som i Vandel.«

14. Svend.

(o. 1281—83).

Biskop Svend udstedte den 28. August 1281 et Afladsbrev for alle dem, som gav Almisse til til den Hellig-Aands Hospital i Roskilde. Der vides næppe mere om ham.

15. Niels I.

(o. 1284—97).

Biskop Niels nævnes første Gang 1284; han var da sammen med andre Prælater i Nyborg, hvor det vedtoges at fjerne adskilligt Misbrug i Kirken. 1286 var han atter i Nyborg, hvor han var med til at besegle et Brev imellem Erik Menved og Hertug Valdemar af Slesvig. 1294 var Niels i Vitskøl Kloster og udstedte der sit aabne Brev, hvori han med sit Kapitels Samtykke gav Klosteret Hvorup Kirke i Kjær Herred, imod at det afstod Aastrupgaard i Aaby. Niels døde 1297 og blev begravet i Løgum Kloster.

16. Josef.

(1298—o. 1302).

Da Niels var død, undlod Domkapitlet at vælge hans Efterfølger. Paven valgte da Kannik Josef af Lund. Samme Aar som han var bleven Biskop, fik han pavelig Tilladelse til at laane 2000 Gyl- den med Sikkerhed i Børglum Domkirkes Ejen- domme. Da han var indviet i Rom, maatte han love at møde der hvert tredie Aar, men han fik 1299 Fritagelse herfor. Mens han var Biskop, fandt den bekendte Strid Sted imellem Kong Erik Men

ved og Ærkebiskop Jens Grand. Biskop Josef døde o. 1302.

17. Niels II.

(1304—28).

Ved Josefs Død valgte Domkapitlet Provst Johannes til hans Efterfølger; han ønskede imidlertid ikke at modtage Valget, men overdrog Ærkebiskop Isarnus at vælge en anden. Da Isarnus ventede med dette ud over den lovbestemte Tid, bad Paven ham at vælge en Biskop i hans Navn. Valget faldt paa Niels, hvis Fortid er os ubekendt.

I Kampen mellem Erik Menved og Ærkebiskop Esger stod Niels paa Kongens Side.



Biskop Niels' Segl. *)

*) [S'] NICOLAI DEI GRACIA EPISCOPI BVRGLANSENSIS. Dette og de følgende Billeder, der fremstiller Biskoppernes Segl, er tagne af Henry Petersens Danske gejstlige Sigiller.

Han var til Stede ved Christoffers Kroning i Vordingborg (1321) og var siden med, da Hertug Valdemar valgtes til Konge (1326). Biskop Niels blev omsider træt af Bispeværdigheden og indgav 1328 Begæring til Paven om Fritagelse for sit Embede og om Tilladelse til at indtræde i Sortebrødreordenen. — Dette tillodes ham, og Ærkebiskoppen faar Paalæg om at gøre Indstilling om hans Pension, ligesom han ogsaa skal forhandle med den afgaaede Biskop om, hvem han ønsker til sin Efterfølger.

18. Tyge II Klerk.

(1328—o. 41).

Tyge var oprindelig Dominikanermunk. Det var et saare uheldigt Valg af Biskop Niels at sætte Tyge paa en Bispestol, thi han var en meget slet Mand. Efter at Ærkebiskop Karl havde indviet ham, kasserede Kong Christoffer Valget, men der blev ingen Hensyn taget til den landflygtige Konges Protest. Kongen kaldte altid Bispen »Tyge Klerk« eller »Broder Tyge« og viste derved, at Bispen i hans Øjne kun var en almindelig Munk. At Tyge til Gengæld modarbejdede Kongen, er indlysende. Han sluttede sig derfor til Hertug Valdemars Parti og befæstede Børglum Kloster imod Kongen, ja Bispens Forsvar af Børglum var saa kraftigt, at Kongen 1329 maatte trække sig tilbage med uforrettet Sag. Kongen fik dog snart Hævn over den haardnakkede Bisp, thi efter Forliget med Grev Gert fik han denne til at gaa imod Tyge. Grevens Landsknægte indtog hans befæstede Borg og førte

den genstridige Bisp i Fængsel (1330). Følgen af dette Skridt blev, at Danmark blev belagt med Interdikt i 7 Aar (1330—37).

Nogle mener, at Tyge sad fængslet i 2 Aar, andre, at han undveg fra Fængslet og flygtede til Rom, hvor han opholdt sig, til den værste Storm var dreven over. Kongen lod fremsætte Klagemaal paa Viborg Landsting den 22. Septbr. 1330*) over Biskop Tyge, og det er et frygteligt Synderegister, der tillægges den høje Prælat. Vel er det klart, at mangt og meget er overdrevet, men paa den anden Side maa det tillægges en vis Vægt, at bl. a. tvende Biskoppers Segl er vedhængte Klagemaal.

Kongen erklærer først Tyge for en Majestætsforbryder, der har brudt sin Ed og understøttet Rigets Fjender. Endvidere hedder det, at »han undertrykte Kongens Mænd og Klerke i sit Stift, plyndrede, angreb og konfiskerede deres Gods med væbnet Haand; han bebyrdede Nonneklostrene, stiftede af hans Formænd, ved sine Visitationer og ved Underholdning, undertiden med 160 Heste, ja flere, og fratog dem baade rørligt og urørligt Gods, hvorved han saaledes forarmede dem, at Nonnerne maatte søge Hjælp, ja skille sig ad og tigge for hver Mands Dør.«

Biskoppen beskyldes fremdeles for Sørøveri, idet han med Magt tog indstrandet Gods og op-huggede egenhændig de skibbrudnes Kister, hvoraf han tog de kostbare Ting, som fandtes deri; ligeledes »fraskar han med egen Haand deres

*) Suhms Danmarkshist. 12 B. 207—12.

Punge fra Bælterne og Bukserne, og med dette Rov brød han og Følge ind i Børglum Kloster, drev de regelbundne Kanniker ud af deres Sovekamre, opholdt sig der længe og befæstede det og Kirken mod Kongen, opholdende sig og sine der af de skibbrudnes Gods og understøttede dermed Kongens Fjender.«

Endvidere klager Kongen over, at Biskoppen ingen Præster ordinerede; der var en saadan Mangel paa Præster i Børglum Stift, at mange døde uden Sakramente; Indtægterne af de ledige Embeder tog Bispen selv. Paa Læsø havde han tilladt forbudne Ægteskaber, idet mange havde faaet Lov til at leve sammen i »Blodskam og Misgerning«; for disse Indrømmelser havde han i et Aar faaet 14 Læster (19 Tdr.) Salt af dem.

Endelig fandtes der Klager fra Klostre og private Mænd om voldeligt Overgreb; vi kan derfor godt forstaa, at Klageskriftet sluttet saaledes: »Rygtet var og almindeligt hos fattige og rige, hos Adel og Bonde, at der aldrig i Mands Minde og i lang Tid forhen havde i Danmark været en Bisp, der i sit Embede havde opført sig saa uanstændigen og uforskammet; han frygtede ej Gud og søgte at fordærve og forraade Kongen, sin naturlige Herre; han undertrykte den enfoldige Almue.«

Vi mangler ikke alene Bispens Gensvar paa de mange Klagepunkter, men ogsaa Sagens Udfald; eet ved vi i alt Fald: Tyge fik, hvor mærkeligt det end lyder, sit Embede igen. Imellem Tyge og Grev Gert blev der sluttet Forlig 1337,

og samme Aar ansøgte Gert Paven om at mildne Interdiktet i hans Lande, »da han ingen Del har haft i Biskop Tyges Fængsling (!)« Som Svar herpaa skrev Paven til Bispen, at denne Sag var ham ubekendt, hvorfor Tyge paa egen Haand kan afgøre den: Tyges Navn nævnes sidste Gang 1341.

19. Andreas.

(o. 1345—54).

Biskop Andreas nævnes 1345 som Deltager i Provinsialsynoden i Helsingborg, hvor det blev bestemt, at dersom en Biskop blev fordrevet fra sit Bispedømme af den verdslige Magt, skulde hans Embedsbrødre give ham Pension eller en aarlig Understøttelse. Den, der forgreb sig paa en Biskops hellige og ukrænkelige Person, skulde betragtes som Majestætsforbryder og øjeblikkelig lyses i Band »uden Haab om Afløsning for sig og Sønner i andet Led.« At denne Bestemmelse blev taget, skyldes selvfølgelig Biskop Tyges Fængsling. — Andreas døde 1354.

20. Mogens Jensen Grubbe.

(1354—65)

Mogens Jensen var Kannik i Roskilde og Aarhus, inden han blev Biskop. Han stod højt anskrevet hos Valdemar Atterdag, saa denne ikke alene udvirkede hans Udnævnelse til Biskop, men udstyrede ham ogsaa med alt nødvendigt. — Mogens Jensen var i Virkeligheden kun Biskop af Navn, men ikke af Gavn, thi i Børglum opholdt han sig saa godt som aldrig; derimod stod



Biskop Mogens Jensen Grubbes Segl.*)

Gunstbevisning modtog Mogens Jensen, idet han ved Kongens Hjælp blev forflyttet til Ribe Bispestol, da den var bleven ledig. Vel havde Ribe Domkapitel valgt Jens Mikkelsen til deres Biskop, men ved Kongens Indflydelse hos Paven blev Sagen ordnet saaledes, at Jens Mikkelsen fik Børglum Stift. Kongen opnaede herved at have sin Yndling nærmere ved Haanden, ligesom Mogens ved denne Ordning fik større Indtægter, da Ribe Bispestol var meget rig. Han døde 1369.

21. Jens Mikkelsen.

(1365—69).

Jens Mikkelsen var af den ansete Adelslæggt Laxmand. Han blev i en ung Alder Kannik i

*) [S.] MAG[NI] DEI GRACIA EPISCOPI BVRGLANDENSIS.

Ribe og Slesvig og 1361 Provst i Vidaa. Han nævnes som en Mand, »der var rig paa Dyder og vel anskreven af Paven«. Han var kun Biskop i Børglum i 4 Aar; thi da Ribe Bispestol var bleven ledig ved Mogens Jensens Død (1369), blev han forflyttet dertil. Han døde i Ribe 1388.



Biskop Jens Mikkelsens Segl.*)

22. Svend II Moltke.

(1370—96).

Svend hørte til den ansete Slægt Moltke. Han var Provst i Vendsyssel, inden han 1370 blev Biskop. Svend stod i et meget venskabeligt Forhold til Dronning Margrethe. Han var 1391 i Aalborg, da Dronning Margrethe skænkede Egholm Slot ved Skørping til Vor Frue Kloster i Aalborg. Dronning Margrethe, der som bekendt betænkte Gejstligheden med store Gaver, glemte heller ikke Biskop Svend; thi 1393 gav hun Rugtved Slot til Bispens Bord (se Side 14). Da Dronning Margrethe senere (1408) lod sig optage i Børglum Klosters Broderskab, gav hun den før omtalte Guldkrone til Jomfru Marias Billede.

Biskop Svend var en Fredens Mand. Der havde været Tvistigheder imellem hans Formænd

*) SECRE[TVM] JOH[ANNIS] EPISCOPI BVRGLAV-
NENSIS.

og Viborg Domkapitel angaaende Læsø, der i verdslig Henseende stod under Kapitlet og i gejstlig Henseende under Børglum Bispedømme. For at faa en Ende paa disse Stridigheder skrev Biskop Svend 1394 til Provst Johannes i Viborg, at han med sit Kapitels Samtykke overlod dem



Biskop Svend Moltkes Segl. *)

al Jurisdiktion over Læsø imod en aarlig Afgift af 2 Mark Sølv. Biskoppen forbeholdt sig og sine Efterfølgere i Bispesædet at dømme i Ægteskabs Skilsmisse, Kirkers og Kirkegaardes Indvielse, Manddrab og gejstlige Personers Paagribelse.

Biskop Svend blev til sidst træt af Bispeembedets Byrder og trak sig tilbage 1396.

23. Peder Friis.

(1397—o. 1425).

Peder Friis nævnes første Gang 1397, da Dronning Margrethe blev kronet i Kalmar som de tre nordiske Rigers Herskerinde. Mellem Peder Friis og Viborg Domkapitel opstod der en vold-

*) S. SWENONIS DEI GRACIA EPISCOPI BVRGLANDENSIS.

som Strid om Læsø. Biskop Lage og Kapitlet klagede over, at han ikke holdt, hvad hans Formand, Biskop Svend, havde lovet, idet han paaførte Læsøboerne mange ubillige Processer og Domme »tværtimod de Privilegier, som Viborg Bisp og Kapitel dersteds havde.« Peder Friis indviede paa ny baade Kapeller og Kirkegaarde, endskønt de ikke var blevet besmittede, ja han drev det endog saa vidt, at han lod opgrave de døde, »der havde faaet et kristeligt Endeligt.«

Sagen blev indanket for Dronning Margrethe, som overgav Aarhusbispen at mægle mellem de tvende Biskopper. Mæglingen foregik i Aarhus Domkirke ved Højalteret (1399). Aarhusbispen oplæste her Pavebrevet om Viborg Domkaptels Privilegier paa Læsø, men den uforsonlige Biskop



Biskop Peder Friis' Segl. *)

Peder rev Brevet ud af Haanden paa ham, saa dermed var jo al Forhandling strandet. Under Højmessen kom det til et frygteligt Optrin: Peders Drabanter trængte ind i Kirken, stødte den tjenstgørende Præst fra Alteret og stak deres Sværd gennem Vinduerne i Sakristiet, hvor Biskop Lage befandt sig; men Ribebispen, der havde været til Stede ved Mæglingen, reddede sin Embedsbroder fra at blive dræbt.

*) s. petri episcopi burglanensis.

Domkapitlet i Viborg lod nu ved sin Kannik paa Læsø forlange Pavens Kendelse. Da Kanniken kom til Børglum for at forkynde denne Appel for Biskop Peder, blev han overfalden af Bispens Drabanter og slap med Nød og næppe ud af deres Hænder; han fik først Lov til at slippe, da han havde lovet intet at foretage sig, inden han var kommen ud af Stiftet. Straks han var kommen over Fjorden til Aalborg, lod han Apellen forkynde i Vor Frue Kirke, hvor bl. a. 3 gejstlige Personer, Borgmesteren og tvende Raadmænd var til Stede.

Sagen kom dog ikke til Rom, thi Dronning Margrethe lagde sig atter imellem, og det lykkedes 1400 at opnaa følgende Forlig: Biskop Peder afstod til Viborg Domkapitel de biskoppelige Rettigheder over Læsø paa 10 Aar, dog med Undtagelse af hans Saltindtægter af Øen, Ægteskabs Skilsmisse, Kirkers og Kirkegaardes Indvielse, Manddrab og gejstlige Personers Paagrielse; endvidere maatte Kapitlet betale ham 2 Mark Sølv aarlig. Efter de 10 Aars Forløb skulde alle biskoppelige Rettigheder atter tilfalde Børglumbisperne. Man forbauses uvilkaarligt over et saadant Forlig, naar man tænker paa de foregaaende Oprin i Aarhus Domkirke.

Peder Friis var en haard Hals. Han var end ikke bange for at modsætte sig selve Paven. Bonifacius IX havde ved vilkaarligt Magtsprog bortgivet Provstiet i Vestervig til Erik Dogenrode, en slesvigsk Præst, uden at meddele Biskoppen noget herom. Dette vilde Biskop Peder

ingenlunde finde sig i, men indsatte en anden i Embedet. Da dette kom til Pavens Kundskab, befalede han (1403), at saavel Bispen som Provsten skulde lyses i Band og belægges med Arrest. Dog ikke et Haar blev krummet paa deres Hoveder, thi paa denne Tid var der to Paver, og enhver Biskop valgte at lyde den Pave, som han syntes bedst om, og som han kunde faa Medhold af.

Peder var Medlem af Rigsraadet, og han ledsagede Dronning Margrethe paa hendes Rejse i Jylland (1406—08). Han var til Stede ved Forhandlingen om Sønderjylland i Kolding og Nyborg, ligesom han 1421 underskrev »det jydsk Vidnesbyrd om Slesvigs Danskhed.« Sidste Gang, Peder nævnes, er 1425, da han deltog i et almindeligt Bispemøde i København, hvor der blev truffet flere Bestemmelser, der skulde tjene til Forbedring af Munkenes moralske Vandel. —

24. Gert Pedersen Gyldenstjerne.

(o. 1427—52).

Biskop Gerts Fader var Peder Nielsen af Aagaard i Thy. Selv efter at han var bleven Biskop, ser vi ham i Flensborg, hvor han kommanderer over danske Krigsfolk*) — en Opgave, der unægtelig synes uforenelig med hans gejstlige Stilling. Under Bondekrigen 1441 sluttede han sig naturligvis til Adelsens Parti, og det er højst

*) Jahn: Danmarks politisk militaire Hist. under Unionskongerne 87.

rimeligt, at han ogsaa her har haft Del i Anførelsen af Adelens Tropper. Resultatet af denne Krig var gunstigt for Kirken, idet der nu blev indført fuld Tiendeydelse over hele Landet. Han gik i flere af sine Forgængeres Fodspor ved at plage



Biskop Gert Pedersen Gyldenstjernes Segl. *)

Klostrene med Gæsteri. Paven maatte 1434 forbyde ham det overdrevne Gæsteri paa Vestervig Kloster. Ligesom sin Formand var Gert Medlem af Rigsraadet. Han døde 1452.

25. Jep Friis.

(1453 – 86).

Jep Friis var ogsaa af adelig Herkomst. Hans Fader var Niels Friis til Stollig og Haraldskjær.



Biskop Jep Friis' Segl **)

I sin Ungdom kom han til Leipzig, hvor han studerede; derefter blev han Kannik i Ribe (1442). Hans Befordring til Børglum Bispestol skyldes sandsynligvis Kong Christian I. Jep Friis var Medlem af Rigsraadet og havde stor Indsigt i Stats-

*) sigillum gerardi dei gracia episcopi burglanensis.

**) sigillum iacobi dei gracia episcopi burlanensis.

sager. Han blev saaledes flere Gange benyttet som Mægler imellem Christian I og Karl Knutson Bonde. Han var ogsaa en Tid Lensmand paa Aalborghus. Det fremgaar heraf, at han var mere optaget af Statsanliggender end af sin gejstlige Gerning.

Jep Friis byggede 1483 et Kapel ved Børglum Domkirke og gav hertil 3 Gaarde. Han gik gerne under Tilnavnet »Laaddenhat«, fordi han altid gik med en laadden Hue. Da hans Grav blev aabnet, fandt man en Saffians-Hue paa hans Skelet.

Efter hans Død (1486) klagede Domprovsten og Kapitlet over, at de ikke havde faaet Erstatning for det Gods, som Jep Friis »havde forkommet fra Stiftet«; de gjorde derfor Krav overfor hans Familie, men der vides intet om Sagens Udfald.

26. Niels Stygge Rosenkrantz.

(1487—1533).

Niels Stygge var en Søn af Anders Nielsen Stygge (Rosenkrantz) til Hevringholm. Han blev i en meget ung Alder Provst i Børglum, og 1487 valgte Domkapitlet ham til Biskop over Børglum Stift. Denne Forfremmelse blev til stor Ulykke for Niels Stygge; thi medens han i Klosteret var pligtopfyldende, blev han nu som forvandlet, saa at den eneste Dyd, der kan tillægges ham, er Ædruelighed. Poul Helgesen giver følgende Karakteristik af ham: »Han førte altid et ondt Liv, hengiven til Spil, Udsvævelser og Skøger, og

mente, at Bispedømmet ikke var et aandeligt Embede, hvis Formaal var Sjælens Frølse, men en verdslig Værdighed til at sammenskrabe Penge. « Kirkehistorikeren Pontoppidan giver ham et lignende Skudsmaal, naar han i sin Kirkehistorie skriver: »Han brugte sin store Hellighed, Afholdenhed og Selvpinsel som Profession. Han var i videnskabelig Dannelse lig en ukyndig Bonde,



Biskop Niels Stygges' Segl. *)

men i sit Levned saa fræk og uforskammet, at hans Hof blev en Skueplads for Vellyst, hvor han selv spillede Hovedrollen.« Det er let forstaaeligt, at Stiftet maatte lide under at have

en Biskop, der levede i alle Haande aabenbare Synder, og hvis kæreste Beskæftigelse var at lege, spille og dreje Pile. Vi kan godt forstaa, at Rygtet om hans slette Levned naaede til højere Steder, saa man saa sig nødsaget til at udelukke ham en Tid lang fra Rigsraadet; men mærkelig nok blev han atter optaget efter at have betalt en større Bøde.

*) s'. nicolai stiggonis dei et apostolice sedis gracia episcopi ecclesie burglanensis.

Niels Stygge var 1513 i Aalborg ved Kong Hans' Dødsleje, hvor han endog skriftede Kongen. Da denne var død, søgte Niels Stygge at hindre Christian II i at bestige Tronen, skønt han Aaret i Forvejen som Rigsraadsmedlem havde underskrevet en Forpligtelse til at udvælge denne — et Bevis paa, hvor meget hans Løfter var værd.

Endelig kom det dertil, at Niels Stygge maatte tage sig en Koadjutor, og det bliver nu denne, der for Fremtiden staaer ved Børglum Stifts Ror; men uheldigvis blev det en Mand ved Navn Stygge Krumpen, en Søstersøn af Niels Stygge. Hans lastefulde Liv vil senere blive omtalt; her skal kun nævnes, at de tvende Biskopper stod trolig Side om Side med hinanden i Kampen om at komme i Besiddelse af saa meget verdsligt Gods som muligt. Klostrene betragtede de nærmest som Privatejendomme, hvorpaa der levede nogle Munke og Nonner, som de desværre maatte forsørge. Derfor holdt de saa vidt muligt Klostrene ubesatte for selv at nyde Indtægterne til deres udsvævende Liv.

Da Biskopperne havde faaet Børglumprovsten Antonius v. Fürstenberg til at resignere, var Niels Stygge ikke sen til at søge det ledige Embede, og han blev ogsaa valgt 1520; men ikke nok med dette: 1525 fik Stygge Krumpen Løfte om at faa Provstiet, hvis han overlevede Niels Stygge. Paa den anden Side fik Niels Stygge 1532 Løfte om at faa Bispedømmet igen, hvis han overlevede Stygge Krumpen. Som man ser, de to Børglumbisper forstod at mele deres Kage;

de ønskede ingen indeu for deres Enemærker. At de har levet i udmærket Forstaaelse med hinanden, er der ingen Tvivl om.

Niels Stygge blev en meget gammel Mand, inden han døde (1533). Han blev begravet i Børglum Domkirke, hvor følgende Inskription blev sat paa Gravstedet: Heic jacet in fossa Nicolai Præsulis ossa (d. e. Her i Graven ligger Bisp Niels' Ben). Pontoppidan siger i sin Kirkehistorie med Hensyn til denne Gravskrift, at der staar intet om, hvor hans Sjæl er.

27. Stygge Krumpen.

(1533—36).

Efter Niels Stygges Død blev Stygge Krumpen Enebiskop. Han var en Søn af Jørgen Krumpen til Skjötterup og Anna Rosenkrantz, der som før nævnt var en Søster til Biskop Niels Stygge. I det foregaaende er Stygge Krumpen allerede omtalt som Niels Stygges Koadjutor. Da han var bleven Enebiskop, oprandt en bevæget og urolig Tid for



Biskop Stygge Krumpens Segl.

ham. Først kom Bondekriegen — Grevens Fejde kaldet — og siden Reformationen. Under Grevens Fejde, da Skipper Klement drog hærgende rundt

*) S'. REVERENDI PATRIS DOMINI STIGONIS
KROMPEN EPISCOPI BVRGLANENSIS.

med sin Røverbande i Vendsyssel, opholdt Stygge Krumpen sig sammen med sin Elskerinde Elsebeth Gyldenstierne (Bonde Dues Hustru) paa Vorgaard. Han undgik dog Klement ved »at krybe i Musehul« eller i en Bagerovn; ja saa vidt gik det, at Klement forlenede Børglum Provsti til en af sine Tilhængere.

Stygge Krumpen kæmpede imod Luthers Lære af yderste Evne; han skrev endogsaa imod den, men opnaaede ikke andet end Haan derfor. I Virkeligheden var han den romerske Kirkes værste Fjende, idet han plyndrede Klostrene i sit Stift og lod 3—4 Kirker besørge ved en Kapellan — altsammen for at sammenskrabe Penge. I Kong Christian III's Klageskrift*), hvori Biskoppernes Synderegister opregnes, siges der om Stygge Krumpens Forhold til Klostrene: »Der vi nu lod samme Biskop fange, da var der ikke mere end 3 Klosterjomfruer i Ø Kloster; de andre vare alle forjagne: en Del af dem overfaldne ved Nattetide, hvilke og ere undløbne og flygtede over Vand og andetsteds hen, at de kunne undkomme fra hans Hænder. Item udi Hundslund Kloster har han med Ris ladet rise en Klosterjomfru, hvad han hverken havde Ret eller Skel til. Dertil med, at da han paa ingen anden Maade kunde forjage samme Jomfruer af fornævnte Kloster, da havde han lagt sine Svende ind i deres Sovekamre, at han dermed kunde tvinge dem til at forlade samme deres Kloster.«

*) Holger Fr. Rørdams Kildeskrifter I. 191—92.

Stygge Krumpen beskyldes ogsaa for, at han offentlig paa Tinge har opfordret Almuen til Oprør imod Lensmændene og sagt om Erik Banner: »Ikke lader jeg hænge, ikke lader jeg stejle Folk, som han gør.« Meningen var, at de skulde have »slaget samme vor Lensmand og Raad ihjel.« Ved samme Tid sagde han til Ridder Niels Jensen, »at han var med foran Aalborg og der slog Bønder ihjel.« Dertil svarede Erik Banner: »Det var bedre, I havde været med der, da var I krøben i Peder Ridermands Ovn.« Og en anden Ridder sagde dertil, »at Kattens Pantser var ikke saa ond, som man tænkte.« Da Biskoppen hørte disse Stikpiller, sagde han til Bønderne: »Her maa I høre, I gode Almue, saadanne haanlige og spodske Ord maa jeg altid lide for eders Skyld.«

Stygge Krumpen skal ogsaa have staaet i Forbindelse med Rigets Fjender og benyttet sin Kansler Heinrich van Kiel (sandsynligvis den senere Provst Henrik Gerkens i Vendsyssel) som Udsending til Hertug Albrekt af Meklenborg, ligesom han ogsaa stod i livlig Brevveksling med Ærkebiskop Olaf Engelbrechtsen i Norge.

I Klageskriftet omtales ogsaa Biskoppens usædelige Forhold til sin Slægtning Elsebeth Gyldenstjerne — et Forhold, der forunderligt nok kunde gaa upaataalt hen; dette viser forøvrigt, hvor undergravet den katolske Kirke var paa denne Tid.

Med Lensmanden paa Aalborghus, den bekendte Hans Tolder, var Stygge Krumpen ogsaa

i Strid. Hans Tolder, der altid stod paa Kongens Side i Kampen mod Adelen og Gejstligheden, var meget virksom, da Kongen maatte paalægge nye Skatter til den svenske Krig (1520). Denne Ekstrabeskatning var meget uvelkommen af alle og ikke mindst af Stygge Krumpen; det var en meget ringe Sum, han tilbød, og han nægtede at betale af Hundslund Kloster, som han foregav at høre til Stiftet. *) Heraf ses, at han allerede den Gang har villet have fat i Hundslund Kloster, og han tabte ikke dette sit Maal af Sigte, thi Klosteret var meget rigt. Hvis Hans Tolder ikke i Tide havde opdaget hans Hensigter og gjort Indberetning til Kongen derom, var det sikkert uden videre bleven nedlagt og Godset lagt ind under Bispens mange Gaarde. Stygge Krumpen maatte nu gribe til nye Midler, hvis han vilde naa sit Maal, og han var ikke sen til at benytte et af de allerlaveste: at forjage Klosterjomfruerne ved som før nævnt at straffe dem paa en usømmelig Maade og ved at lægge sine Svende ind i deres Sovekamre. Han fik dog intet ud af denne Forfølgelsesmethode, da han i Slutningen af sin »Regeringstid« fik ganske andre Ting at tænke paa.

Som bekendt lod Kong Christian III alle Landets Biskopper fængsle, inden han sammenkaldte en Rigsdag i København d. 15. Oktbr. 1536. Erik Banner og Peder Ebbesen fængslede Stygge Krumpen i Avgust 1536, og han maatte nu i 6 Aar sidde i Sønderborg Slot, under samme Tag

*) Se Tillæg Nr. 17 og Behrmann Chr. II. 126 og 127 ff.

som Kong Christian II, den Konge, som han fordum havde gjort alt muligt for at faa fra Tronen. Han blev løsladt 1542, efter at han først havde indgaaet en streng Forpligtelse til at være sin Konge »tro og huld«. — Allerede det følgende Aar fik han Livsbrev paa Asmild Kloster inod at forsørge Nonnerne. Han døde den 21. Januar 1551 og blev begravet i Familiegravstedet i Mariager Klosterkirke, hvor hans Gravsten bærer følgende Inskription:

Her ligger Her. Stygge Krumpen, som vor
Beskop y Børlum oc døde y Asmyl Kloster
Aar MDLI. Gud werre hannem naadig.

II. De evangeliske Biskopper.

1. Peder Thomesen.

(1537—48).

Peder Thomesen er vistnok en Vendelbo af Fødsel, i alt Fald ved vi, at han blev Munk i Børglum Kloster, da Niels Stygge og Stygge Krumpen sad paa Bispestolen. Vi kan let forstaa, at han drog et Befrielsens Søk, da han fik Tilladelse til at foretage en Udenlandsrejse. Ganske naturlig rejste han til Wittenberg, hvor saa mange paa denne Tid søgte hen for at undersøge den nye Lære. Det berettes, at han endogsaa skal have boet i Hus sammen med Luther. *) At han her sammen med Hans Tavsens er bleven paa-virket af Luther, ses af hans fremtidige Virksomhed, da han kom tilbage til Danmark. Han søgte nemlig ikke til sit gamle Kloster, men valgte at komme i den bekendte Mogens Gjøs Tjeneste, maaske som Huskapellan eller Lærer, indtil han

*) Kirkehist. Saml. 3 R. 3 B. 381. I samme Værk har Dr. phil. H. F. Rørdam givet udførlige Biografier af de første 8 Vendelbobisper; disse Kilder har vi benyttet her.

o. 1528 blev Sognepræst i Torum i Salling. I denne Landsdel virkede han nu med Iver for at udbrede Luthers Lære, indtil han 1537 blev udsat til Biskop eller Superintendent over Vendelbo Stift og indviet af Bugenhagen. Nu laa der en stor Gerning for Peder Thomesen, men der skulde en kraftig Natur til at løse denne vanskelige Opgave. Den nye Lære var saa at sige ved et Magtsprog bleven indført i Landet, og der fandtes baade hemmelig og aabenlyst mange Modstandere imod den; men ikke det alene: Præsterne havde desuden en daarlig Uddannelse og stod i mange Tilfælde uforstaaende overfor alt det nye, ligesom de som Helhed var under et økonomisk Tryk, der ikke gjorde Sagen bedre. Som et Eksempel paa, hvilken brydsom Gerning der laa for den nye Biskop, kan anføres, at en Munk ved Navn Oluf, der forrettede Præstetjeneste ved Mou Kirke i Viborg Stift, optraadte i Vendelbo Stift som en Slags Trolldmand. Han foregav at kunne helbrede syge, drive Fisk i Garnet og meget andet, men det kostede Penge. Peder Thomesen havde flere Gange drevet ham ud af Stiftet, men han vendte stadig tilbage.

Den nye Biskop havde meget at tage Kampen op imod, dog til sidst blev Modstanden ham for haard, saa han valgte at trække sig tilbage i Stilhed. Han blev som før nævnt (Side 17) forlenet med Haverslev og Bejstrup Sognekald og overtog selv Præstegerningen. Han havde Ydmyghed nok til at omskifte Bispekaaben med Præstekjolen. Peder Thomesen døde o. 1560, og hans Søn og Sønesøn blev hans Efterfølgere i Embedet.

2. Oluf Chrysostomus.

(1548—53).

Oluf Gyldenmund — Chrysostomus er det græske Navn for Gyldenmund — var født i Hjørring. Vi træffer ham 1527 som Læsemester ved Københavns Universitet; fra denne Tid foreligger der fra hans Haand et Skrift, hvori han tager til Orde mod al den Verdslighed, der var kommen ind i Kirken; men paa den anden Side tog han Kirken i Forsvar for mange af de Angreb, der var bleven rettet imod den. Han stod altsaa med andre Ord med den ene Fod paa Romerkirkens og med den anden paa Protestantismens Grund. Chrysostomus blev senere Lektor eller Læsemester i Teologien ved den af Kong Frederik I 1529 oprettede evangeliske Skole i Malmø, derefter Præst ved Frue Kirke i København og samtidig Professor ved Universitetet. 1544 blev han udnævnt til Dr. theol. paa Grund af sin fremragende Dygtighed. Formedelst sin skarpe Tunge var han ilde lidt af de Studerende og sin Menighed, og da Bispestolen i Vendelbo Stift var bleven ledig, tog han sikkert med Glæde mod Tilbudet om at blive dets Biskop. Der er ingen Tvivl om, at han særlig var egnet til at udfylde denne Stilling. Han besad Egenskaber, som hans Formand Peder Thomesen savnede. Han var saaledes en lærd Mand og en Mand med fast Vilje. Den førnævnte Broder Oluf, som hans Formand ikke kunde faa Bugt med, blev paa hans Foranledning afsat fra sit Embede. — Paa sine Visitatser har han sikkert

gjort en stor Gerning ved at vejlede Præsterne; at han har haft Blikket henvendt paa Præsternes aandelige Udvikling, ses af en Fortegnelse, som han har taget over Præsternes Bogsamlinger (68 Præsters Bøger nævnes). Man forbavses over de faa Bøger. Der fandtes ikke mindre end 21 Præster, som ikke ejede hele den hellige Skrift; en enkelt havde kun Hans Tavsens Oversættelse af de 5 Mosebøger (!) Man forstaar, hvor svær en Gerning det var at være Biskop paa de Tider.

Chrysostomus var kun Biskop i faa Aar; han døde den 8. September 1553. Hans Hustru, Mette, overlevede ham og bosatte sig i Aalborg.

3. Lavrits Nielsen Riber.

(1553—57).

Lavrits Nielsen var født i Ribe. Han blev først Slotspræst, derefter Sognepræst ved Nicolai Kirke i København. Han var en nidkær Sjælesørger, der ikke var bange for at tage Bladet fra Munden og sige Sandheden endog til de højere stillede i Samfundet. Han irettesatte saaledes en Admiral Pryts, der levede et forargeligt Liv; men denne søgte at hævne sig, saa Lavrits Nielsen maatte skrive til Kongen, at han for den Sags Skyld daglig gik i Dødsfare. Kort Tid derefter (1546) blev han Sognepræst ved Ribe Domkirke. Efter O. Chrysostomus' Død blev han udnævnt til hans Eftermand og blev den første Biskop over Aalborg Stift (se Side 19). Der er ikke meget at berette om hans biskoppelige Virksomhed, thi han døde allerede 1557; men han skil-

dres af sin Samtid som en »aarvaagen Biskop«. Et enkelt Eksempel herpaa ses af en Rettertingsdom, hvor hans energiske Optræden overfor en uskikkelig Præst nærmere omtales.

Der laa et stort Arbejde til Lavrits Nielsen, da han kom til Aalborg. Det er allerede nævnet, at Præsterne var stillede under usle økonomiske Kaar; der indløb idelig Klager over, at de savnede det allernødvendigste til Livets Ophold. For at faa disse Mangler afhjulpne, udgik der kgl. Breve til Stiftslensmændene og til Biskopperne om at undersøge disse Forhold og indgive Indberetninger. *) Der blev efter flere Forhandlinger gjort nogle Forbedringer, idet flere Sogne paa sine Steder blev lagt sammen, og enkelte Kirker blev dømt til Nedbrydning. Dette sidste var et ømt Punkt for Menighederne, og det hændte ikke saa sjældent, at deres kraftige Indsigelse ophævede Dødsdommen. Vor Frue Kirke i Aalborg blev saaledes (1554) ogsaa bestemt til Nedbrydning, men fik ved Sognebeboernes Forbøn Lov til at blive staaende. **)

Lavrits Niensens Enke, Marine, blev senere gift med Mads Ibsen, Præst i Dronninglund.

4. Jørgen Mortensen Boringholm.

(1558—87).

Jørgen Mortensen er født paa Bornholm. Han var først Læsemester ved St. Knuds Kirke i

*) D. H. Wulff: Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts Historie.

***) I. P. Stenholm: Aalborg Klosterhistorie I. 65—67.

Odense, derefter Sognepræst ved Frue Kirke i København. 1558 blev han Biskop over Aalborg Stift. Selv om han ikke hører til de betydeligste Biskopper, saa udførte han dog en stor Gerning; han var en streng og myndig Mand, der vistnok til Tider kunde gribe ind med stærk Haand; i alt Fald har en samtidig givet ham det Skudsmaal, at »han gemte vel meget paa sin Galde.«

Om Tiggeriet i Aalborg finder vi fra 1563 følgende interessante Oplysning*): »Søndag næst for Bartholomæi Apostoli Dag, aflyser M. Jørgen Mortensen, Superintendent udi Aalborg og Vendelbo Stift, paa Prædikestolen i St. Bodels Kirke, desligeste Hr. Peder Jensen, Sognepræst til Vor Frue Kirke, med Borgmesteres, Jørgen Kønigs og Christen Skrivers, og menige Raads Samtykke, at ingen fattige Folk skal maa gange at tigge i Aalborg uden de, som have Lov og have Byens Tegn paa deres Klæder. Findes der nogen anden at tigge, da skal de forvises af Byen efter Kgl. Majestæts Recesses Lydelse.«

Jørgen Mortensen Boringholm døde den 16. Februar 1587 efter at have været Biskop i 29 Aar. Han blev begravet i St. Budolfi Kirke, hvor der findes følgende Gravskrift (Latin) over ham:

»Aar 1587 d. 16. Februar omskiftede den fromme og herlige Mand

Mag. Georgius Boringholmus
denaarvaagne Stifts-Superintendent, Livet behageligt med Døden i Herren.

*) Saml. t. j. Hist. og Top. II. 160.

Aar 1592 d. 23. September hensov den fromme og hæderlige Matrone, Maria Georgii Datter, og fornævnte Mands Hustru, fromt i Kristus.«

5. Jakob Jensen Holm.

(1587—1609).

Jakob Jensen Holm var født i Viborg. Han skal være bleven Student fra Viborg Skole, men fortsatte siden sine Studier i Wittenberg. Han blev Rektor i Viborg og senere Sognepræst ved Domkirken sammesteds. Da han var bleven kaldet til Biskop (1587) fik hans Svigerfader, Biskop Peder Thøgersen i Viborg, Ordre til at indvie ham; Handlingen foregik i St. Budolfi Kirke i Aalborg den sjette Søndag efter Paaske 1587. Da Christian den Fjerde 1607 ønskede Biskoppernes og Professorernes Udtalelser om, hvorvidt man burde give Afkald paa Djævlbesværgelsen (Exorcismen) ved Daaben, da udtalte han sig meget bestemt imod dens Afskaffelse. Han mente, at Luthers Forsvar for den var saa vægtigt, at den ikke burde aflægges; desuden var den ikke en ny Indretning, der kunde tillægges enten Luther eller Romerkirken, men en Arv fra Oldkirken.

I Anledning af Tronfølgervalget 1608 blev Biskopperne kaldte til København. Biskop Holm begav sig ogsaa paa Rejse, men undervejs blev han syg, saa han maatte vende tilbage. Han døde d. 29. Maj 1609 og blev begravet i St. Bu-

dolfi Kirke, hvor der findes følgende Gravskrift (Latin) over ham:

»Det spredte Legemes tørre Ben forenes,
Saaledes samler ogsaa Gud selv sit Folk;
I den trange Urne lukkes nu Ypperstepræ-
sten (Tempelvogteren) Holmius,
Men den lille Urne tager ikke det ophøjede
Ry.

Mag. Jacobus Johannis Holmius, som var Rektor for det vidt bekendte viborgenske Kollegium, Kannik *) og trofast Sognepræst i 13 Aar, den aarvaagne Superintendent over Vendsyssels Kirker i 22 Aar, døde 1609, d. 29. Maj, i sit 66. Aar. Hans første Hustru, Elisa, Datter af Mag. Peder Thøgersen, Biskop i Viborg — Moder til 9 Børn — hensov 1591, d. 17. Maj, i sit 32. Aar. Hans anden Hustru, Elisabeth, Datter af Borgmester og Kannik Peder Hegelund i Ribe, (2 Børns) Moder, døde 1641, d. 7. Marts, i sit 64. Aar.«

Zwergius skriver i sin Bog: Jubellærere, at han har set et Billede af Biskop Holm, som »havde korte og tynde Haar, men et langt og tvekløftet Skæg.«

6. Christen Hansen Riber.

(1610—42).

Christen Hansen Riber var — som Navnet antyder — født i Ribe, hvor hans Fader var en

*) Jakob Holm fik 1577 et Kannikedømme ved Viborg Domkirke.

anset Læge. Da han var bleven Student, kastede han sig over Studiet af Naturvidenskaberne; han havde ingen mindre end Tyge Brahe selv til Lærer. Efter et 4-aarigt Ophold paa Hveen (1586—90) drog han udenlands og studerede samtidig, saa han 1594 kunde tage Magistergraden. Da han senere ansøgte om Sognepræstembedet ved Frue Kirke i København, maatte han holde en Prøveprædiken for Professorerne. Denne Prædiken var mindre heldig, hvorfor de mente bedre at kunne gøre ham til Professor ved Universitetet. Man har beskyldt ham for, at han i sin Ungdom var en »afgjort Calvinist og Modstander af Sandheden«, en Beskyldning, der maaske ikke var saa helt ubegrundet, helst naar man betænker hans lange Ophold hos Tyge Brahe; han maa dog sikkert senere have forandret sine Meninger, siden man 1610 kunde gøre ham til Biskop. Uagtet hans lange Bispevirksomhed ved man meget lidt om, hvad han har udrettet. Hans kæreste Syssel var og blev Naturvidenskaberne, og selv som Biskop beskæftigede han sig med Matematik og Astronomi. Man undres derfor ikke over, at Regeringen 1625 stillede ham den Opgave at »forfærdige en Landtavle over ganske Jylland, hvorudi alle Herreder, Sogne, Sysler og Købstæder skulle indføres«.*) Brochmann og Thura roser ham for hans Lærdom og for hans Fortjenester baade af Universitetet og Kirken.

*) Biografisk Lexikon XIV. 81.

Biskop Riber var gift 2 Gange. 1) 1606 med Mette, hvis Fader var Borgmester i Vejle; hun døde 1630, 39 Aar gammel. 2) 1631 med Elisabeth Hegelund, hans Formands Enke; hun var nu Enke efter Borger Lavrits Hansen Skriver i Aalborg.

Biskop Riber døde d. 11. April 1642 og blev begravet i St. Budolfi Kirke.

7. Anders Andersen (Ringkjøbing).

(1642—68).

Anders Andersen var født i Ringkjøbing; han blev i en ung Alder Student fra Ribe Skole. Det er sikkert urigtigt, naar der menes, at han begyndte sin Embedsbane som Rektor ved Aalborg Skole; derimod ved man, at han 1621 blev Sognepræst i Henne, Ribe Stift, forflyttedes derfra til Varde og siden 1639 til Holmens Kirke i København. Han var i Aaret 1641 iblandt de 29, der tog Magistergraden af Professor Hans Svane; han blev Dr. theol. 1653. Christian IV søgte ofte til Holmens Kirke for at høre ham prædike, og det skyldes uden Tvivl Kongens Gunst, at han 1648 blev udnævnt til Biskop over Aalborg Stift. Han var 1643 i København, hvor han sammen med de andre Biskopper og det teologiske Fakultet dømte Præsten Friis i Sevel for Vranglære. — Præsten havde med stærk Ensidighed hævdet, »at det, hvorpaa alt kommer an, ikke er Menneskenes Ponitens, men Guds Naadegave i Daaben og Troen paa Kristi Fortjeneste.« — Retten dømte ham til at have sit Embede forbrudt.

Da Anders Ringkjøbing var bleven Biskop, skrev Biskop Vinstrup i Lund følgende Epigram (Latin og Græsk) til hans Ære*):

»Med Bønner gaa du, som med et skønt Navn kaldes Andreas**), mod Satan, Mandens Fjende; mandig du være og mandigt staa eller modstaa! mandigt vil du staa, hvis din Tro er fast; ja, mandig skal du være ej blot mod Djævelen, men ogsaa Kætteerne skal du mandigt besejre: mandigt skal du nemlig gendrive Modsigerne. Mod falske Dogmer vis dig som en Mand. Andreas! ogsaa mod Brøden vis dig som en Mand: for mandig Iver er hver Brøde sand. Navnet Andreas fordobles***), naar du nævnes: mandig (eller: Andreas) være du da paa flere Maader!«

I Krigsaaret 1644 var Aalborg besat af svenske Tropper under Anførsel af Oberst Wrangel. Da Fjenden nærmede sig Byen, var det en almindelig Antagelse, at den vilde blive afbrændt. Biskop Anders Andersen reddede Byen fra al Overlast og Plyndring ved sin kloge og sagtmodige Optræden; herom berettes der følgende: †)

»Da Oberst Helm Wrangel i den svenske Krig 1644 var avanceret saa vidt ind i Jylland, at han nærmede sig til Aalborg og havde taget

*) Giessing: Jubellærere I. 293.

**) Det hele beror paa et Ordspil imellem Navnet Andreas og det græske Ord andraos, som betyder en Mand, og andreios, som betyder mandig, tapper, kæk. Dette Ordspil falder jo bort i Oversættelsen.

***) Her hentydes til hans Navn: Anders Andersen.

†) Kirkehist. Saml. 3 R. 3 B. 759—60.

hart og strengt af Sted med Bønderne, som fra Thy, Morsø og Vendsyssel i Sundby vilde vise Brodden og Modstand, og der havde forsamlet sig, gik Biskoppen ham i Møde uden for Byen med Kleresiet for at recommendere Byen. Ved denne Lejlighed skal Wrangel efter Beretning have taget Bispens Bonnet og sat den paa sit Hoved, og derimod sin gallonerede paa Biskoppens, som Biskoppen bar i sin Haand ind i Byen. Ved sin fornuftige Opførsel fik han et Tegn, at hans Hus ej skulde være et Rov for Soldaterne, hvilket bestod i en oval Blyplade som en dobbelt Krone i Størrelse, der skulde sættes over Indgangen til hans Gaard i Bispens Gade. Dette Vestigium efter Wrangel findes endnu to andre Steder her i Byen.«

Biskop Anders Andersen og Hustru Helvig Villumsdatter gav $1\frac{1}{2}$ 1656 400 Sletdaler, hvoraf Renten skulde anvendes »til at holde en Froprædiken hver Søndag Morgen det ganske Aar igennem, og baade Fredagen og Onsdagen fra Fastelavn og indtil Paaske« i St. Budolfi Kirke. Disse Prædikener skulde holdes enten af en Kapellan, Hospitalspræsten eller af »en anden gudfrygtig og skikkelig Person, som af Gud er velbegavet.« *)

Biskop Anders Andersen, der var en aarvaagen og nidkær Herrens Tjener, døde den 11. Oktober 1668 og blev begravet i Vor Frue Kirke, hvor der findes følgende Gravskrift (Latin) over ham:

*) Hofmans Foundationer IV. 13—15.

»Johannes' Aabenbaring 14.

Salige de døde, som dør i Herren!

For den beundringsværdige, ærværdige og navnkundige Mand Hr. Doktor Andreas A. Ringkjøbing, i 21 Aar Præst til Henne, Varde og ved Holmens Kirke og Biskop i Aalborg i 27 Aar — født Aar 1597, d. 1. Okt., død 1668, d. 11. Okt. — saa vel som den højtærede Frue Helvig W. (o: Villumsdatter) Paludan, f. 1604 d. 23. Okt. og † 1671 d. 16. Okt.

For Bedstefader og Søster som Velgørere [sat af] Arvingerne, hendes Broder og hans Børnebørn. P. C. 1673.«

8. Mourits Pedersen Köning.

(1668—72).

Mourits Pedersen Köning var født 1637 i Krogstad i Norge. Han blev Student fra Viborg Skole, som paa den Tid var anset for den bedste Lærestalt her i Landet. Som Student deltog han i Københavns Forsvar 1658. Han tog theologisk Embedseksamen samme Aar, kun 21 Aar gammel. Derefter drog han udenlands i 3 Aar og studerede særlig Filosofi ved forskellige Universiteter. 1663 tog han Magistergraden og holdt Forelæsninger over den Cartesianske Filosofi. Kongens Opmærksomhed blev tidlig henledet paa Köning; han udnævnte ham til Professor i Theologien endnu samme Dag som Chr. Nold var bleven afsat (1667). Aaret efter holdt Kongen selv en »streng Eksamen« med den unge Professor og udnævnte ham til Dr. theol. — en Udnævnelse, som senere blev

meget almindelig, »saa at det synes, som om man vilde lade Kongelovens Ord, at alle Embeder havde deres første Oprindelse fra den kongelige Enevælde, ogsaa gælde om de akademiske Værdigheder.« — Paa denne Tid skrev han en Bog, hvori det blandt andet hedder*): »Ingen kan uden Tab af det kristne Navn modsige den hellige Skrift; thi kun den, og hverken den menneskelige Fornuft eller formentlige nye Aabenbaringer, er eneste og ufejlbare Grundvold for Troen.« Den Mand, der kunde skrive saadant, havde fast Grund under Fødderne.

Da Biskop Anders Andersen Ringkjøbing var død 1668, blev Dr. Köning udnævnt til hans Eftermand i en Alder af 31 Aar. Han havde aldrig været Præst, saa der var meget for ham at sætte sig ind i for at kunne udfylde sin nye Stilling; men han var ogsaa en Mand med stor Begavelse og en utrættelig Flid, der gjorde ham i Stand til at forestaa sit Embede. Han døde allerede den 2. Maj 1672, knap 35 Aar gammel. Biskop Köning var 2 Gange gift, 1) med Anne Mortensdatter († o. 1670), der var en Datter af Biskop M. Madsen i Aarhus. 2) 1671 med Margrethe Pedersdatter, Enke efter Ridefoged i Ørum Amt, Peder Madsen. *[Hans Børn: Tidsel osv.]*

9. Matthias Foss.

(1672—83).

Matthias Foss var født den 12. Oktober 1627 i Lund, hvor hans Fader Niels Foss var Provin-

*) Kirkehist. Saml. 4. R. 1 B. 357.

sialmedikus.*) Han gik først i Lund latinske Skole, inden han 1642 kom til Sorø, hvorfra han 1644 blev Student. Under sine Studeringer i København boede han i Ærkebiskop Hans Svanes Hus. Han studerede Theologi og underkastede sig 1647 theologisk Eksamen. Det følgende Aar blev han Hører ved sin Fødebys Skole. 1650—53 foretog han en Udenlandsrejse og drog først til Holland, hvor han særlig opholdt sig i Leiden; derfra rejste han gennem Tyskland til Italien og gjorde Studier i det berømte Ambrosianske Bibliotek i Mailand. Da Foss 1653 kom tilbage, blev han Rektor ved Lund Skole, og 1655 tog han Magistergraden. Foss bliver almindelig anerkendt som en dygtig Skolemand, men han var tillige en Mand, der var i Besiddelse af sjælden Veltalenhed, hvorfor Frederik III lod ham kalde til sig og udnævnte ham (1660) til Slotsprædikant. I denne Stilling nød han stor Anseelse ved Hoffet, indtil han 1662 faldt i en kort Unaade. Han blev nemlig beskyldt for fra Prædikestolen at have forset sig i følgende 3 Poster: 1) at have behandlet Statssager, 2) at have fremført Ting, som kunde vende Undersaatternes Hjerter fra Kongen — og 3) at have behandlet Personalialia. For disse Beskyldninger blev han den 8. Marts 1662 kaldet for Kongens Kansler. Foss skrev straks et Brev til Kongen, hvori han hævder sin Uskyldighed samt beder Kongen om at under-

*) Om Matthias Foss se Zwergius: Det sjællandske Cleresie. 645—57.

søge Sagen; han skriver bl. a.: »Jeg beder Eders Majestæt ved Guds Barmhertighed, at denne min underdanigste Erklæring maa formaa det hos Eders Majestæt, at mine Angiveres Ord maa faa saa liden Grund udi Eders Majestæts Hjerte, som de i mit Levnet og Embede aldrig skal faa Plads at grunde sig paa, men jeg skal bevise mig Gud saa tro som Eders Majestæt lydig.«

Foss' Misundere fik intet ud af deres Anklage, og Sagen blev straks hævet som ubegrundet. Han nød fremdeles stor Anseelse ved Hoffet og var baade Kronprinsens, den senere Kong Christian V's og Leonora Christinas Skriftefader. Ret mærkeligt hedder det, at han i 5 Aar ikke havde modtaget sin Løn som Slotsprædikant; dette gav sandsynligvis Stødet til, at han endnu samme Aar (1665) blev udnævnt til Professor i Theologien ved Københavns Universitet. *)

Efter Kongens Befaling holdt Professor Foss d. 20. Februar 1667 en latinsk Prædiken for at forsvare Trinitetslæren overfor Stanislaus Lubienietz, en polsk Adelsmand, der var kommen her til Danmark for at søge fri Religionsøvelse for Socinianerne. Vel opnaaede han ikke, hvad han søgte, men fik dog en god Modtagelse hos den lærde Kong Frederik III, der ofte disputerede med ham. Paa Kongens Befaling og i hans Overværelse maatte Hofprædikant Dr. Grave og Præsten ved Petri tyske Kirke i København, Dr. Pfeiff, holde et »Religions Collegium« med Lu-

*) Biogr. Lex. V. 266.

bienietz, og ved denne Lejlighed kom Dr. E. Grave til at omtale Salomo Ordsprog 30, 4, hvor det hedder: »Hvad er hans Navn, og hvad er hans Søns Navn?« Lubienietz gjorde da opmærksom paa, at disse Ord slet ikke fandtes i Ærkebiskop Hans Svanes Bibeloversættelse. *) Kongen blev meget vred herover og befalede nu — som ovenfor nævnt — Professor Foss at holde en latinsk Prædiken over dette Skriftsted, og Zvergius siger herom, at han holdt en Prædiken, »hvorudi han det imod Antitrinitarios fyndig vindicerer og viser, at den hellige Treenigheds Artikel i alle de 5 Periodis han gør fra Verdens Begyndelse indtil Kristum, har været bekendt og troet i det gamle Testamente.« **)

Professor Foss blev 1672 udnævnt til Biskop over Aalborg Stift og indviet af Biskop Hans Vandal. Dette Embede beklædte han i 11 Aar

*) Grunden til, at disse Ord ikke findes i denne Bibeloversættelse, skyldes selvfølgelig kun en daarlig Korrekturlæsning, men denne Forsømmelse var meget lastværdig og i Øjeblikket havde den meget ubehagelige Følger, da det netop gjaldt det Sted, som sædvanlig blev anvendt mod Socinianerne. At Hans Svane ogsaa af yderste Evne bekæmpede den ønskede Religionsfrihed, er indlysende. En Dag skal Lubienietz have sagt til Hans Svane: »Findes intet Land, hvori vi maa leve, saa findes dog vel engang et Land, hvori vi faar Lov at dø.« Dertil svarede Ærkebispnen: »Der er dog de, som forraadner i Luften.«

**) Zwergius: Det Sjellandske Cleresie, 653.

med utrættelig Nidkærhed og stor Dygtighed indtil sin Død. —

Biskop Foss tillige med Dr. Erik Grave, Dr. Hans Leth og Mag. Chr. Lodberg var den ²⁶/₅ 1674 forsamlede i Kolding for at afgive Svar paa det af Regeringen forelagte Spørgsmaal: »Om det var muligt foruden sin Saligheds Spilde at bekende sig til den romersk-katolske Religion.« Svaret, som disse bekendte Theologer gav herpaa, var benægtende, og formodentlig fik det Betydning for Prins Jørgen, der da stod paa Valg til Konge i Polen. *)

Med Rektor Mag. Mogens Wiingaard havde Biskoppen en uafbrudt Strid.***) Denne Wiingaard var en tøjlesløs Natur, og ved idelige Drillerier forskaffede han Gejstligheden i Aalborg mange Ubehageligheder ved en Uendelighed af Processer, hvorved han udviste stor juridisk Skarp-sindighed.****) Hvor lidt Respekt han havde for Retten, kan ses deraf, at han i Konventhuset slog i Bordet og brugte Udtryk som: »Det er Løgn, I siger!« Denne Bemærkning gjaldt Konrektor Oluf Bjørn, der senere kom til at spille en saa sørgelig Rolle i den Thistedske Besættelses-sag. Oluf Bjørn havde nemlig indstævnet Rektoren for forskellige Beskyldninger, bl. a. havde

*) Biografisk Lex. 266.

**) F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Aalborg Kathedralskole 13—42.

****) Det vilde dog sikkert være uretfærdigt at tillægge Rektoren al Skylden; men han var altid den udæskende Part.

denne sagt om ham, at »han ikkun var kaldet til at læse for Svin udi Skolegaarden.« — Med Sognepræst Mag. Peder Clausen ved St. Budolfi Kirke havde Rektoren ogsaa en Strid med Hensyn til »Rang, Gang og Sæde« i Kirken. Rektoren mente, at han havde den højeste Rang, men Kongen bestemte imidlertid, at Sognepræsten havde det — og dermed var den Sag ude af Verden.

Rektorens Strid med Biskop Foss drejede sig til at begynde med om Ø. og V. Hassing Kirke-tiende, der var tillagt Rektoren ved Aalborg Skole. Det paalaa Rektoren at holde Kirkerne i forsvarlig Stand, men han hævede Tienden og lod Kirkerne forfalde. Biskoppen maatte da skride ind, og han gjorde det først i Mindelighed; men da det ikke frugtede, tyede han til Loven. I 8 Aar lykkedes det den drevne Rektor at trække omkring med sine overordnede; uagtet en Mængde Domme regnede ned over ham, saa oppebar han dog »Aar efter Aar Kirkernes Tiende uden at erstatte et Bygkorns Værd til dens Reparation og Vedligeholdelse.« Og selv efter at han ifølge Højesteretsdom af 2. Septbr. 1680 var bleven tildømt at betale, hvad han var skyldig til Kirkerne — 800 Rdl. 2 Mark 7 Sk. — saa var Sagen dog langt fra afsluttet, idet han nu begyndte at trække i Langdrag med Udbetalingen, bl. a. under Paaskud af, at Forfaldstiden ikke var omtalt i Højesteretsdommen o. lign. Endelig 1682 kunde Biskoppen give Kvittering for det indbetalte Beløb, men først efter en ny Dom i Sagen.

Biskop Foss havde dog ikke dermed Fred med den drillesyge Rektor, idet en ny Sag var kommen frem. Allerede i Aaret 1677 havde Rektoren ladet en Ytring falde om, at »Bispen gik ham for nær i de Rettigheder, som hans Formænd før ham nydt og haft haver, Skolen til mærkelig Brøst og Skade.« Da denne Udtalelse var falden inden for fire Vægge i Bispens eget Hus, hvor kun en snævrere Kreds var nærværende, mente Biskoppen, at Rektoren nok vilde fortryde og erkende sine Fejl — men det modsatte skete; thi under et Landemøde, i Stiftamtmandens og alle Provsters Nærværelse, gentog han uden Spor af Anledning den samme Beskyldning. Nu laa der en ny Proces for Døren, thi Biskoppen kunde jo umuligt lade denne Beskyldning hvile paa sig. Ved en Højesteretsdom af ²⁶/₈ 1682 blev Rektoren dømt til ved det først holdte Landemøde »at gøre og underskrive den forelagde Afbedelse og Forpligt, og dersom han siden sig imod forskrevne Forpligt forseendes vorder, da at have forbrudt sin Bestalling.« Han maatte nu afgive en Erklæring, hvori han tilbagekalder det brugte Udtryk »og« — skriver han — »beder Hs. Velærværdighed paa det allerydmygeligste om Forladelse, at han mig den grove Forseelse for Guds Skyld vilde tilgive.«

Rektor Wiingaards Undervisning var heller ikke tilfredsstillende. Biskop Foss fandt et Aar Disciplenes Kundskaber saa yderst slette, at han ikke turde opflytte nogle af dem i øverste Lektie; han skrev i den Anledning d. 22. Maj 1676 (se

Tillæg Nr. 18) til Universitetets Professorer og udbad sig en Erklæring om Dueligheden hos de sidste Aars Demittender fra Aalborg Skole. Professorernes Svar (se Tillæg Nr. 19) lød paa, at Rektorens Testimonia var meget slet skrevne*), og at Disciplene »vare befundne saa grove som næppe nogen af nogen anden Skole.« — Wiingaards senere Forhold og endelige Afsættelse vil blive omtalt under den følgende Biskop.

Biskop Foss røgtede sit Embede med stor Nidkærlighed. Han holdt endogsaa Eksaminer over de unge Præster, der havde faaet Kald i Stiftet. Fandt han, at deres Kundskaber var mangelfulde, maatte de udstede en Erklæring paa, at de i deres Embede vilde anvende al mulig Tid til Læsning af Bibelen og forskellige religiøse Skrifter, ja flere af dem maatte endogsaa underkaste sig en ny Eksamen hos Biskoppen, og hvis de saa ikke befandtes tilstrækkelig dygtige, »da straks at lægge Kaldsbrevet fra dem og siden holdes ukapabel til det hellige Embede.« I Aalborg Bispearkiv gemmes endnu 9 saadanne Erklæringer fra unge Præster.**)

Biskop Foss optraadte med Myndighed, naar han saa Uordener og Misbrug, som han ifølge sit Embede kunde optræde imod. Saaledes skrev han til Borgmestre og Raad i Aalborg et strengt Brev, hvori han beder dem vaage over, at Helligdagen bliver overholdt paa den lovbefalede Maade,

*) Dette er saa meget mærkeligere som Wiingaard efter sin Afskedigelse udgav flere ansete Skrifter.

***) Kirkehist. Saml. 3. R. 6 B. 381—89.

og at der bliver holdt Tilsyn med Kroer o. lign. *)

Det er allerede omtalt, at Biskop Foss var i Besiddelse af stor Veltalenhed. Af et latinsk Digt fra den Tid skal her citeres et Par Strofer, hvor han lovprises i saa høje Toner som disse:

»Nu med din herlige Tunges den rige Strøm du begynde,
Fossius — stor som du est — Talen af hele din Mund,
Munden, for Altret det høje veltalende som ingen anden,
dannet, som ingen den har mellem de højlerdes Kreds.«

Foss lagde stor Vægt paa Sprogets Renhed, men han beskyldes for, at han i Aalborg lod sig paavirke af den jydsk Dialekt. Man har endnu 3 Ligprædikener af ham, og de var forhen saa efterspurgte, at man i Begyndelsen af det 18^{de} Aarhundrede maatte give over 5 Rdl. for dem »udi raa Materie.«

Biskop Foss var en rig Mand. Han ejede en større Gaard, Hvidstedgaard, i Vendsyssel. Det er allerede nævnt, at han som Slotsprædikant ikke fik sin Løn udbetalt i 5 Aar. Da han kom til Aalborg som Biskop, købte han en Gaard, der senere blev Bispegaard. (Se Side 25). I Forening med sine Brødre oprettede han det Fossiske Legat for trængende Studenter. Til St. Budolfi Kirke i Aalborg skænkede han, som før nævnt, en smuk Lysekrone, der blev ophængt ved Alteret, samt 100 Rdl., hvoraf Renten skulde anvendes til Voksløys, »som kan brænde fra Jul til Kyndelmisse inclusive alle Froprædikener og Aftensange Helligdagene igennem.« **)

*) Saml. t. j. Hist. og Top. 2 R. 3 B. 441—42.

**) Hofman: Fund IV 20—21.

Biskop Foss var i sine sidste Aar stærkt trykket af Sygdom, hvilket havde Indflydelse paa hans aandelige Tilstand. Han troede, at Verden skulde forgaa 1684, hvilket kan ses af et Brev, som han skrev til sin Ven Biskop Grave i Aarhus nogle Dage før sin Død; han skriver, at han følte Verdens Ende nærme sig, »som han agtede saa meget ønskeligere, som de forestaaende Revolutioner vare skrækkelige til, som han gruede for at bemøde sine Tanker med.« *) Angaaende hans Sygdom skriver Zwergius følgende: **) »Han havde haft en gammel Skade paa et af sine Ben, hvilken, nogle Aar før han døde, opbrød og blev saa farlig, at Medici enstemmig gav ham ingen anden Trøst, end at Benet maatte afskæres, og Kirurgi var allerede forsamlede i hans Hus for straks at foretage Operationen, men i det samme meldte sig en nylig fra Tyskland ankommen Barbersvend, navnlig Aspach, ***) og bad, at han maatte faa Lov til at bese Skaden og se Operationen an med, hvilket Medici længe ikke vilde tilstede ham som ung og ubekendt. Men da Patienten, Dr. Foss, fik det at høre, lod han ham paa Timen kalde frem og lagde sit svage Ben villig frem for ham, ihvad de andre end sagde.

*) Biogr. Lex. 5. 267.

**) Zwergius: Det Sjellandske Cleresie 655.

***) Bartskeer Adam Daniel Aspach vandt sig siden i København stor Berømmelse som Kirurg. Hans Søn Sixtus Aspach (1672—1739) blev Præst ved Vor Frue Kirke i Aalborg og fik siden Titel og Rang som Biskop.

Da Aspach nu til Bispens store Lykke saa Benet, sagde han straks, det gjordes ikke fornødent at gribe til det yderste Middel, men paatog sig at hjælpe ham næst Gud paa en bedre Maade, hvilket og skete, og Bispen kom paa Benene og levede indtil 1683, da Døden indfandt sig den 8. Juli og borttog denne velfortjente Mand udi hans Alders 56. Aar.«

Biskop Foss var 2 Gange gift: 1) med Bodil Brochmand († 1670) en Datter af Professor, Dr. theol. Hans Rasmussen Brochmand; hun var først gift med Professor Hans Lauridsen i Roskilde. 2) 1675 med Margrethe Axelsdatter Aand († 1684), Enke efter Præsten Mag. Bendt Hansen i Hammer.

Biskop Foss blev begravet ^{26/7} 1683 i Vor Frue Kirke i Aalborg, hvor følgende Gravskrift (Latin) findes over ham:

»Matthias Fossius,

født i Lund i Skaane i en højtanset Familie, blev, efter at have besøgt de ypperste Egne i den evropæiske Verdensdel, og efter gennem alle det lærde Samfunds Grader at have tilbragt 5 Aar ved Frederik den 3^{dies} Slotskirke og 7 Aar paa Københavns Universitets theologiske Kateder, endelig paa den højtberømmelige Kong Christian V's Befaling, hvis Skriftefader han i flere Aar havde været, forfremmet til Bispedømmet i Aalborg og styrede i 11 Aar Kirker, Skoler og Fattigstiftelser, idet han samtidig ved den højædle og udmærkede Fru Bodil Brochmand i 15 Aars lykkeligt Ægteskab blev Fader til 6 Børn og

derpaa tilbragte 8 Ægteskabsaar i største Enighed med den ædle og dadelfri Kvinde Margrethe Aandia, og opstillede i levende Live dette Minde om sin Udlændighed mellem de dødelige. Han døde i den generhvervede Frelses Aar 1683 og i sin Alders 56^{de}.«

10. Henrik Bornemann.

(1683—93).

Henrik Bornemann*), der var en Søn af Kancellisekretær Philip Julius Bornemann og Hedevig Zoëga, fødtes den 3. Januar 1646 i København. Han var den yngste af 4 Brødre og kun 6 Aar gammel, da hans Fader døde. Da hans Moder 5 Aar senere ogsaa døde, blev de forældreløse Børn optagne i en nær Slægtnings, Rektor Hans Hansen von Eiktens, Hus i Viborg. Henrik forblev nu 2 Aar i Viborg og kom derefter til København, hvor han blev Student 1662 og theol. Kandidat 1668. Da han havde fuldendt sine Studier, besluttede han sig til at foretage en Udenlandsrejse sammen med en af sine Brødre, men Rejsen blev opgivet, fordi han blev tilbudt Subrektorembedet ved Frue Latinskole. Han blev Konrektor 1671 og Rektor 1672 ved samme Skole. Til dette hans Skoleembede blev d. 4. Maj 1674 føjet Professoratet i Logik og Metafysik ved Universitetet. Allerede det følgende Aar blev han kaldet til Sognepræst ved Vor Frue Kirke i København samt Provst over Sokkelund Herred. Da

*) Zwergius: Det Sjellandske Clerisie I 346—59.

Biskop Foss i Aalborg var død, blev Henrik Bornemann hans Eftermand og indviedes d. 16. September 1683 af Biskop Hans Bagger til Bispeembedet; samme Aar blev han Dr. theol. per bullam.

I 10 Aar var Henrik Bornemann Biskop i Aalborg og viste sig som en dygtig og nidkær



Biskop Bornemann.

Tilsynsmand. Han var en konservativ Natur, der med Myndighed hævdede sin Værdighed overfor Skolens og Kirkens Embedsmænd. Han var en anerkendt dygtig Skolemand og ligesom sin Forgænger udarbejdede han en Katekismusforklaring for Degne og Skoleholdere.

Kort efter at Bornemann var bleven Biskop, kom han i Strid med Rektor Wiingaard. Ved Johanne Urbansdatters Begravelse i St. Budolfi Kirke d. 18. December 1683 foregik der nemlig et forargeligt Optrin, idet Skolens Disciple, der skulde gøre Tjeneste ved de kirkelige Handlinger, opførte sig paa en usømmelig Maade ved at le paa Kirkegulvet midt under Sangen. Rektoren, der bar Ansvar herfor, blev Dagen efter suspenderet, dog tilbød Bispen

Dagen efter at hæve Suspensionen, dersom han offentlig paa Konventhuset vilde gøre en Undskyldning for, hvad der var foregaaet. Da Rektoren ikke vilde indlade sig herpaa, blev han indstævnet til at møde for en Provsteret d. 22. December 1683, hvor han blev anklaget i flere Poster for Opsætsighed, Ulydighed og Embedsforfølselse (se Tillæg Nr. 20). Den 4. Februar 1684 faldt Provsteretsdommen, der lød paa Embedsfortabelse. Denne Dom blev stadfæstet d. 9. April 1684 af Landemodet. I Dommen hedder det, at hans største Forseelse er imod Højesteretsdommen (Side 106), »som ikke kan hentydes til Sl. Doct. Matthias Fossis Person alene, men til Magister Mogens Wiingaards Superintendent og Øvrighed, hvem han og skulde blive lydige, hvilket den kgl. Lov pag. 340 art. 22 ogsaa udtrykkeligen melder, at alle gejstlige Personer, som Superintendenterne haver under sig, skulle ære deres Superintendent og lyde hannem i de Ærinder, som en Superintendent befalede, under deres Embedes Forbrydelse; hvorimod Mag. Wiingaard ej alenest tilforn, som bevist er, men her for Retten i Dag sig højlig har forset, eftersom han Biskoppen paany har angrebet og tiltalt med mange usømmelige Ord, som tilforn her i Dommen er anført, hvilke alle stride imod den Ære, han med Rette er sin Biskop skyldig. Hvorudover Retten kunde ej anderledes kende og dømme end Provstens, Mag. Renbergs og hans Assessorers, Dom jo bør ved Magt at stande, og Mag. Wiingaard at betale

Hans Velærværdighed al paa Sagen bevislig anvendte Bekostning, indtil denne Dom er indløst.«

Rektoren fandt sig ikke tilfreds med Dommen, men lod den indanke for Højesteret, der i et og alt stadfæstede Landemodsdommen. *)

Henrik Bornemann blev den 14. Oktober 1693 udnævnt til Sjællands Biskop, men inden han forlod Aalborg, stiftede han i Forening med sin Hustru Anne Würgers betydelige Legater: 1) 200 Sletdaler til St. Budolfi Kirke; Renten af denne Kapital skal anvendes til den, der forretter Søndags Aftensang hele Aaret igennem.« Selve Kapitalen skal altid »stande urørt og uoptagen med mindre nogen sær ulykkelig Hændelse og Tilfald paa Kirken ved sær Guds Vejrlig af Himmelen.« 2) 200 Sletdaler til Vor Frue Kirke (paa samme Betingelser), 3) Aalborg Skole 200 Sletdaler og 4) 200 Sletdaler til Fattighuset uden for Vesterport. **) —

Henrik Bornemann døde som Sjællands Biskop 1710 og blev begravet i Vor Frue Kirke i København. Om hans Sygdom og Død fortæller Zwergerius følgende:

»Han havde altid tilforn været af en temmelig god Helbred og ikke vidst af nogen besynderlig Svaghed at sige indtil 1710 den 24. November, da han af Gulsot blev incommoderet,

*) Rektor Wiingaard forblev en Tid efter sin Afsættelse i Aalborg, derefter boede han paa sin Gaard, Rostgaard, i Vendsyssel, indtil han flyttede til København. Han levede endnu 1710.

**) Hofmans Fund. IV 23—26.

den han i Begyndelsen ikke meget agtede, hvor-
 udover dette Onde saaledes tiltog, og det omsider
 betog ham al Appetit og Søvn, og ihvorvel intet
 Raad eller Middel imidlertid blev forsømt, var
 det dog forgæves, og da han selv fornam sin
 Fraskillesestid at være forhaanden, lod han sig
 den 31. December til Døden berede formedelst
 det højærværdige Alterens Sakramente, hvilket
 ham af Hr. Christen Worm, da Sognepræst til
 Vor Frue Kirke (siden hans Successor) blev med-
 delt, og laa derefter stille uden nogen Smertes
 Tegn indtil Kl. 10 om Aftenen, da han ved en
 salig Død endte det gamle Aar i Verden og be-
 gyndte et nyt udi Himmelen, udi hans Alders
 65. Aar, ringere 2 Dage.«

Henrik Bornemann var 2 Gange gift. Hans
 første Hustru var Susanne Worm, en Datter af
 den bekendte Ole Worm; hun døde 1674. Hans
 anden Hustru var Anne Würgers, Enke efter
 Pastor Buch ved St. Petri Kirke; hun døde 1698.

Paa Biskoppens Stol i St. Budolfi Kirke i Aal-
 borg findes følgende Epitafium (Latin) over Biskop
 Bornemann:

»Henrik Bornemann, Doctor i den højhellige
 Theologi og Biskop i Vendsyssel, blev, efter at
 han i mere end 7 hele Aar som Rektors Sted-
 fortræder, Konrektor og Rektor havde styret Metro-
 politanskolen i Kbh., deraf i 2 Aar i Forening
 med Professoratet i Logik og Metafysik ved det
 kgl. Universitet, og efter at han i over 8 Aar
 som Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Kbh. og
 Stiftsprovst over Sjællands Stift havde styret Kø-

benhavnerne med Frugt ved Guds Naade, — imod al sin Forventning ved Guds og Kongens Befaling sendt herover fra Kbh. og overtog i Aarhundredets 83de Aar d. 24de Juli Bispedømmet i Aalborg, hvilket han ved Guds Bistand beklædte i mere end et Tiaar til særdeles Fremgang for Kirker og Skoler. Endelig, da han mindst tænkte derpaa, blev han ved Guds og Kongens vidunderlige Raadslutning Aar 1693 d. 16. Oktbr. kaldt tilbage til Kbh. og hævet til Embedet som Hovedstadsbiskop over Sjælland og Dekanatet for det theologiske Fakultet ved Kbh.s Universitet; og efter at have skaffet Vendsyssels Bisper Boliger samt en til Kirkens Ære udsmykket Stol i denne Pille saavel som i den, der ses lige overfor, ja efter at have skænket denne Kirke 200 danske Dalere, Frue Kirke lige saa meget, Aalborg Skole lige saa meget og Fattigstiftelsen uden for Byen lige saa meget, drog han bort og efterlod sig et hengivent Minde hos os.

11. Jens Bircherod.

(1693—1708).!

Jens Bircherod*) er født i Odense den 15. Januar 1658; han var Søn af Professor Jakob Jensen Bircherod og Sille Riisbrich. Han blev først undervist i Hjemmet, inden han i sit 13. Aar kom i Odense Latinskole; derfra overflyttedes han 1672 til Gymnasiet, hvorfra han 1674 blev

*) Biografisk Lex. 2. B. 292—97 samt C. Molbech: Uddrag af Biskop Jens Bircherods historisk-biografiske Dagbøger for Aarene 1658—1708.

Student. Det første Aarstid tilbragte han nu hjemme hos sin Fader, der gav ham Vejledning i de semitiske Sprog, især Syrisk. De følgende Aar studerede Bircherod med stor Flid i København, saa han allerede i September 1676 tog theologisk Embedseksamen. Man faar forøvrigt ikke særlig store Tanker om denne Eksamen, naar man faar at vide, at paa Bircherods Tid blev 20—30 Kandidater eksaminerede paa en eller to Dage af et Par Professorer. Efter endt Eksamen rejste Bircherod atter tilbage til Hjemmet i Odense, hvor han en kort Tid syslede med sin Fødebys Historie, og navnlig undersøgte han i Forbindelse med en yngre Broder Ligstene og Epitafier. Hans Fader tilskyndede ham til at foretage en Udenlandsrejse, og han begav sig ogsaa af Sted i April 1678, men han kom kun til Hamborg, Rostock og Helmstedt, da en Brystsygdom, der angreb Lungerne, tvang ham til at rejse tilbage. Han holdt sig nu i de følgende Aar i Ro og Stilhed og genoptog de kære historiske Studier; han forfattede bl. a. en Katalog over Anne Gjoes (Karen Brahes) Bibliotek, et Arbejde, der fik stor Betydning ved at Bircherod kom i Forbindelse med Professor P. Resen, der ved sin store Indflydelse fik den unge Mand udnævnt til Viceprovst paa Regensen (1682) — og fra dette Øjeblik gik Vejen hurtig opad paa Embedsstigen for ham. Allerede 1684 blev Bircherod Provst ved Kommunitetet og Regensen. Han udførte en stor Gerning blandt de unge Studenter, men til at begynde med var hans Stilling forbunden med mange Vanskelig-

heder; han skriver saaledes i sin Dagbog en 14 Dages Tid efter at han var bleven Viceprovst: »Fornam jeg først, hvad Uro og Fortræd det giver at have med Studenters Inspektion at bestille.« Dog lykkedes det Bircherod at faa Tugt og Orden indført paa Regensen, ligesom han ogsaa fik de videnskabelige Øvelser ind i en anden Gænge, og samtidig fik han Tid til at bestige Universitetets forskellige Kathedre. Man forbavses uvilkaarlig over den Alsidighed, som han maatte være i Besiddelse af, naar vi ser Listen over alle de Fag, han Tid efter anden kom til at holde Forelæsninger over. 1683 holdt han juridiske Forelæsninger for Professor Resen, 1684 blev han Professor i Hebraisk, 1687 adjungeredes han det theologiske Fakultet, 1692 rykkede han op og blev ordinær Professor i Theologien, og samtidig blev han Professor ved Ridderakademiet.

Jens Bircherod forlovede sig (den 5. Maj 1690) med Søster Bartholin, en Datter af den forhenværende Rektor ved Frederiksborg Skole, Mag. A. Bartholin; i Novbr. s. A. stod Brylluppet i Dr. Holger Jacobæus' Hus.

Da Jens Bircherod stod i sin fulde Virksomhed, omgivet af Venner og vistnok af Beundrere, blev han med eet revet ud af det altsammen ved Biskop Henrik Bornemanns Forflyttelse til København (1693). Aalborg Bispestol blev nu tilbudt ham, og han tog mod Tilbudet. Herom skriver Bircherod i sin Dagbog den ²⁴/₁₀ 1693: »Var jeg om Morgenen hos Hs. Excel. Grev Reventlow, som imod al min Tanke og Forhaabning sagde,

mig, at Hs. Kgl. Majestæt havde mig udi allernaadigst Ihukommelse i at tilbyde mig det udi Aalborg vacerende Episcopatum, og skulde han derfor paa Kongens Vegne hos mig fornemme, om jeg samme Biskopsdømme vilde antage. Jeg erkendte Hs. Kgl. Maj.s Naade med allerunderdanigste Taksigelse, og, efter min Lejligheds Overvejelse, resolverede mig i Jesu velsignede Navn til at tage imod Tilbudet.« Jens Bircherods Bestallingsbrev blev underskrevet af Kongen den 28. Oktober og tilsendt Bircherod den 4. November om Aftenen, »paa hvilken Tid just 3 Aar var forløbne siden mit Bryllup med min Kæreste.« Den 5. November aflagde han sin Embedsed for Kongen, blev indviet den 17. December og afrejste den 24. Januar 1694 fra København til Aalborg.

Vi vil følge Bispen og Bispinden paa deres Rejse fra København til Aalborg, fordi det kan have sin Interesse at se, hvorledes Folk maatte rejse for c. 200 Aar siden.

Den 24. Januar om Eftermiddagen Kl. 1 forlod Biskop Jens Bircherod og Hustru »i Jesu velsignede Navn« København. Rektor magnificus tilligemed flere af Bispens forrige Kolleger var til Stede, der »vi stigede til Vogns«; nogle af dem »gjorde os Gelejde en Mils Vej hen;« men hans Svoger, Dr. Jacobæus med Kæreste (Hustru) gjorde dem Selskab til Roskilde, hvor de ankom samme Dags Aften Kl. 6. De forblev nu et Par Dage i Roskilde, hvor de bl. a. havde Anledning til at høre Prædiken i Domkirken; derefter rejste de, efter at have taget Afsked med Jacobæus og Hustru, den $26\frac{1}{2}$ om Eftermiddagen og kom samme Dags Aften Kl. 6 til Ringsted, hvor de »havde noget ondt for Logement, fordi de fleste Gaarde var i

sidste Ildebrand (1692) ruinerede;« men omsider »blev dog nogenlunde accomoderede.« Den $27/1$ om Morgenen forlod de Ringsted, spiste til Middag i Slagelse og kom tidlig paa Aftenen til Korsør, hvor de fik Natlogis hos »den franske Skrædder« ved Stranden. Da »den følgende Dag var en Søndag, blev de naturligvis i Korsør for at gaa til Højmesseprædiken. Dagen efter maatte de endnu imod deres Vilje forblive der, »saasom Vestenvinden med et haardt Vejr var ganske contrair.« Denne Vind »arresterede« dem endnu en Dag i Korsør; de spiste hos Sognekapellanen og var i Selskab med Kommandanten paa Korsør Slot. Da Vinden den $31/1$ var gaaet om til Syd, men Havnen endnu laa ganske fuld af Is, lod Biskoppen sine Heste og sin Vogn blive tilbage i Byen »og fra en Sted, Norden for Byen, som kaldes Badstuen, lod os paa en Baad gennem Isen føre ud paa en Jagt, som laa en Fjerding Vej fra Land.« Denne Sotur beskriver Bircherod saaledes under $1/2$: »Efterat vi udi en Himmelstorm havde ligget over 5 Timer for Anker paa Bælt, og den brusende Sø havde imidlertid til vor store Bængstelse umanerlig tumlet os, blev vi omsider ved Kl. 2 om Natten i saa yderlig Fare bestedt, [at vi mistede vort Anker og maatte da til det yderste refugium gribe, nemlig et Sejl igen at opvinde og sætte med Skibet lige ind i Isen.« Men da Isen var skør, »skar Jagten, som var et fast og stærkt Skiberum, sig derind med en ilende Fart, indtil den sad midt i Isen ubevægelig.« Ved Skibsfolkenes Hjælp kom nu Biskoppen og Bispinden i Land og tilbage til Korsør, saa de fik Lejlighed til at høre Kapellanen holde Froprædiken. Dog endnu samme Dags Aften ($2/3$) Kl. 7 gik alle til Søs igen (Bispens Kalesche og Heste var ogsaa kommen ombord), og Sejladsen gik nu udmærket, da Vejret var bleven solklart og mildt, og den foregaaende Storm havde gjort Vandet ryddelig for Is. Ved Sprogø kastede Jagten Anker, hvorfor Bircherod lejede af »Manden paa Spro« en liden Baad og lod sig med sin Hustru sætte over til Knudshoved, hvorfra han med en Bondevogn kom til Nyborg Kl. 4. Jagten med Heste, Vogn og Bagage og »det øv-

rige Kompagni ankom ud paa Aftenen. Den følgende Morgen ($8\frac{1}{2}$) fortsattes Rejsen til Odense, der dog først naaedes Kl. 2, da Vejen var bleven ›hel ond‹. I denne sin Fødeby forblev nu Bircherod og Hustru i nogen Tid ($8\frac{1}{2}$ — $14\frac{1}{2}$) og besøgte Slægtninge og Venner. Han besøgte ogsaa Thomas Kingo, ›der forærede min Kæreste et net indbundet Eksemplar af sin Salmebog, hvorudi han havde foran disse Vers indskrevet:

Gak hudeflettet Bog, du tør vel Plaster finde
 Og rene Sjæle, som vil dine Saar forbinde;
 Gak, sjung din Sorrig hen, det tør end blive godt,
 Thi Ære fødes tidt ud af vanartig Spot.«

Fra Odense rejste de ($14\frac{1}{2}$) til Middelfart og kom ($15\frac{1}{2}$) til Kolding, hvor de besøgte Mag. A. Ankersen, der ligeledes for nylig var bleven udnævnt til Biskop. Rejsen fra Kolding til Viborg varede fra $17\frac{1}{2}$ — $19\frac{1}{2}$; i Viborg blev de i en Uges Tid hos Biskop Gerner; den $26\frac{1}{2}$ rejste de fra Viborg til Sønderup; den $27\frac{1}{2}$ ›forlode vi Kl. 10 Sønderup, og ankommer Gud være Ære! lykkeligen og vel i et smukt og yndelig Vejrlig med mild Solskin, til Aalborg om Eftermiddagen Kl. 2. Rektor scholæ, Mag. Søren Warde med flere fornemme af Stadens Klerési tog imod os, nogle udenfor Byen, nogle straks efter vor Ankomst. Bemeldte Mag. Warde og hans Hustru gjorde os ellers i andre Maader megen Caresse, og saasom vi straks inddroge i Bisperesidensen, havde de, imod vores adventum, ladet alle Værelserne smukt pryde og tillave; item baade vores Køkken og Kælder med adskillige Viktualier, til vor Husholdnings Anfang, forsyne. Til Aftensmaaltid sendte samme Godtfolk os fra deres Hus 7 skønne Retter Mad.«

Biskop Birkerod var en dygtig og samvittighedsfuld Kirkens Tilsynsmand. Han rejste jævnlig ud paa Visitatser, og vi faar Indtrykket af, at han som faa forstod at komme Menigheden i Tale. Om han just var i Besiddelse af nogen

særlig Veltalenhed, er tvivlsomt, men han havde en egen besindig og kærlig Maade at udtrykke sig paa, saa hans Ord gik til Hjerterne; men han var ogsaa en Mand, der kunde optræde med stor Myndighed, saa han paa Kirkegulvet irettesatte baade Præst, Degn og hele Menigheden paa det strengeste. Vi vil her give nogle Eksempler, taget af Bispens egen Dagbog:

1. ²⁴/₇ 1698. Visiterede Bircherod i Fureby Kirke, »men fandt her hos de unge en uforsvarlig Ruditet i deres Kristendoms Kundskab, og hos Almuen i Almindelighed en barbarisk Uskikkelighed*), hvilket jeg heller ikke forglemte at give saavel Præsten, Hr. Gunde, som hans grove Tilhører til Kende.«

2. ⁶/₈ 1699. Siden (efter Katekiseringen om Morgenen ganske tidlig i Helligsø) var i Kirken en svar Bulder oprejst, da jeg tog frem det skriftlige Klagemaal, som Menigheden præcedente vespera havde til mig indgivet over Sognepræsten Hr. Jakob Skive. Jeg gik samme Memorialsposter stykkevis igennem og adspurgte Almuen,

*) Hvad man kunde drive det til af Uskikkelighed paa de Tider, kan ses af en af hans Dagbog skildret Begivenhed fra Aalborg: »Midt under Højmesseprædiken tildrog sig i St. Budolfi Kirke en forargelig Casus, idet en af dem, der gik med Tavlen, gav en Bondekarl, som af Uagtsomhed stødte paa hannem, en vældig Ørefigen paa Kirkegulvet, saa Smækket deraf kunde høres over den hele Kirke, og gav Præsten paa Prædikestolen en ikke liden Alteration.«

om de alle disse gravamina vilde vedstaa. Hvor- til de fleste affirmativé svarede. Men som jeg vel fornam, plurimas eorum criminationes ex mero odio et malitia esse profectas, compescerede jeg deres petulantiam med alvorlige Trusler, om de ikke deres Præst med større Kærlighed og Ær- bødighed beegnede. Dog lod jeg ogsaa hannem derhos saa vel publice som privatim min Mening forstaa, nemlig at han fik at remindere, hvis Fauter hos hannem kunde findes, saafremt han ikke en skarpere Tilrettesættelse vilde forvente etc. Hvor- paa han og de ældste i Menigheden, jussu meo, porrigerede hinanden dextras in mutuam recon- ciliationem.

3. ^{22/6} 1701. Der jeg i Vixø Kirke havde hørt Sognepræstens, Hr. Jens Povelsens, Prædi- ken og forfaret de unge Menneskers Profect, gav jeg bemeldte Præst alvorlig Advarsel om, at emendere sit meget dissolute Levnet, hvis uskik- kelige Forhold i adskillige Maader jeg med stør- ste Mishag havde hørt.

4. ^{30/7} 1702. Om Morgenen tidlig tog jeg med Provsten, Mag. Jens Wang, til Harritslev Præstegaard, hvor vi et Par Timer forbleve, ind- til vi fornam, at Gudstjenesten skulde holdes i Jelstrup Kirke, da vi os didhen forføjede og hørte Sognepræstens, Hr. Oluf Thomesens, Prædiken, hvilken var talis qualis, saasom han os denne Tid mindst havde ventet. Der Tjenesten havde Ende, ginge vi med hannem ind i Præstegaar- den, hvor jeg in præsentia præpositi, foreholdt hannem sit uskikkelige og fugtige Levnet, samt

Ladhed i sine Studeringer og anden strafværdig Væsen; og lod hannem derhos forstaa, at han enten straks skulde antage sig en personal Kapellan, til Menighedens større Nytte og Opbyggelse eller og uden Forhaling ab officio suspenderes, og for Provstemodet indkaldes. Efter megen Krympen og Tergiversation udvalgte han omsider af tvende Kaar det første og nolens volens bekvemmede sig til en Kapellans Imodtagelse.

5. ²⁴/₆ 1706. (I Rær Kirke), hvor jeg talte Præsten, Hr. Jens Poulstrup, af høj Fornødenhed udi Menighedens Paahør skarpeligen og haardeligen til formedelst hans liderlige Forhold i mange Maader og truede ham med remotion, om han sit Levnets Væsen ikke vilde forandre.

6. ¹⁴/₈ 1707. Gik min Tur videre til Børglum Kirke, hvor jeg hørte igen af Hr. Gunde den samme Prædiken som tilforn i Vejby. Af parochiæ hujus Catechumenis var næppe Tredjedelen til Stede, og de samme (si paucissimos excepero,) udi deres Kristendom nogle elendige Stympere. Og saasom jeg ellers forhen havde spurgt Lærerens og Menighedens her paa Stedet deres uskikkelige Væsen, saa sluttede jeg min Visitation med en skarp Tale til dem, men lod fornemmelig bemeldte Hr. Gunde publice høre det han nødigt vilde. —

Bircherod tog sig ogsaa meget nidkær af Skolerne (d. e. de latinske Skoler, thi andre fandtes ikke). Tilstanden i disse Skoler var ikke altid den allerbedste; der klagedes ofte over Lærernes Strenghed og Drikfældighed, men hvor Biskop-

pen mødte noget af den Slags, skred han ind med stor Myndighed. Den førømtalte Rektor Ware (Warde), der sendte de 7 skønne Retter Mad til Bispens Bord, maatte han ogsaa engang irettesætte meget strengt, fordi denne havde benyttet usømmelige Skældsord imod en af Hørerne; men vi ser tillige heraf Bispens retsindige Karakter; selv om Ware var hans personlige Omgangsven, saa traadte det fuldstændig i Baggrunden, naar denne havde forset sig i sit Embede; der skulde være Ret til alle Sider.

Biskop Bircherod kunde dog ogsaa optræde med unødvendig Haardhed. Medens han ofte nøjedes med at give en »uskikkelig« Præst en alvorlig Irettesættelse og lod det blive derved, saa kunde han overfor de Reformerte i Aalborg optræde med meningsløs Strengthed, da de 1707 ansøgte ham om at maatte holde Gudstjeneste der i Byen og benytte den Præst, de havde antaget. Elias Geraud, der paa de Reformertes Vegne havde ansøgt Biskoppen om den fornødne Tilladelse, fik gennem Byens Sognepræster og Borgmestre følgende tydelige Svar: »at dersom han (Geraud) og de andre hans Anhængere uden kgl. Special-Privilegio og Bevilling samt dens tilbørlige Fremvisning for mig, understode sig, nogen Samkvem til deres Religionsøvelse enten i deres egne eller andres Huse, at anstille skulle de derfor, som kgl. Majestæts Lovs modvillige Overtrædere blive tiltalt.« Omtrent samtidig skrev Bireherod til Grev Reventlow, at han endelig maatte indvirke paa Kongen, »at de Reformerte ikke skulle

erlange det ansøgte Privilegium og Tilladelse fri Religions Udøvelse hos os at holde.« —

Som Biskoppen ganske rigtig havde tænkt sig, indgik Elias Geraud med sin Ansøgning til Kongen om, at det maatte tilstedes dem at holde fri Religions Øvelse i Aalborg, hvor de i saa Fald havde i Sinde at oprette et »Ulden Manufaktur«. Da Kommerce-Kollegiet i København forlangte en Erklæring i denne Sag af Aalborg Borgmestre og Raad, »lod Bircherod ved Mag. Reenberg begære af Borgmestre og Raad, at de deres Besvarelsesbrev saaledes vilde stile, saa det ikke maatte være Calvinisterne til nogen Behjælpning i deres Anslags Progress; naar man udi samme Skrivelse demonstrerede, hvad farlige Konsekvenser sligt vilde føre med sig, om den nye Faktion skulde, ved deres Religions fri Øvelses Tilladelse, faa saa stor Indgang iblandt os, som de forlangte.« —

Den konst. Stiftamtmand, Chr. Bartholin, underskrev meget nødig Erklæringen til Kongen om de Reformerte; han skrev herom til Biskoppen:
»Vi burde vel at lønne Calvinisterne, ligesom de lønner os, idet de giver Lutheranerne fri Religions Øvelse baade i Holland, England og Tyskland, som og er en stor Fordel for deres Land, efterdi Kalvini Lærdoms Prædikere bliver inden deres egne Grænser og skal ikke umage sig for at drage andre til deres Religion.«

Resultatet af Biskoppens ivrige Bestræbelser blev følgende Kongebrev til den konst. Stiftamtmand:

»Frederik den Fjerde etc. Vor Bevaagenhed tilførn. Saasom Vi af en til Os fra Dig og Biskoppen over Aalborg Stift, Os elskelige Doktor Jens Bircherod indkommen Relation af den 12. Febr. sidst forleden, angaaende endel Reformerede fra Vor Købstad Aalborg, som næstafvigte 2. Juledag med deres egen Præst haver holdt Konvent paa Lundbeck, Viborg Stift, og ladet sig af hannem med Prædiken og Kommunion betjene, iblandt andet haver fornnummen, at deres Anfører Elias Geraud haver, efter at de deres religions exercitie der paa Lundbeck havde brugt, ført Præsten med sig tilbage igen til Aalborg, og der stedse holdt hannem, sit Hus, hvor der endda skal, dog hemmelig og uformærkt, hver Søndag blive holdt Prædiken for dem, saa er Vores allernaadigste Vilje og Befaling, at du, i Vores Stiftbefalingsmands over Aalborg Stift, hans Fraværelse, bemeldte reformerte Præst, samt de, som hannem herbergerer, udi Vores Navn straks ansiger, at han sig ufortøvet der fra Stedet igen bortføjer, under tilbørlig Strafs og Ulempes Forventelse for ham og dem, om de ham længere hos sig beholdendes vorder. Dermed sker vor Vilje. Befalende Dig Gud. Skrevet paa Vort Slot København den 19. Marts Anno 1707. Under Vor kongl. Haand og Signet. Frederik R.«

Denne Befaling blev Dagen efter, d. 29. Marts, forkyndt for »den calvinske Prædikant i Elias Gerauds Hus, og han maatte forpligte sig til, inden Ugens Udgang at forlade Staden, hvilket

ogsaa skete den 1. April efter 15 Ugers Ophold, med hans Venners og Religionsforvandtes Græmelse og Bekymring.«

Biskop Bircherod var vistnok en saare lykkelig Mand, der levede i den bedste Forstaaelse med alle sine Omgivelser. Dog en Sag skaffede ham mange Ubehageligheder og Bryderier, nemlig den saakaldte »Thistedske Besættelsessag« *). I Aarene 1696—98 fandtes der i Thisted nogle Kvinder, hvis Tal efterhaanden forøgedes til 14, der mente at være besatte af Djævelen. Sognepræsten i Thisted, Mag. Oluf Bjørn, arbejdede med utrættelig Iver paa at faa de urene Aander uddrevne af dem. Han skriver bl. a. herom til Biskop Bircherod: »Det gaar undertiden saa heftig til, at man maa ligge i Bønnen i hele 3—4 ja 5 Timer, dog imidlertid for nogen Respiration afveksle med bekvemme Salmer at lade synge imellem, ved hvilket Middel GUD haver givet mig den Naade, at de onde Aander (i hvor mange de undertiden haver været) mangfoldige, ja over de hundrede Gange er dreven og haver de besatte gemenligen set dennem ved Udfarten i adskillige Lignelser, somme Tider som Ild udi Kugler, Pile, gloende Stænger etc. Bitzel, somme Tider som Katte, Rotter, Ravne og andre Fugle, item Fluere etc. Og haver gemenligen saadanne Syner været Tegn og Forsikring for de besatte, at de da var skilt ved det onde, saa længe det varede, som undertiden var ganske kort, saa det

*) Fr. Hallager: Magister Ole Bjørn.

tit og ofte samme Time er kommen igen og ved Ankomsten ladet sig til Syne for de arme Mennesker.« Vi kan derfor godt forstaa, at Oluf Bjørn bad Biskoppen om Hjælp. Bircherod bestemte da, at de 3 nærmeste Herreders Præster skulde skiftevis opholde sig i Thisted for at assistere Oluf Bjørn.

Efter en kort Tids Forløb modtog Biskoppen et nyt Brev om Besættelsessagen i Thisted, nemlig fra Provsten i Hundborg Herred og Oluf Bjørn, der bad om 2 Præster til. Biskop Bircherod fik nu Lyst til at undersøge Sagen selv; mærkeligt nok rejste han ikke til selve Byen Thisted, men derimod til en Præstegaard der i Nærheden, og lod to af de besatte hente derud. Han kom straks til det Resultat, at de ikke var besatte, og kom samtidig til den mærkelige Slutning, at de andre ogsaa maatte være Bedragere. Oluf Bjørn holdt fast ved sin Mening, og han lod »falde adskillige spodske og foragtelige Ord baade imod Biskoppen og Provsten, og ingenlunde vilde afstaa hans Mening, hvor udover de skiltes ad og drog hver sin Vej hjem igen.«

Vi kan ikke her komme ind paa den lange Rettergang, som nu paafulgte, da det vilde føre os alt for vidt. Dr. Hallager har bevist, at Højesteretsdommen af $25\frac{1}{2}$ 1698 hviler paa den falske Forudsætning, at de besatte kun var Bedragere, og at Sognepræsten, Oluf Bjørn, stod bagved for at hævne sig paa en rig Borgerkone, der havde nægtet at give ham sin Datter til Ægte; han skulde da have undfanget den Idé at faa disse Kvinder til at

agere besatte, for at de kunde udraabe denne Borgerkone og en Mængde andre Hekse som de skyldige i deres Ulykke. Vi kan derfor godt forstaa, at Oluf Bjørn maatte lide en haard Dom: Embedsfortabelse og »evigt Fængsel«.*) Biskop Bircherod gik heller ikke Ram forbi. Det hedder nemlig om ham: »Biskoppen udi Aalborg Stift, Mag. Jens Bircherod, som udi al denne Handel ikke haver brugt den Forsigtighed og Tilsyn, som hans Embede udkrævede, og uden allerunderdanigst Forespørgsel et og andet foretaget, samt uden Lov og Dom fraholdt adskillige Personer fra Alterens Sakramente, bør at betale til Vor Frelzers Kirke et Tusind Rdlr.«

Jens Bircherod syslede ikke alene i København, men ogsaa i Aalborg med antikvariske, genealogiske og litterære Optegnelser og Samlinger, uden dog at faa noget særligt udgivet; men han vandt sig derved et anset Navn af sin Samtid, saa at mange betydelige Videnskabsmænd søgte Oplysninger af ham. Det skal ogsaa anføres, at han stod i livlig Brevveksling med den lærde jyske Bonde Peder Dyrskjøt, der testamenterede ham sine ikke ubetydelige Samlinger. Men Bircherod har efterladt sig et varigt Mindesmærke for Efterverdenen i sine Dagbøger, der indeholder Optegnelser for hvert Aar af hans Liv

*) Denne Straf blev Aaret efter ved Kongens Naade forandret til Landsforvisning. Flere af de besatte Kvinder blev indlagt udi adskillige Hospitaler udi Riget, hvor de nu lever udi Rolighed og intet lader se af deres forrige Galskab eller³¹ Gebærder.«

og sluttedes først nogle Dage, før han døde. Disse Dagbogsoptegnelser har den allerstørste Interesse for os, fordi vi derigennem faar vigtige Oplysninger om historiske og kulturhistoriske Forhold fra hans Tid, Oplysninger, som vi forgæves vilde søge andetsteds; naturligvis angaar disse Optegnelser særlig hans egen Person, som han dvæler ved med stor Kærlighed, ja man kunde næsten fristes til at sigé med en vis Forfængelighed. Han glemmer saaledes aldrig at indføre i Dagbogen Ærevers, Lykønskninger, Breve eller lign., der indeholdt Udtryk om hans Berømmelse, ligesom han holdt nøjagtigt Regnskab over de Almisser, han gav; men paa den anden Side maa man være varsom i sin Dom over for en Mand, der saa fuldstændig har lagt hele sit Liv offentlig til Skue. Hvor let kan ikke den menneskelige Skrøbelighed stikke Hovedet frem selv i det bedste Menneske.

Biskop Bircherod døde i sit 51. Aar. Han blev pludselig syg d. 22. Novbr. 1708 og døde d. 6. Decbr. Kl. 7 $\frac{1}{2}$ om Morgenen og blev senere begravet i St. Knuds Kirke i Odense, hvor der findes følgende Epitafium *) (Latin) over ham:

»Den højfornemme, anselige og højærværdige Dr. Jens Bircherod er født i Odense d. 15. Jan. 1658. Hans Fader var højærværdige Dr. Jacob Bircherod, Professor i Theologien og det hebraiske Sprog ved Odense Gymnasium og Assessor i Konsistorium, hans Moder den velfornemme Danne-

*) H. P. Mumme: St. Knuds Kirke i Odense. 158—62.

kvinde Sille Riisbrich. Efter at han i sine For-
 ældres Hus havde lagt Grunden til Lærdom, blev
 han sat i den herværende offentlige Skole og se-
 nere i Gymnasiet, hvor han i at kappes med be-
 gavede medstuderende hverken lod sine Lærere
 eller sine Forældre noget tilbage at ønske. Der-
 fra dimitteredes han i sit 16. Aar til Københavns
 Universitet, hvor han ikke jagede efter verdslig
 Tant, men med brændende Iver lagde sig efter
 grundig Kundskab i Theologi og østerlandske
 Sprog, i hvilke Videnskaber han snart, ved over-
 ordentligt Arbejde og lykkelige Evner, erhvervede
 sig saa vidt omfattende Indsigter, at selv prøvede
 Mænd i Udlandet forbavsedes over Yndlingens
 Forfarenhed i disse Helligdomme, idet de tillige
 beundrede hans videnskabelige Dannelse i Almin-
 delighed og hans Lærdom i forskellige Retninger.
 Efter sin Hjemkomst Aar 1682 modtog han af
 Dekanus den filosofiske Doktorværdighed, blev i
 det følgende Aar Provst ved Kommunitetet, og i
 det næstfølgende ordentlig Professor i det hebrai-
 ske Sprog: en Post, han var fuldkommen voksen,
 og som han intet forsømte for at gøre al Ære.
 Men for ikke at overvældes af Husholdningsor-
 ger, som han ikke var vant til, overdrog han
 dem velbetænkt til velfornemme Jomfru Søster
 Bartholin Albertsdatter, med hvem han giftede
 sig Aar 1690 og levede, uden Børn, i 18 Aar et
 forstandigt, roligt, hæderligt og kærligt Ægteskab.
 1692 blev han først theologisk Professor ved Rid-
 derakademiet (i København) og ligeledes ved Kø-
 benhavns Universitet, hvorfra Jylland lokkede ham

til sig, idet han Aar 1693 blev udnævnt til Biskop i Aalborg Stift. 1697 blev han Doktor i Theologien. Med mandig Aand, from Iver, samvittighedsfuld Omhyggelighed, ubestikkelig Uegenlyttighed, Maadehold i Brugen af sin Myndighed og uovergaaelig Flid forestod han sit hellige Embede i 15 Aar, i hvilken Tid han ordinerede 12 Provster, 98 Præster og 6 Rektorer. Men at ogsaa saa stor en Mand var dødelig, derom vidnede den 22. November*) Aar 1708, paa hvilken Dag han sagde denne Verden Farvel, for at optages blandt de salige i Himlen. Hans efterladte Enke lod dette Mindesmærke sætte til Erindring om sin højtfortjente, salige Mand, efter hvis Død hun levede iblandt os et gudeligt og dydigt Levnet indtil sit 58. Aar, da hun blidelig hensov uden Frygt for Døden. Blidt trykkede hun den, da den nærmede sig paa Kristi egen Opstandelsesdag, til sin Mund og sit Bryst, i Haab om et bedre Liv og om Opstandelsen; og for at de afdødes Ben kunde hvile i Fred, legerede hun 200 Rdlr. til denne Kirke. Den, som skrev dette, L. Luja, Professor i Filosofi ved det kgl. Gymnasium i Odense, holder de afdødes Skygger højt i Hæder og Ære.«

12. Frants Thestrup.

(1709—35).

Frants Thestrup**) fødtes i Dalby paa Hinds-
holm d. 6. Juli 1653. Hans Fader var Præsten

*) Datoen er her urigtig anført.

**) Giessing: Jubel-Lærere I., 472 ff.

Ole Thestrup og hans Moder Kirstine Moth, en Datter af forhenværende kejserlig Livlæge Matthias Moth. Han blev Student 1670 og rejste derefter til Kiel, hvor han studerede Hebraisk og



Biskop Frants Thestrup.

andre østerlandske Sprog. Efter 2 Aars Forløb vendte han tilbage til København, tog theologisk Eksamen, blev Dekan paa Kommunitetet og Alumnus paa Valkendorfs Kollegium. Da han havde taget Magistergraden 1675, begyndte han paa

Studier, der laa Theologien meget fjern; han kastede sig nemlig over Medicin og fik Vejledning i Anatomi af den bekendte Dr. Niels Steensen, men blev snart afbrudt i disse sine Studier, da han blev udnævnt til Rektor ved Nyborg Skole. Denne Skole var meget försømt paa Grund af den foregaaende Rektors lange Sygdom, men det lykkedes Thestrup at bringe den paa Fode igen. 1681 blev han tillige Vice- eller Hjælpepræst i Nyborg og indviet til Præsteembedet af Biskop Thomas Kingo d. 6. Febr. Fra dette sit besværlige Embede, at betjene baade Kirken og Skolen, blev han 1684 kaldet til Sognepræst i Nakskov og Aaret efter til Provst over Nørre-Herred i Laaland. Han holdt udmærket Orden i sit Provsti og blev ofte betroet at visitere for Biskop Kingo, naar denne ikke kunde komme til Laaland.

Thestrup udførte en stor Gerning i Nakskov. Han erfarede straks, hvor uvidende Ungdommen var i hans nye Menighed, og for at komme den til Hjælp samlede han den hver Søndag til Undervisning i Kirken. Her »fremsatte han paa en enfoldig Maade den aandelige Spise, ret som en Tyggemad, de unge vankundige fik mere og mere Smag paa.« Og videre hedder det hos Giessing: »De fornemste i Menigheden kom i Kirken som villige Tilhørere, agtede paa denne Katekismi-Undervisning og hjertelig glædede sig ved de unges Gensvar; flere og flere af Menigheden skønnede paa denne Lærdomsmaade, og saaledes havde han omsider en dejlig Forsamling af de gamle

ved de unges Katekismi-Undervisning; for nærmere at give Anledning til at vænne de unge at agte paa Prædiken og Undervisning, sluttede han sine Søndagsprædikener med nogle Spørgsmaal, som til enfoldig Kundskab og Troens Bestyrkelse kunde drages af Evangeliet, hvilket han siden ved Katekisationen igentog at fornemme, hvad de deraf havde gemt.«

Thestrup blev 1698 forflyttet til København som Præst ved Helliggejstes Menighed og som Direktør for de fattiges Væsen. Ogsaa her fortsatte han med at undervise Ungdommen, hvorved han i Begyndelsen blev udsat for sine Embedsbrøders Haan, idet de mente, at et saadant »enfoldigt Børneværk« passede bedre paa Landet end i Hovedstaden. Dog Thestrup tog intet Hensyn hertil, men fortsatte ufortrødent sin Gerning, da han vidste, det vilde komme til at bære rige Frugter. Det varede heller ikke længe, inden hans Menighed med Glæde fulgte ham, og hvad mere var, hans Embedsbrødre begyndte lidt efter lidt at tage den samme Gerning op.

Thestrups Fortjeneste er ikke alene denne, at han fik offentlig Katekisation indført i de københavnske Kirker, men han blev tillige Almueskolernes Fader. 1702 oprettede han ved frivillige Bidrag »Helliggejstes danske Skole«. »Han begyndte i Troen med en ringe Kapital, men fandt saa stort Bifald i sit kristelige Foretagende, at Skolen snart kom i en florerende Tilstand og bevægede Stadens øvrige Menigheder til at efterfølge samme Eksempel.« I Skolens

Fundats*) af 7. Marts 1702 hedder det, »at eftersom her udi Vores Kongelige Residensstad findes adskillige fattige Folk, som ej formaar deres Børn til Skole at holde, her ej heller er anden Skole end Vor Frue Skole (o: den lærde Skole), hvor saadanne Børn uden Skoleløn kunde læse, der og ellers findes iblandt Haandværksdrengene og Tjenestepiger en stor Del, som liden Kundskab om Gud haver,« tillades det, efter Forslag af Borgmester og Raad, »at lade bygge en Skole ved Helliggejstes Kirkegaard her i Staden paa en (Grund), som Kirken hid til Dags ej haver haft nogen Nytte af, hvorudi en Skolemester kan bo til at undervise fattige Børn (som ingen Midler haver at betale Skoleløn med) i deres Børnelærdom, regne og skrive, til hvilket kristelige Værks Befordring adskillige godt Folk haver udlovet en Del Penge, som menes at skulle beløbe sig til saa meget, at Skolen kunde bygges for, og noget derfra at kunne overskyde til at sættes paa Rente til Hjælp til Skolemesterens Løn, og maa ellers for Renten af de 2000 Slette Dalere Kapital, som afgangne Jens Nielsen Hald til fattige Skolebørn haver testamenteret, købes Brød til at uddeles til de allerfattigste Børn, som i samme Skole gaar og paa det Haandværksdrengene og Tjenestedrengene kunde have Lejlighed til deres Børnelærdom at lære, saa ville Vi allernaadigst, at de møde udi Helliggejstes Kirke om Søndagen

*) Joakim Larsen: Københavns offentlige Skolevæsens Historie 7--8.

fra Kl. halvgaaen 1 og til halvgaaen 2, hvor de da af samme Skolemester i deres Katekismus og Børnelærdom skal blive undervist.« Hvor rigeligt Gaverne strømmede ind til Skolen kan ses deraf, at den 1707 havde sit eget Hus og dog ejede en Kapital paa over 5000 Rdl. —

Mag. Thestrup skal have haft Christian V's Løfte paa Fyens Bispestol, men dertil kom han ikke; derimod blev han 1709 udnævnt til Biskop over Aalborg Stift og indviet til dette Embede af Henrik Bornemann. Inden han forlod København, skænkede han Valkendorfs Kollegium en Del Bøger — der siges 70 gode Bøger — »som en Taknemmeligheds Ihukommelse, for han i sine unge Aar havde der været Alumnus.«

Da Thestrup var bleven Biskop, er det let forstaaeligt, at han særlig havde sin Opmærksomhed henvendt paa Ungdommens Undervisning, og han kom i saa Henseende til at udføre en stor Gerning i sit Stift. Han søgte at faa Katekisationen indført i alle Stiftets Kirker og ønskede, at de Præster, der kun havde een Kirke, skulde selv udføre dette hver Søndag Eftermiddag; havde de derimod 2 Kirker, skulde Skolelæreren eller en anden gudfrygtig Person gøre det; ved Visitationerne skulde Præsterne selv katekisere*). Han fik Sognepræsten i Aasted, Christoffer Mumme, til at udarbejde en Katekismusforklaring, der kunde være egnet til en saadan Undervisning. Da Christoffer Mumme blev Thestrups Eftermand

*) Kirkehist. Saml. 5. R. 1. B. 199.

paa Aalborg Bispestol, vil denne Lærebog senere blive omtalt.

Biskop Thestrups Navn vil altid blive nævnt med Ære i Aalborg Stiftsbiblioteks Historie. Fra gammel Tid var der en Bogsamling i St. Budolfi Kirke; den bestod mest »af Bibler, Patres, Kommentarer og Luthers Skrifter,« ialt 109 Folianter, 13 Bind i Kwart og 3 i Oktav. Disse Bøger stod i et fugtigt Kammer bag Alteret som »Føde for Møl og Mus«, indtil Biskop Thestrup fik dem opstillet i Hospitalet under Navn af »Bibliotheca publica Aalburgensis in usum studiosæ juventutis« *). Biblioteket voksede stadigt — selv skænkede han 81 Bind dertil — saa det ved hans Død omfattede 363 Bind.

Biskop Thestrup assisterede 1731 ved Kong Christian VI's Salvingsfest i Frederiksborg Slotskirke; ved denne Lejlighed skænkede Kongen ham en særdeles smuk Sølvors Bispekaabe, »som til evig Ihukommelse er forvaret blandt Budolfi Kirkes Ornament, at efterkommende Biskopper kan og dermed prydes, naar de indvie Guds Tjenere til Præsteembedet.«

Af Skrifter, som Thestrup udgav, skal her kun nævnes »Christi saliggjørende Kundskab, og Christnes hellige Vandring efter Kundskaben, forestillet af Pauli hellige Epistel til de Collossenser, ved Guds Aands Bistand i Fredags Prædikener forklaret for Hellig Geistes Menighed i Kiøben-

*) L. F. J. Fabritius: Katalog over Aalborg Stifts og Katedralskolens Bibliotheker V.

havn.« Dette Opbyggelsesskrift udkom 1735 og var indledet med en Dedikation til Kong Christian VI. og Dronning Sofie Magdalene. Kongen takkede ved »at give ham for hans lange og tro Tjeneste i Guds Kirke, Rang med virkelige Etatsraader med Anciennitet fra 7. Januar 1711.«

Biskop Thestrup var gift 2 Gange: 1) 1682 med Else Mule, en Datter af Sognepræst Hans Mule i Nyborg; hun blev Moder til 7 Børn og døde 1697, 39 Aar gammel. 2) 1698 med Magdalene Bornemann, en Datter af Assessor Cosmus Bornemann; med hende havde han 3 Døtre, og hun døde d. 15. Juli 1715, 42 Aar gammel; hun blev begravet i St. Budolfi Kirke i den af Biskoppen for sig og Arvinger bekostede Begravelse bag Alteret.

Biskop Thestrup stiftede flere Legater til Kirker og Skoler; her skal blot nævnes Gavebrevene*) af ¹⁴/₁₁ 1715 og ²/₉ 1720, hvori det bl. a. hedder: »Til at efterkomme det Løfte, som min fromme Kæreste, Fru Magdalene Bornemann, nu salig hos Gud, med mig Frants Thestrup, Biskop over Aalborg Stift, gjorde, da vi vare i Frygt for fjendtligt Overfald, at om Gud naadelig vilde beskjerme os fra vore Fjender, vi da til Kirken og Skolen vilde legere 300 Sletdaler.« 1) 100 Sletdaler til St. Budolfi Kirke; Renten anvendes til den, som katekiserer og underviser Ungdommen, 2) 100 Sletdaler til St. Budolfi Kirkes Ornamente og 3) 100 Sletdaler til den latinske Skole; Renten anvendes til Indkøb af Bøger.

*) Hofman, Fund IV. 23—26.

Biskop Thestrup døde i den høje Alder af 82 Aar d. 17. Avgust 1735 og blev begravet d. 30. Avgust i hans egen Begravelse bag Alteret. »Han var en af de sidste Biskopper, der bar langt Skæg og sit eget Haar.«

13. Christoffer Mumme.

(1735—37).

Christoffer Mumme*) fødtes 1676 i Vedsø, Thronhjems Stift, hvor hans Fader Gert Mumme var Præst. Han blev Student 1692 fra Thronhjems Skole; 1693 cand. philos. og baccal. Derefter kom han til Danmark og blev først Hører i Thisted og siden i Aalborg Skole. Den 14. Marts 1698 tog han theologisk Eksamen, men vedblev endnu i 3 Aar at være knyttet til Aalborg Skole. Han var meget ivrig i at faa det formodede Bedrageri opklaret i den Thistedske Besættelsessag, men de Midler, han anvendte, var mindre heldige. 1701 blev han Kapellan hos den lærde Præst F. Vogelius i Aasted og Skjærum i Vendsyssel og Aaret efter hans Eftermand som Sognepræst. Bircherod fortæller i sin Dagbog**) under 12/8 1702: »Hr. Christoffer Mumme af Aasted var hos mig og refererede, at den gamle Præsts ibid. Hr. Frands Michelsens (Vogelius') Datter, med hvilken han var forlovet, befandt sig i disse Dage af en besynderlig Svaghed angreben. De

*) Indbydelsesskr. fra Aalborg · Kathedralskole 1870. Side 33.

**) Se Saml. t. j. Hist. og Top. II. 189—90.

Omstændigheder, med hvilke han hendes Sygdom beskrev, gav baade min Hustru og mig stor Mistanke.« Den 21. August s. A. fik Bispen et Bud fra Provsten i Vennebjerg Herred »med den meget ubehagelige Tidende om Aasted Præstedatters skammelige Gerning og ulykkelige Adfærd.« Dagen efter kom Christoffer Mumme og »confirmerede denne Relation,« og Biskoppen tilføjer: »Jeg saavel som andre priste den unge Mand derudi lykkelig, at der ikke var noget conjugium consummatum imellem ham og hende, saa at han nu mindre end ellers i Husets Sorg og Skænsel participerer.« Christoffer Mumme blev senere gift med en vendsysselsk Præstedatter ved Navn Elisabeth Magdalene Ursin.

Christoffer Mumme er særlig bleven bekendt som Forfatter af en Katekismusforklaring, der vistnok udkom 1722 og udgivet efter Opfordring af Biskop Thestrup. Bogen bærer følgende lange Titel: »Underviisnings Spørgsmaale for at forstaae og i Levnet til Brug at føre D. Morten Luthers liden Catechismus, Endeel brugte i Aalborg Stift af Biscoperne Salig og Høyærværdig Ihukommelse D. M. Foss, D. H. Bornemann, D. I. Bircherod, men Mestendeel samlede efter Hans Velædle Høyærværdighed Mag. Frantz Thestrup, nu Biscop over Aalborg Stift, hans Overhørelses Maade i Visitatzerne, Befaling at forfatte dem i Pennen, Skriftlige Correcturer og Forbedringer, og Besluttelse til Uniformitet i Stiftet for Degnene, Skoleholderne og Huus-Fædrene, at Præsternes Arbejde nogenlunde kunde lættes, og Ung-

dommen dog frugtbarligen underviises og overhøres. Kiøbenhavn, Trykt hos J. J. Høpffner, Universitets Bogtrykker og findes hos hannem tilkiøbs« *). Denne Katekismusforklaring er inddeelt i Spørgsmaal og Svar, og har derved nogen Lighed med den i vor Tid benyttede Lærebog af Biskop Balslev. Bogen er inddelt i 3 Kursus, beregnet efter Ungdommens Udvikling. »De unge deles i 3 Ordener: den nederste, mellemste og øverste, saa ere og Spørgsmaalene derefter afdelede og antegnede i Bredden med disse Bogstaver N. M. Ø.« Man faar uvilkaarlig Medlidenshed med den Ungdom, der har maattet lære en Katekismusforklaring paa 286 Sider eller 4 Gange saa meget som Balslevs Lærebog, og særlig naar man betænker, at de fleste knap kunde læse. At Bogen har været benyttet en Del kan ses af, at den udkom i 3 Oplag.

Christoffer Mumme blev 1725 Provst over Vennebjerg Herred. 1733 kom han i Strid med en københavnsk Præst ved Navn Morten Reenberg. Reenberg var misfornøjet med den i 1732 udkomne Udgave af Waisenhusbibelen, som han mente indeholdt pietistiske Forklaringer; Mumme skrev et Gensvar herpaa og stikler deri paa de orthodoxe med deres døde Tro. Reenberg glemte ikke denne Begivenhed. Da Mumme var bleven udnævnt til Biskop over Aalborg Stift og skulde indvies d. 18. Decbr. 1735, sad Reenberg i Skriftestolen og begyndte sin Tale saaledes: »Vi ville

*) Kirkehist. Saml. VIII. 841—53.

nu med Abraham lade Asenet blive nedenfor, medens vi gaar op paa Bjerget at bede.« I den derpaa følgende Intimation siger han: »Guds Husholdning kommer os underlig for. Hvorfor mon Gud udvalgte de ugudelige Konger Saul og Jeroboam til at regere over Israel? Mon der ingen bedre var end de? Hvorfor udvalgte Kristus den Ertz-Skjelm Judas til sin Apostel, da han dog kaldes en Tyv og en Djævel? Hvi tog han ikke Nicodemus, som kom til ham om Natten, og som var en gudfrygtig og ærlig Mand? Det ved vi intet, det kommer os ej heller ved at vide. Thi, som Gud ej tog os i Raad med sig at skabe Verden, saa behøver han ej heller vore Raad i at regere den. Chore og hans Selskab, som satte sig op imod Gud og knurrede mod Moses, bleve ødelagte og nedstødte til Helvede, men deres Røgelsekar vilde Gud ej skulde fordærves, men befalede, at det skulde bruges til et Dækken paa Alteret, Num. 16. Saa vil vi og sætte Dækken og Skjul for vore Øjne og sige: Vi forstaar os ej paa Guds Husholdning, saa ved vi dog, at Gud endog af det, som er allerskadeligst, ved at udføre alting vel og viselig til sit Navns Ære og vores bedste. Vi prise da Gud og velsigne Kongen, som har kaldet den hæderlige Guds Mand Mag. Christoffer Mumme til at være Biskop i sal. Biskop Frants Thestrups Sted. Han har ligesaa vel vore Bønner nødig som andre. Vi vil da bede for ham, eftersom det er os befalet, og ønske ham Guds Naade og Velsignelse i hans Embede, at den Hvede, som findes i hans Stift, ikke skal

blive til Klinte, men at Klinten heller ved hans Flid maa omvendes til Hvede; og derfor bede vi et andægtigt Fader vor etc.« *)

Christoffer Mumme var kun Biskop lidt over et Aar, saa der er ikke meget at berette om hans Bispevirksomhed. Ligesom sin Formand havde han sin Opmærksomhed særlig henvendt paa Almueoplysningen, som jo var ganske god i Stiftet; det skal her nævnes, at Aalborg Stift havde 1735 ikke mindre end 60 Skoler, fordelte paa 40 Sogne.

Skriftemaalet var i den pietistiske Tid et Stridens Æble. Biskop Mumme »foreholdt sine Præster, at de ingenlunde i Flæng maatte modtage alle, som kom til Skrifte; men de skulde med Beskedenhed foreholde dem deres Sjæles Fare, og afholde dem fra at forgribe sig paa de hellige Ting« **)

Biskop Mumme har faaet det Eftermæle, at »han var vittig og skarpsindig, i sit Embede retsindig og nidkær.« Han døde i Juni 1737 og blev begravet d. 21. Juni i St. Budolfi Kirke, »og med Bevilling nedsat i Hr. Cancelliraad og Borgmester Henrik Grotums, og siden efter henført til sit Begravelse i Aasted Kirke.«

14. Broder Brorson.

(1737—78)

Broder Brorson ***) fødtes i Randrup d. 12. Septbr. 1692 og var den mellemste af Trekløver-

*) Kirkehist. Saml. 3. R. 3. B. 785—86.

**) Kirkehist. Saml. 5. R. 1. B. 401.

***) Giessing, Jubel-Lærere I. 552 ff.

bladet fra Randrup. Han var Søn af Broder Brodersen (Brorson) og Katrine Margrethe Clausen. 12 Aar gammel mistede han sin Fader (1704), men Aaret efter fik han en god Stedfader i Ole Holbech, der blev Brorsons Eftermand i Randrup. Stedfaderen underviste Sønnerne, indtil de alle 1709 kunde optages i Ribe Skole. Broder blev



Biskop Broder Brorson.

Student 1712 og tog 1714 theologisk Eksamen med bedste Karakter. »Formedelst Svaghed og tynd Helbred forlod han saa København og drog hjem til sine Forældre og var sin svagelige Stedfader til Tjeneste med Prædiken og Katekisation.« 1715

rejste han til Kiel, hvor han d.

1. November blev indskrevet ved Universitetet; han vandt »Professorernes Yndest, og ved hvis Kærlighed han havde frit Bord, som ingen fremmed før ham havde nydt.« Ved Paasketid 1717 blev han antagen til Huslærer af Biskop Thura i Ribe, der kom til at elske ham som sin egen Søn; Biskoppen beskikkede ham 1719 uden Ansøgning til Rektor i Lemvig. Brorson forestod

Rektorembedet »med megen Berømmelse« til 1722, da han af Trøjborgs Ejer blev kaldet til Præst i Mjolden i Ribe Amt; ved Paasketid blev han ordineret af Biskop Thura sammen med sin yngre Broder, Hans Adolf Brorson, der var bleven udnævnt til Præst i Randrup; hans ældste Broder, Nikolaj Brorson, var 1716 bleven Præst i Bsted, saa de 3 Brødre kom nu til at bo i Nærheden af hverandre. Nikolaj Brorson havde den store Sorg at miste sin Hustru i Aaret 1721; i den Anledning skrev Broder et Digt, der bærer følgende originale Overskrift:

»Maanens Formørkelse

i Bsted Præstegaard i den hæderbaarne og dyrebare Madame Sl. Anna Kristina Brorson. Da den Del af Maanen, som vi kunde se, nemlig Legemet, Lørdagen den 7de Juni Anno 1721 gik ned og blev Torsdagen den 19. ds. i Bsted Kirke til sin Næ henlagt. Men den Del, som vendte mod Retfærdighedens Sol, den ædle Sjæl, skinner som Solen i Gud Faders Rige — anset med

Bitter Bedrøvelse

af

Broder Brorson.«

Digtets Indhold svarer ganske til Overskriften; i smagløse Vendinger tales om Sol og Maane, Dyd og Ynde.

Broder Brorson, der hørte til Pietismen, og som med Rette er bleven kaldet en af »Pietismens bedste Mænd,« udførte en stor Gerning i Mjolden; han var en nidkær og dygtig Præst og dertil i Besiddelse af en sjælden Veltalenhed. Da Kongen 1736 opholdt sig paa Koldinghus, »befalede han, at Hr. Broder Brorson skulde prædike for

ham til Aftensang paa Kolding Slot, der og skete ved en Rejse igen til Holsten. Denne store Mands Grundighed og søde Veltalenhed behagede straks Majestæten saa meget, at han lod conferere ham Stifts- og Domprovstiet i Ribe efter afgangne Hr. Seerup« *). Brorson blev allerede det følgende Aar forflyttet til Aalborg som Biskop Mummets Efterfølger. Han blev udnævnt til Biskop d. 26. Juli 1737 og maatte nu rejse til København for at modtage Bispevielsen. Han kom ved denne Lejlighed atter til at prædike for Kongen, der var saa begejstret for hans Forkyndelse, at han skrev til Bluhme: »Biskop Brorson har prædiket for os forrige Søndag i Frederiksborg. Endnu har ingen saaledes udlagt Teksten om de ti spe-dalske, som han gjorde. Han har rørt vort Hjerte. Han er et udvalgt Redskab i Guds Haand, og det er næsten Skade, med Hensyn til hans Præ-diken, at han skal være Biskop; thi saa har ingen Nytte af den Gave, han besidder til at prædike. Jeg har ladet ham give mig Prædikenen, og vil endnu gennemlæse den til min Opbyggelse. Ak, jeg er uren og har vel Renselse behov. Denne Biskop overgaar langt sin Broder (d. e. Nikolaj Brorson.)« **)

Brorson blev dog ikke bispeviet ved denne Lejlighed, thi Biskop Chr. Worm døde i de Dage; han maatte derfor rejse tilbage til Ribe og blev

*) Kirkehist. Saml. III. R. 6. B. 677.

***) Jens Møller: Mnemosyne IV. 401.

indviet i Ribe Domkirke d. 10. November s. A. af Biskop Thura.

Biskop Brorson roses fra alle Sider som en særdeles dygtig og nidkær Kirkens Tilsynsmand. Han har faaet det Eftermæle, at »han var af en besynderlig Venlighed og Sagtmodighed, gelejdet med den klogeste Forsigtighed.« Pontoppidan siger i sin Kirkehistorie*) om ham: »Han har røgtet sit Embede i Aalborg med en saa omhyggelig Kærlighed og en saadan utrættelig Flid, at alle, som ønsker Kirken Held og Fremgang, ogsaa ønske ham et langt Liv.«

Pastor John Hansen fortæller i sin Bog om »Hans Adolf Brorson og hans Brødre« **) følgende lille Træk, der beviser Bispens store Sagtmodighed:

»Et af de bedste Degnekald i Stiftet var bleven ledigt, og som Ansøger indfandt sig en Mand, hvem Biskoppen, saa snart han saa ham, i sit stille Sind gav Embedet, thi han var baade meget duelig og sad med en stor Familie i et ringe Kald. Imidlertid mente Bispem ikke at kunne sige Manden dette med rene Ord, da jo mulig en endnu bedre kvalificeret kunde melde sig, men nøjedes med under venlige Ord at lade ham mærke, at der var Haab for ham. Idet nu Degnen gaar bort, møder han nede i Porten en Kol-

*) Pontoppidan: Annal Eccl. IV. 207.

**) Side 304—05. Denne Bog har vi benyttet paa flere Steder.

lega, som vilde ansøge om samme Embede: »Naa, hvad sagde han til dig?« »Ja, hvad sa'e han? Jeg ved snart ikke, hvad han sa'e, man faar ingen Ting at vide; han er jo nu kun en gammel Futihose (o: Mæhæ, Nathue)!« Dermed skiltes de, og Nummer to kommer ind til Biskoppen, som straks sagde ham, at han intet Haab maatte gøre sig, da en bedre kvalificeret havde ansøgt. »Det skulde vel ikke være ham, som lige nys var inde hos deres Højærværdighed?« »Nu, om saa var?« »Men ved Biskoppen, hvad han siger om Dem?« »Nej, hvad siger han da?« »Han siger, at Biskoppen er en gammel Futihose.« Da Tiden kom, fik den første af de to Ansøgere Embedet, og ikke længe efter kom han for at takke, idet han med bevægede Ord udtalte sin Glæde over at kunne se en sorgfri Fremtid i Møde o. s. v. »Jeg er saare glad ved at have kunnet bidrage saa meget til Deres jordiske Lykke,« sagde Brorson, »men nu maa De sandelig ogsaa passe paa aldrig mere at kalde Deres Biskop for en gammel Futihose.«

Den herrnhutiske Bevægelse, der i Christian VI's Regeringstid havde vundet Indgang her i Landet, forskaffede Biskop Brorson mange Genvordigheder, da flere af Aalborg Stifts Præster var besmittede af den. Han optraadte altid mild og bestemt over for dem. I Stedet for at indstille dem til Afsked, hvad han i Følge sin Stilling var berettiget til, søgte han derimod ved alle Midler at faa dem til at afstaa fra deres vrang Lærdomme. Præsterne Langgaard og Krogstrup

i Klim gav ham meget at bestille; de laa altid i Strid med Menigheden, baade paa Grund af deres Forkyndelse af Ordet, som ogsaa af deres Vægning ved at følge Kirkens Ritual. Deres Prædiken indeholdt altid de samme ensidige Formaninger og Lærdomme. »At studere er kun Verdens Maner,« sagde de, og derfor solgte de deres Bøger paa Avktion. De godkendte kun den anden Trosartikel og de Steder af St. Pauli Breve, der indeholdt Læren om Retfærdiggørelsen. Til stor Forargelse for Menigheden benyttede de følgende Absolutionsform: »Dersom I nu er saaledes, som jeg har sagt Eder, saa forlader Frelseren Eder Eders Synder, hvortil jeg er uværdig.« Jordbunden blev tilsidst for hed for de tvende Præster, saa de søgte deres Afsked og rejste til Herrnhut, »det eneste Sted paa Jorden, hvorfra der gik Vej til Himlen.«

Præsten Laurits Fugl i Saltum var det ogsaa galt med. Hans Sognefolk indgav en Klage til Provst Bondorph over hans herrnhutiske Vildfarelser. Det hedder bl. a. deri, at han ikke skriftede dem efter Rituallet, at han ved Daabshandlinger sagde »Tilhørere« i Stedet for »Brødre og Søstre« og ved Bryllupper »denne Forsamling i Stedet for »denne kristne Menighed.« »At læse, at sjunge, at bede, at afstaa Synder, ja alle Synder, at raabe, at sukke til Gud om Naade, at gaa til Kirke, til Skrifte, til Alters hjælper intet Alt hvad vi gøre, kan slet ikke hjælpe os til Salighed, uden vi kunne blive, som disse ere. Men vi kan ikke med Farisæerne gøre os selv retfær-

dige eller med Akab føre sig i Sække, og give et Siv med Hovedet, som Profeten siger. Ak, hvor skal vi hen, skal vi med Judas hen til Kvælerstrikken haste — og med ham hen i Fortvivelse os kaste? O nej, et bedre Raad vi ved med Tolderen: Gud vær os Syndere naadig etc.« I en Ligprædiken over et Barn paa 12 Uger sagde han, at det ikke var saligt, »da det som Børnene i Ninive ved ikke enten højre eller venstre Side, Jonas 4.; langt mindre de gamle.« Naar de havde Brug for Præsten, var han næsten aldrig hjemme, og modtog de Kristi Legeme og Blod, sagde han, at det var dem en Dvaledrik. Da han en Dag katekiserede med Ungdommen paa Kirkegulvet, sagde han, »at de vare allesammen Satans Børn.« Ligeledes »siger han, at Helvede er belagt med Præstepander.« Disse og mange andre Beskyldninger indeholdtes i Klageskriftet, der var undertegnet af 74 Menighedsmedlemmer.

Provst Bondorph indberettede Sagen til Biskoppen. Biskop Brorson raadede Provsten til at tilholde Pastor Fugl i Enrum at blive ved Ritualets Ord, og »dersom han ikke beviser sig saadan venlig Advarsel og Paamindelse lydig, nødes Provsten til at sige ham det samme i tvende Herredspræsters Nærværelse, og dersom det endda ej skulde bevæge ham til i vor Kirkeskikke at blive ved Ritualets Ord, faar det mig at meldes udførligen, hvordan han er paamindet, og hvad han har svaret, at jeg derefter kan overveje, hvad Vej jeg skal med den Handel.« Med Hensyn

til de andre Klagepunkter mener Biskoppen, at »de mulig gaa som i et Martyrio paa begge Sider,« hvorfor han anmoder Provsten om »broderligen og allerkærligst formane Hr. Fugl paa egne og mine Vegne i Herren at omgaas i Kristi inderlige Kærlighed, Sagtmodighed og Taalmodighed med de arme Tilhørere, baade unge og gamle som de, der ere igenløste af Jesu, med videre« *). Pastor Fugl maa imidlertid have forbedret sig, thi han blev i Saltum indtil sin Død d. 10. Marts 1783.

Det smertede Biskop Brorson dybt, at der i hans Stift fandtes Præster, som var hengiven til Drik og andre Laster. Om én Præst hedder det, at »han var en Konge til at drikke.« Da han havde viet et Par Folk imod Forældrenes Vilje, blev han stævnet til Aalborg for at gøre Afbigt, og det blev ham paalagt at holde Kapellan. En anden Præst blev afsat, idet han blev udlagt som Barnefader af en Kvinde i Rubjerg. Præsten Mygind i Raabjerg var under al Kritik. Hans Hustru, Karen Pedersdatter Schytte (Kari Raabjerg eller Kari Piester), havde saaledes Tøjlerne i sine Hænder, at hun kørte rundt i Sognet og døbte Børnene og berettede de syge. Hun kørte selv, og da den ene Hest var meget doven, sagde hun tit: »Ja, de æ no saa'ent Spøgels' li'som vo Faaer.«

Med Pastor Johan Hegelahr stod Biskop Brorson paa en meget venskabelig Fod. Hegelahr

*) Om de herrnhutiske Præster se Kirkehist. Saml. 4. R. 2. B. 101—39.

udgav 1753 et Opbyggelsesskrift under Titlen: »Liden Traktat om Jesu Vunder og saarede Sjæl.« Biskoppen udtalte sin Glæde over denne Bog, som han »med Sindsrørelse« havde gennemlæst. Vi skal her give et kort Uddrag af Bogen for at vise, hvilken Smagløshed Pietismen kunde henfalde til. I det første Kapitel, der handler »om det Ord Vunde, dets Bemærkelse,« hedder det:

»Efterdi denne Part skal handle om Jesu Vunder, saa er det vel ikke uforfødt, først at beskrive, i hvad Mening det Ord Vunde forekommer, samt at fastsætte, i hvad Mening det fornemmelig bruges i denne Traktat. Jeg vil ikke tale om, at det undertiden bruges lignelsesvis for allehaande Nød og Trængsel, som naar det hedder om det betrængte jødiske Folk: Herren skal læge dets Vunders Saar, Es. 30, 26, men jeg vil kun røre ved Ordets egentlige Bemærkelse. Og da er en Vunde intet andet end en blodig Aabning i et Menneskes Hud eller Kød, enten samme Aabning er gjort af Mennesket selv eller af andre. Det er vel saa, at en Vunde, naar den er liden, kaldes en Ribbe eller Stribe, og naar en Vunde eller Ribbe drager som en Skorpe over sig, egentlig kaldes et Saar. Dog, naar Talen er om Jesu Vunder, have disse og slige Ord ofte én og den samme Bemærkelse. Og efterdi vi kan forestille os Kristus i hans haarde Medhandling ej alene blodig, men og brun og blaa, saa beskuer Troen tillige hans Strimer, hvilke ere brun- og blaa-spættede Tegn af en haard Medhandling, og de blande sig med Rette under Vundernes egentlige

Benævnelse, efterdi nogle af Jesu Strimer visse-
 lig maa anses at have været ej alene brune og
 blaa, men og blodflydende o. s. v.« Han ind-
 delte Vunderne i de selvbrudte og de vold-
 brudte. »Ved de selvbrudte Vunder forstaas
 de blodige Aabninger i vor Herres Jesu Hud og
 Kød, gjorte enten efter Guds Befaling af nær-
 værende Menneskers ustraffelige Hænder eller
 uden Menneskers Hænder af Gud selv. Men de
 voldbrudte Vunder ere de Aabninger, som ere
 gjorte i hans Hud og Kød uden Guds Befaling
 af nærværende Menneskers uretfærdige Hænder,
 skjønt ikke uden Guds Tilladelse og Styrelse.
 Til de selvbrudte Vunder henregnes Omskærel-
 sens Vunde og Dødskampens Vunder . . . Hvad
 Dødskampens Vunder angaar, da fik han dem,
 førend noget Menneske havde lagt Haand paa
 ham. Og spørger nogen, hvad jeg forstaar ved
 Dødskampens Vunder, da svares, at derved for-
 staas hans blodige Svedehuller, saasom de kan
 anses som blodige Aabninger i hans Hud og Kød,
 hvilket er min Beskrivelse paa en Vunde.« Saaret
 efter Spydstikket i Kristi Side æres af de Troende,
 »som deres Vindue, igennem hvilket de kan se
 ind i Jesu Hjerte, som en Mine, igennem hvilken
 de har Adgang til samme forbarmende Hjerte.
 Det udstrømmende Blod og Vand er som en ny
 Syndflod, hvori den gamle Adam drukner, og det
 nye Menneske frelses, og som den rette Regnbue,
 der vidner om Jesu bestandige Kærlighed.« *)

*) P. Hansen: Ill. d. Litteraturhist. II. 134—36.

I Febr. 1738 forelagde Kirkeinspektionskollegiet den danske Gejstlighed — altsaa ogsaa Biskop Brorson — følgende Spørgsmaal til Besvarelse: 1) Hvorledes kan en gudelig Kirkedisciplin saaledes indrettes efter den første Kirkes Eksempel, at den ikke anses som verdslig Dom eller Straf eller forstyrrer den almindelige Ro, thi Tvang føder kun et udvortes Skrømtvæsen eller fremkalder et blot opus operatum; 2) Om Husbesøgelse ikke er fornøden og nyttig, og hvorledes den vel bedst kan komme i Brug igen; 3) Om Medhjælpere blandt Menighedens Ældste ikke maa anses for umistelige for Lærerne til Formaning og Tugt, og 4) Hvad enhver ellers kunde eragte for nyttigt og gavnligt fornemmeligt til den sunde og levende Kristendoms Fornyelse, uden Tvang og hykkelsk Skrømtvæsen?

Biskop Brorson svarede herpaa: »Endskønt den nu brugelige Kirketugt ved den verdslige Arms Hjælp vel kan hæmme og straffe de grove Laster og Overtrædelser, saa kunne dog ogsaa Hedninger føre et udvortes ærbart Levnet, og man kan ikke deraf kende, om de ere opvakte, omvendte og genfødte. Naar derfor en Præst kommer til en Menighed af uigenfødte (!) og sikre, saa maa han være som en Kvinde i Barnsnød, indtil de fødes til Guds Rige, og Kristus vinder Skikkelse i Menigheden. Enhver Prædiken maa derfor være en saadan, at den gamle Adam kan miste Huen af Hovedet og Pudren fra Albuen, for at de saaledes genfødte kunde beskikkes til Ældste og Medhjælpere. Det

er derfor min Mening, at Disciplinen maa skærpes, men saa længe primitivæ ecclesiæ (Apostelkirkens) Lærere og Tilhørere ikke findes i en Menighed, er det umuligt til sand Nytte at indføre primitivæ ecclesiæ Disciplin, og man maatte kun indskrænke sig til strengere at straffe den grovere Ugudelighed. Men efterhaanden, naar Præsten faar gode Opvækkelser, saa kunde disse sande gudfrygtige og ikke kødelige og naturlige Mennesker blive Ældste og Medhjælpere. For nu at Menigheden kan naa til dette hellige og aandelige Maal, er Husbesøgelse meget nyttig og fornøden. Naar Præsten med ydmygelige Bønner har forberedt sig til dette vigtige Kald, da skal han stræbe at efterforske ethvert Menneskes Forhold til Gud og Menneskene i Ord og Gerning, efterforske enhver Sjæls Tilstand, om han er sikker eller opvakt og omvendt, om han er blandt Børn, unge Folk eller Fædre i Kristo, og derefter vejlede ham. Han maa advare sine Tilhørere, at de vogte sig for at spotte den sande Gudsfrygt og de sande Gudsborn, som af Verden benævnes de hellige, Pietister o. s. v.; selv maa han ikke drage i Aag med dem, der forbyde deres Tilhørere de kristelige Bøger, der ere trykte i Wajsenhuset, under Skin af, at der, som nogle kalder det, er en hemmelig Forgift i disse Bøger. Til Ældste og Medtjenere skal Præsten derfor selv bringe dem i Forslag, som han har fuldt Haab om have den levende Tro i deres Hjerter, thi at sætte et uopvakt og uigenfødt Menneske dertil, det vilde være af en Dødning at forlange,

at han skulde opvække døde. De Ældste skulde da have Tilsyn ikke blot med Almuen, men og med Proprietærer, Rettens Betjente, ja med Læreren selv, der alle i Ærbødighed skulle tage mod deres Paamindelser. Paa denne Maade haaber jeg, at Frugten ikke skal blive en Tvang eller hykkelsk Skrømtevæsen.« *)

Ligesom sine Forgængere holdt Biskop Brorson stærkt paa Katekisationen, men han klager over, at den mange Steder drives meget daarligt, saa der kun kommer faa unge og slet ingen af de gamle. Han ønsker, at Præsterne om Søndagen prædiker over det samme Stykke af Katekismen, som der skal katekiseres over. Han var ikke tilfreds med Pontoppidans Forklaring, der havde afløst Christoffer Mummies; han siger, at »Ungdommen véd mange Steder intet af den; andre Steder kan de den udenad, men forstaar ikke et Ord. Paa det første skal der hjælpes ved Skolegang, paa det sidste ved Katekisation.« **)

Da Biskop Brorson hørte til den pietistiske Retning, er det let forstaaeligt, at han ivrede mod al Slags Forlystelse. Det var med Sorg og Græmmelse han fik at vide, at der i Aalborg holdtes Juleleg. Han ønskede, »at de ugudelige Mennesker, som laante Hus til saadant Spøgeri og Daarlighed, skulde staa aabenbart Skrifte.« ***)

Da Christian VII. 1766 blev salvet i Christiansborg Slotskirke, skulde den ældste Biskop assi-

*) Helveg i For Lit. og Kritik III. 326 ff.

**) Kirkehist. Saml. V. R. 1. B. 199.

***) Samme 206.

stere Sjællands Biskop; det skulde da have været Biskop Wöldike i Viborg, men paa Grund af hans høje Alder og Skrøbelighed, blev han fritaget derfor, og Biskop Brorson kom til at indtage hans Plads. Vel sagtens paa Grund af hans sjældne Veltalenhed blev han udset til at prædike ved denne Lejlighed.

Biskop Brorson har udgivet en Del Prædikener, der alle er udarbejdede med stor Grundighed, men af en usædvanlig Længde. Han var saa bekendt for sin Veltalenhed, at han henregnedes »til de største gejstlige Talere i Danmark og tillige til de ivrigste Befordrere af sand Gudsfrygt.« Ogsaa i videnskabelig Henseende havde Brorson et godt Navn. Han blev tilbudt den theologiske Doktorgrad 1749, men frabad sig Æren; men ved Jubelfesten 1760 blev han tillige med 14 andre Kandidater — deriblandt hans Broder Hans Adolf Brorson —* Dr. theol. Hans Afhandling var skreven paa Latin over Emnet: »de amore Dei spontaneo.«

Biskop Brorson blev en meget gammel Mand, men var aandsfrisk og arbejdsdygtig lige til det sidste. Kongen ønskede at lette ham noget i hans Embedsbyrder ved at adjungere ham Professor Studsgaard; det var Kongens Vilje, at dette »med megen Æmhed maatte meddeles den gamle.« Kancelliet meddelte under $1\frac{1}{2}$ 1778 (se Tillæg Nr. 21) Brorson denne Kabinetsordre, men det var mod »hans Vilje og Vidende;« dog »velsignede han Kongen og ønskede Hr. Doktor Studsgaard dertil Naade og Kraft af det høje.« Pro-

fessor Studsgaards Udnævnelse er dateret d. 11. April 1778, men Biskop Brorson vedblev selv at udføre alle offentlige Forretninger »uagtet hans Adjuncti kærlige Tilbud, uden alene ved det sidste Landemodes Provstevielse.«

Biskop Brorson levede et lykkeligt Familieliv; han var gift med Antonette Margrethe Riise, en Datter af Provst Riise fra Agerskov; de holdt deres Guldbryllup d. 17. Juni 1773, »hvilken rare Højtidelighed dette af Gud højt velsignede Ægtepar erindrede i Stilhed.« Af deres 12 Børn var der kun 4, der overlevede Forældrene.

Biskop Brorson døde i sit 86. Aar d. 29. August 1778; 12 af Stiftets Præster bar hans Kiste fra Bispegaarden til St. Budolfi Kirke, hvor han blev begravet i Justitsraad Grotums Begravelse d. 16. September; Professor Studsgaard holdt Ligprædikenen, og Dagen efter blev der paa Aalborg Skole under Sörgemusik holdt en latinsk Tale af Konrektor Gotschalck — Rektor, Justitsraad Thestrup var nemlig bleven begravet Dagen før Biskoppen.

15. Christian Beverlin Studsgaard.

(1778—1806).

Christian Beverlin Studsgaard*) blev født d. 12. Juni 1727 i København; hans Fader var Formand for Kornmaalerne Niels Jensen Studsgaard, og hans Moder Maren Højer. 1745 blev han Student fra Aalborg Skole og 1748 theologisk

*) Biografisk Lex. XVI. 534—35.

Kandidat. Han blev Dekan paa Kommunitetet 1751 og omtrent samtidig Alumnus paa Elers Kollegium. 1755 rejste han udenlands og studerede ved Universiteterne i Jena og Halle; i Rostock tog han 1757 Magistergraden. Efter sin Hjemkomst kom han til at holde Forelæsninger ved Universitetet for Biskop Harboe. 1759 kom han til Herlufsholm, hvor han i 10 Aar var Præst og Religionslærer og 1766 tillige Herredsprovst.

Provst Studsgaard kom nu ind i en Gerning, som uheldigvis ikke laa for ham; han blev nemlig 1769 udnævnt til theologisk Professor ved Universitetet. Rektor Tauber har i sin Dagbog*) skrevet følgende herom: »Studsgaard, som ved Grev Thotts besynderlige Bevaagenhed var bleven indkaldt fra Herlufsholm til Universitetet, stod i literære Indsigter en 30 Aar tilbage i Tiden, kendte ikke de brugbare Redskaber i det Fag, han skulde forestaa, og gjorde Begyndelsen til at nedsætte sit Værd ved at købe paa Avktioner de sletteste Bøger, som for længe siden vare fortrængte og forglemte ved brugbarere og nyttigere. Ved hans første Tiltrædelse og Aabning over Dogmatikken havde han over 100 Tilhørere, som med største Tidighed næsten et halvt Aar bivaanede hans Forelæsninger. Han besad en Færdighed i at tale flydende Latin, havde sammenført sine Forelæsninger af Gunneri og Baumgartens Systemer og nødte ved det filosofiske og

*) Steenstrup: Dansk Maanedsskrift 1865, I. 122—23.

grundige Udseende, han derved gav sit Foredrag, de theologiske studerende til daglig at unde ham deres Søgning for at vænnes til hans Distinktioner, der bestandig forfleredes. Denne Synkretismus i Læremaaden var som et Baand paa Tilhørerne, indtil de lykkeligvis opdagede hans Kilder, som de siden hjemme gjorde sig fortrolige med uden at bryde sig om at lade deres Lærer, og under Eksamen deres Dommer, sørge for deres daglige Anretning. Antallet voksede i det første halve Aar til en saadan Mængde, at de ej kunde rummes paa Provstens Avditorium, men maatte samles paa Kommunitetet. Dertil kom en ny Heldighed til Fordel for de theologiske studerende, som gjorde denne mindre trængende til at øse alting fra det studsgaardiske Væld. Provst Seidlitz, siden Professor i Filosofien og tilsidst Professor i al Verdens Videnskaber ved Gymnasiet i Odense, holdt Forelæsninger over Gunneri ars heuristicæ og Metafysik. Disse Forelæsninger vare ligesaa gode, som Gunnerus selv havde holdt dem, lige indtil Anekdoter og morsomme Eksempler. Derved bleve alle Hemmeligheder i denne filosofiske Loge bekendte. Antallet af Studsgaards Tilhørere fortyndedes til 3. Endelig blev Manden ved sin stærke Anspændelse og umaadelige Arbejdsomhed Nat og Dag saa nervesyg, at han aldeles ikke kunde taale at tænke og virke offentlig. Hans offentlige Kredit forsvandt, og i de selvtænkendes Øjne blev han anset for det, han ikke var, en Usling, — hans gjældende Værd som Dommer

ved Attestats vedligeholdt den sidste Flig af hans Hæder som Professor i Theologien.«

Professor Studsgaard blev efter sin Universitetsvirksomhed 1773 Stiftsprovst i Aalborg og som før nævnt (Side 159) 1778 Biskop Brorsons Medhjælper; s. A. blev han Biskop over Aalborg Stift, hvilket Embede han forestod indtil 1806. Som Biskop var Studsgaard pligtopfyldende og samvittighedsfuld. Han saa i Rationalismen en stor Fare for Kirken, men han manglede, som han selv siger, Evner og indvortes Kald til at bekæmpe den, som han saa inderlig ønskede. Vi faar en Forestilling om Biskop Studsgaards Nidkærhed for den gamle Lære, naar han skriver til sin Ven og Embedsbroder Biskop Balle: »Vistnok har vor liturgiske Reformator*) et Ansvar paa sin Samvittighed, at han for et Navns Skyld i den danske Kirke udstrør Sæd til Uro og Parti Gejst, saa at den sidste Tredjedel af dette fredelige Aarhundrede ligesaavel hos os som i Tyskland skal blive eristisk værre end de forrige ved de frækkeste Anfald paa symbola fidei, dem alle Theologi lige fra Athanasii Tid have ladet passere. Jeg har ønsket at kunne faa fat paa den forbedrede Udgave af hans Forsøg, men Klokker Milling, som holder Oplag for Gyldendahls Forlags Bøger her i Byen, har endnu ingen deraf bekommet. Hvem skulde for en Snes Aar siden have drømt om, at en Theologus i Danmark vilde gøre Forslag til nye Trosartikler? Man behøver

*) D. e. Chr. Bastholm.

vist ikke at se dem for at kende deres Gehalt, de maa vist skulle tjene til at give Plads til den forehavende Reformation, der skal forkaste den sunde Lærdoms Form med alle symbola og systemata, de man i Tyskland og proh dolor! endogsaa hos os tør ligne ved stinkende Aadsler og Møgdynger. Jeg skrækkedes sidste Postdag at læse i Berlings lærde Tidende, hvilket paradox Prisspørgsmaal der opkastes af et Opdragelses Institut i Schnepfenthal: Skulle Jesu og Apostlernes Ord og Lærdomme ej udgøre den reneste Grund for Troens Artikler, hvad i al Verden vil man da vælge i dets Sted til Grund for en ny Trosbekendelse for Katolikker og Protestanter? Gud forbarme sig! saa Raseri og Ufornuft tydelig nok hos slige Reformatores forraader sig i disse forvovne Anfald paa saadanne Sandheder, som den sunde Menneskeforstand hidindtil har ladet passere for aximata fidei.« *)

Biskop Studsgaard entledigedes paa Grund af Alder og Svagelighed 1806, men døde kort Tid derefter d. 15. Novbr. s. A.; han blev bisat d. 27. November i Budolfi Kirke og begravet samme Dag paa Hospitalskirkegaarden. Hans Hustru Charlotte Hoe døde 1797.

16. Rasmus Jansen.

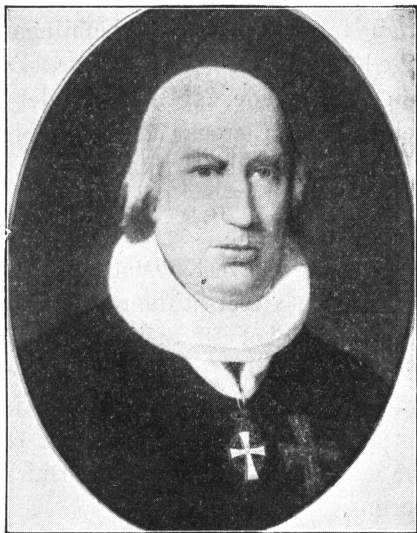
(1806—27).

Rasmus Jansen blev født i Horsens d. 30. November 1746. Hans Fader var Paryknager Hans

*) Jens Møller: Biskop Dr. Nicolaj Edinger Balles Levnet, Tillæg 129—30.

Peter Jansen og hans Moder Karen Rasmusdatter f. Stoumann. I sit 10. Aar blev han sat i Horsens Latinskole, hvor P. J. Tetens, der senere blev Biskop, da var Rektor. 1765 blev han Student, og han fortsatte nu under trange Kaar sine Studeringer i København. »Han tildrog sig først

Professor
Astronomiæ,
Sl. Etatsraad
Horrebows
Opmærksom-
hed, der drog
ham tvært-
imod hans Be-
stemmelse
ind paa den
mathemati-
ske Bane,
hvorved han
vel vandt an-
stændig Ud-
komme, men
tabte igen alt
for megen
Tid for sin
Hovedsag.« *)



Biskop Rasmus Jansen.

Han tog theologisk Embedseksamen 1774 med et udmærket Resultat, og allerede Aaret efter blev han residerende Kapellan i Holstebro og Maaberg i Ribe Stift. I dette Embede »blev han sat i en meget vanskelig Forbin-

*) Se Fallesen: Theologisk Maanedsskrift IX. 28—30.

delse,« der gav Anledning til, at han 1779 blev kaldet til Sognepræst for Flade, Fladstrand og Gjerum Menigheder i Aalborg Stift. 1782 blev han kaldet til Sognepræst for Nykjøbing, Lødderup og Elsø Menigheder i samme Stift og kort efter beskikket til Provst i Sønderherred. 1793 blev han udnævnt til Stiftsprovst i Aarhus, hvor »han forefandt en Stiftsbefalingsmand, der værdede ham i 10 Aar sin venskabelige Omgang paa den Maade, at den var det samme som 10 velanvendte Læreaar ved en Højskole.« At han fik dette Embede skyldes væsentlig Biskop Studsgaards Anbefaling; han kalder ham »et lysende Eksempel i Stiftet og særdeles skikket til at blive Præst i en større Købstad.«*) Efter at han i 13 Aar havde været Stiftsprovst, blev han d. 10. Juli 1806 beskikket til Biskop over Aalborg Stift og indviet til dette Embede d. 2. November s. A. af Biskop Balle. Han var Biskop i ca. 21. Aar og døde i sit 80. Aar d. 26. Juni 1827 og blev begravet d. 4. Juli paa Hospitalskirkegaarden i Aalborg.

Biskop Jansen var to Gange gift: 1) med Frederikke Petersen († 1794), Datter af Hattemager Christian Petersen; 2) med Christine Cramer († 1842), Datter af Klokker Hans Chr. Cramer i Aarhus. Hun fik tillagt 100 Rdl. Sølv i aarlig Pension af Bispeembedet. (Se Tillæg Nr. 22).

Biskop Jansen havde en stor Børneflokk, og det var en af Grundene til, at han blev Stifts-

*) Biogr. Lex. VIII. 385.

provst i Aarhus. C. E. Secher*) anfører, at Biskop Jansen havde »mange Døtre, som han gerne vilde have godt forsørgede; naar han viste sig til Foretræde hos Frederik den Sjette, spurgte denne stadig, om han nu skulde have en Datter gift, thi det gjaldt sædvanlig om at faa et Præstekald til Dattermanden.«

Der er fældet mange forskellige Domme om Biskop Jansen efter hans Død, og mange har været en Del nedsættende. Man har sikkert gjort ham Uret ved bl. a. at beskyldte ham for Hykleri og for helt at tilhøre den rationalistiske Retning. En Mand med sjælden Veltalenhed — han var veltalende som faa — bliver ofte, og da navnlig paa hans Tid, da der var aandelig Dødvande, udsat for ubillig Kritik. Fra paalidelige Kilder ved vi, at han holdt meget strengt paa Lærens Renhed, og derom vidner bl. a. den Prædiken, som han holdt, da han blev indviet til Bispeembedet. Nægtes kan det ikke, at han var mindre heldig til at styre Stiftsmidlerne (Se Side 33—34 og Tillæg Nr. 22), saa man saa sig nødsaget til at lade Bispeembedet være ubesat i c. 6 Aar efter hans Død, men paa den anden Side skyldes denne Ebbe i Stiftskasserne ogsaa rent tilfældige vanskelige Pengeforhold, som Biskoppen ikke kunde forudse.

Jens Stochholm (1771—1833), der var Stiftsprovst og Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Aal-

*) C. E. Secher: Danmark II. 459.

borg, blev efter Biskop Jansens Død beskikket til fungerende Biskop over Aalborg Stift (Se Tillæg Nr. 22), hvilket Embede han forestod til sin Død 1833.

17. Nikolaj Fogtmann.

(1833—51).

Nikolaj Fogtmann fødtes d. 16. November 1788 i Sønder Bork, hvor hans Fader, Hans Bertram Fogtmann, var Præst. Han kom i Ribe Latin-skole, hvorfra han 1808 blev Student. Efter at have studeret 6 Aar ved Universitetet blev han theologisk Kandidat. I en Række af Aar blev Fogtmann nu Lærer ved forskellige Skoler: 1814 ved Borgerdydskolen og ved Metropolitanskolen, 1815 ved Herlufsholm og 1829 Lektor i Religion og Moral ved Sorø Akademi. Fogtmann blev 1821 Lic. theol. og 1826 Dr. theol. 1830 blev han Professor i Theologien ved Universitetet, 1831 Biskop i Ribe og fra 1833 Biskop over Aalborg Stift.

Professor H. N. Clausen*) giver følgende Karakteristik af Biskop Fogtmann: »I Sorø havde han udgivet sin Lærebog i Religion, som en Tidlang fandtes tiltalende ved den tilgængelige Form og Tone i Modsætning til den doktrinære Tørhed i Krog-Meyers Lærebog, og han havde der vundet særlig Yndest hos den meget formaaende Amtmand, senere Kancellipræsident Stemann. Der

*) H. N. Clausen: Optegnelser om mit Levned og min Tids Historie. 159—60.

var noget pikant ved Fogtmanns Personlighed, som i Grunden skyldtes smaa og simple Midler: en vis Naivitet i Opfattelse, Tankesæt og Udtryksmaade. Ved Begivenheder og Personer, ved andres Frembringelser i Skrift og Tale var det allehaande enkelte Smaatræk, saadanne som almindelig blev oversete eller lidet ænsede, der uvilkaarlig tiltrak sig hans Opmærksomhed og fæstede sig i Hukommelsen. Af Egenskaber i en eller anden Henseende paafaldende i Ord eller Lader, undgik ikke let hans Øje, og ved forefaldende Lejlighed vidste han at gøre Brug af sine Detail-Observationer i godmodig, humoristisk Tone. Men med denne Sans for de allermindste Specialiteter, lige indtil Skrive- eller Trykfejl, var rigtignok en fremtrædende Mangel tilstede paa større aandeligt Omraade og Overblik. Ved Universitetet erkendte han uden Tvivl snart, at han ikke var kommen paa rette Sted, og Forholdene føjede sig atter her gunstigt for ham. Hans akademiske Virksomhed omfattede kun 2 Halvaar, i hvilke han foredrog Dogmatik efter P. E. Müllers Haandbog og Exegese over Pastoralbrevene. I næste Aar (1831) tilbød Stemann ham Bispestolen i Ribe, som han modtog, men for 2 Aar senere at ombytte Ribe med Aalborg. Her førte han, efter at han havde giftet sig i sit 50. Aar, men fristet den tunge Skæbne at miste sin Hustru (Frida Hesselaida Dons) efter 3 Aars Ægteskab, et lidet bemærket Liv indtil sin Død 1851.«

Biskop Fogtmann var altid liberal i hele sin Handlemaade. Han vilde saaledes, at der skulde

gives Baptisterne Religionsfrihed under visse Indskrænkninger; herom skriver han *): »Tilværelsen af den baptistiske Sekt kan have gavnlig Indflydelse paa Religjøsitet og Moralitet i det hele. I denne Sekt hersker nemlig en vis religiøs og moralsk Rigorisme, som kan være en særdeles gavnlig Modvægt mod den religiøse og moralske Indifferentisme, som er temmelig udbredt blandt den store Mængde. I det hele have deslige Sekter eller særegne religiøse Samfund det Fortrin, at de kunne holde en strengere Disciplin end det er muligt i Statskirken, som ikke saa let kan udelukke de uværdige og uskikkelige Medlemmer. Derfor kan der i de sekteriske Samfund findes en højere Religjøsitet og en større Moralitet, end der kan ventes blandt Statskirkens Medlemmer i det hele. Men at en større Moralitet og Religjøsitet er i højeste Grad gavnlig for Staten selv er uimodsigeligt og almindelig anerkendt. Derfor bør Statens Love ikke lægge Hindringer i Vejen for de mindre religiøse Sekter, naar de iøvrigt, som Tilfældet er med de nuværende Baptister**), ville rette sig efter Statens Love.«

*) L. Koch: Den danske Kirkes Historie i det 19de Aarhundrede. 237.

***) Fogtmann siger om Føltved, den første Forstander for Baptisterne i Aalborg: »Jeg har talt med Formanden for Anabaptisterne her i Byen og fundet ham en meget skikkelig og beskeden Mand, som hørte villigt paa det, jeg sagde ham, ligesom han

Under Biskop Fogtmanns Embedstid fremkom der mange Reformforslag til Biskoppernes Erklæring. Vi skal her kun omtale et enkelt. Biskop Mynster havde i sit »Alterbogsforslag« en Forandring af stor Betydning; han foreslog nemlig, at man kun ved Daab af voksne skulde spørge Kandidaterne, ved Barnedaaben derimod skulde det hedde: »Men Daabens hellige Pagt er denne: At du skal forsage . . . at du skal tro . . .« Herpaa svarede Fogtmann, »at den foreslagne Forandring ved Barnedaaben vil vække mange Betænkeligheder, og der er intet væsentligt vundet derved. Næppe nogen af alle de i Forslag bragte Forandringer vil møde saa meget grundet

svarede roligt og høfligt. Men han blev ved sin Mening, hvori han er fangen.«

Den første Baptistdaab i Jylland foregik i Limfjorden Øst for Aalborg under Bakkegaarden d. 1. Oktbr. 1840, Aften Kl. 7—8. Der blev ved denne Lejlighed døbt ialt 6 Personer; nogle gik, andre sejlede til Daabsstedet, for at Handlingen kunde foregaa i Stilhed. Om denne Begivenhed læses følgende i »Aalborg Stiftstidende« Nr. 202 Aar 1840: »Den ofte omtalte Sekterer, Gendøberen Gravør Mønster har nylig fra København gæstet vor By og skal med Limfjordens Vand have indlemmet 6 Personer: 4 i Aalborg og 2 i Nørre Sundby, i sin Menighed. Man fortæller, at han ved Ankomsten fra Skibet blev modtaget med Kys og Embressement af en ung Kone, en Scene, der hos mindre hellige Folk skal have vakt nogen Opsigt. Gravøren er nu rejst sønderpaa for at fortsætte sine formentlige Apostelgerninger.«

Misbilligelse som den. Derfor maa jeg ligefrem stemme imod den.«*)

Denne milde og elskværdige Biskop levede som før omtalt et stille og tilbagetrukket Liv, men naar han paa Embeds Vegne stod over for Menighederne i sit Stift, saa man, hvor elsket og afholdt en Tilsynsmand han var.



Biskop Bindesbøll.

18.

**Severin Claudius
Wilken Bindesbøll.**

(1852—56).

Severin Claudius Wilken Bindesbøll**) fødtes i Ledøje Præstegaard d. 16. Februar 1798; Faderen var Sognepræst Jens Bindesbøll og Moderen Karen Johanne, f. Hornemann. Han

kom i Roskilde Skole, hvorfra han

blev Student 1816, og 1821 blev han theologisk Kandidat. Bindesbøll blev 1824 Alumnus paa Borchs Kollegium, theologisk Manuduktør og Notarius ved det theologiske Fakultet, men han blev

*) L. Koch: Den danske Kirkes Historie i det 19de Aarhundrede. 170.

**) Sofus Elvius: Danmarks Præstehist. (1869-84). 7-8.

senere paa Grund af en Øjensygdom nødsaget til at opgive sin Lærervirksomhed. Ved offentlig Understøttelse foretog han nu en Udenlandsrejse (1832—34) til Tyskland, Svejts, Italien og Frankrig. Efter Hjemkomsten var han en Tid Religionslærer i København, indtil han 1838 blev Sognepræst i Nakskov—Branderslev. Bindsbøll blev Fogtmanns Efterfølger som Biskop over Aalborg Stift 1851 (indviet d. 22. Februar 1852 af Biskop Mynster). 1856 blev han forflyttet som Biskop over Laaland—Falster Stift, hvor han virkede indtil sin Død d. 30. Januar 1871. Biskop Monrad og Stiftsprovst Koefod-Hansen har af hans Efterladenskaber udgivet »Tanker til Eftertanke over Søn- og Festdags-Evangelier.«

Biskop Bindsbøll var gift med Anna Caroline Löwensön (en Adoptivdatter af Grev C. W. Daneskjold-Løvendal), som ved kgl. Bevilling erholdt adelige Rettigheder 1823.

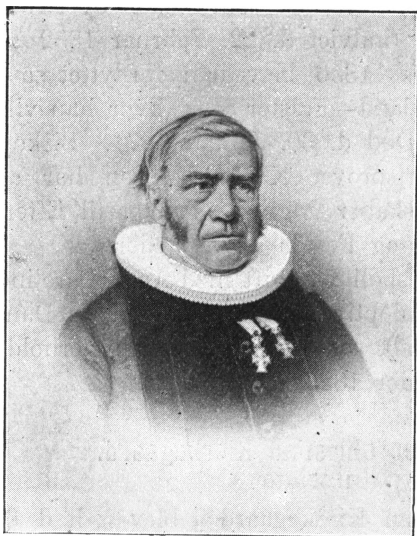
19. Peter Christian Kierkegaard.

(1857—75).

Peter Christian Kierkegaard *) blev født d. 6. Juli 1805 i Hillerød og var Søn af Hosekræmmer Michael Pedersen Kierkegaard og Ane, født Lund. Han blev Student fra Borgerdydskolen 1822 og 4 Aar efter theologisk Kandidat. Efter at have studeret et Par Aar i Hjemmet rejste han 1828 udenlands; han opholdt sig 5 Fjerdingsaar i Berlin, hvor han især studerede Kirkefædrene og

*) Elvius: Danmarks Præstehist. (1869—84). 1—2.

Skolastikerne; i Göttingen tog han Doktorgraden for en Afhandling om Løgnen; han rejste derefter til Nederlandene, Paris, München og Leipzig og vendte hjem 1830. Han blev derefter Lærer ved Borgerdydskolen; 1834 fik han Tilladelse til at holde offentlige Forelæsninger ved Universitetet



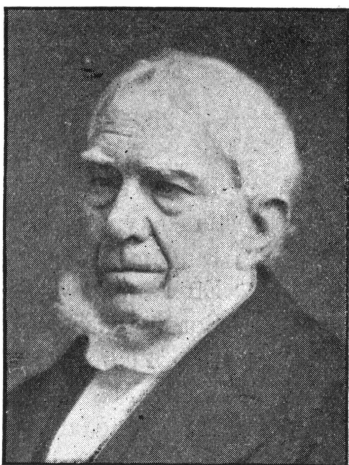
Biskop Kierkegaard.

over Moral-filosofi. Han kom derefter til at holde exegetiske og kirkehistoriske Forelæsninger, efter først i 1836 at have taget den theologiske Licentiatgrad. Som Redaktør af »Nordisk Tidsskrift for kristelig Theologi« (1840-42) »skrev

han en Række aandfulde Afhandlinger, der røber hans Fordybelse i den hellige Skrift og en blændende Skarpsindighed, der dog ikke sjælden kunde udarte til Spidsfindighed.«

Han tilhørte den grundtvigske Retning eller stod den i alt Fald meget nær.

Kierkegaard blev 1842 Sognepræst for Pedersborg og Kindertofte ved Sorø. Da han nægtede at udføre Tvangsdaab over Baptisternes Børn, saa det en Tid ud til, at han skulde være bleven afskediget. 1850—53 var han Landstingsmand for 3. Kreds (Sorø og Præstø Amter) og samtidig Medlem af Rigsretten. Han afslog i 1851 Studenternes Opfordring til at søge det ledige Professorat i Kirkehistorie, men blev derimod 1856 udnævnt til Biskop over Aalborg Stift ved Bindsbølls Forflyttelse og blev indviet til dette Embede d. 22. Febr. 1857 af Biskop Martensen.



Biskop Kierkegaard.

Han var en kort Tid Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet (4. Septbr. 1867—6. Marts 1868) og forelagde Rigsdagen Lovforslaget om Valg- og Hjælpemenigheder, hvilket ikke blev gennemført; Bispeembedet bestyredes i denne Tid af Stiftsprovst H. Egede Glahn. 1868 var han Medlem af Kirkekommissionen. Paa Grund af Svaghed og Tungsind nedlagde han Bispestaven den 6. Avgust 1875 og henlevede sine sidste Aar paa

sin Villa i Grønnegade. Han døde d. 24. Febr. 1888. Biskop Kierkegaard har skrevet en Mængde Taler og Afhandlinger i forskellige Blade og Tidsskrifter.

Kierkegaard var gift 2 Gange: 1) 1836 med Elise Marie Boisen, Datter af Biskop Boisen; hun døde 18. Juli 1837. 2) 1841 med Sophie Henriette Glahn, Datter af res. Kapellan ved Garnisonskirken Poul Egede Glahn; efter et omtrent 40aarigt Sygeleje døde hun d. 1. Juni 1881.

20. Peter Engel Lind.

(1875—88).

Peter Engel Lind*) fødtes d. 8. April 1814 paa Christianshavn og var Søn af Farver Knud Christian Lind og Bolette Sophie Elisabeth, født Ballum. Efter at have taget Studentereksamen 1831 fra Borgerdydskolen var han en Tid Huslærer paa Bornholm. 1837 tog han theologisk Embedseksamen, blev Alumnus paa Borchs Kollegium og 1839 Lic. theol; hans Afhandling var skreven om Cølibatet i den gamle Kirke. 1840 holdt han som Privatdocent apologetiske Forelæsninger paa Universitetet. Med offentlig Understøttelse foretog han 1843—44 en Udenlandsrejse, hvor han særlig studerede Fængselsvæsenet, og blev efter sin Hjemkomst kaldet til Præst ved Domhuskapellet og Blaataarn, og s. A. til Tugt-, Rasp- og Forbedringshuset paa Christianshavn og Taarnene i Kastellet. 1855 blev han Sognepræst

*) Elvius: Danmarks Præstehist. (1869—84). 2—3.

for Sæby og Hallenslev og 1871—75 fast Censor ved theologisk Eksamen. Han blev Biskop Kierkegaards Eftermand paa Aalborg Bispestol og indviet til dette Embede d. 7. November 1875; han forestod Stiftet indtil 1888, da han paa Grund af Alder og Svagelighed nedlagde sit Embede. Han døde i København d. 19. Februar 1903.

Biskop Lind syslede i sin Ungdom meget med Skønlitteratur og skrev selv flere Fortællinger og Digte, bl. a. »Johan Gordon« og »Kærlighed og Frelse.« Senere skrev han om

Fængselsvæsenet og flere kirkehistoriske Afhandlinger. Han var gift med Agnes Lund, Datter af Etatsraad, Historiemaler

J. L. G. Lund, der var Professor ved Kunstakademiet.



Biskop Lind.

21. Vilhelm Carl Schousboe.

(1888—1900).

Vilhelm Carl Schousboe*) fødtes d. 7. Septbr. 1841 i Faaborg, hvor hans Fader, Vilhelm Carl

*) Biografisk Lexikon XV. 272—74.

Schousboe var Præst. Han blev Student fra Ribe Skole 1858, og 22 Aar gammel tog han theologisk Embedseksamen med bedste Karakter. I nogle Aar virkede han nu i København som Manuduktør og som Lærer i Dansk ved Hærens Elevskole. 1868 blev han udnævnt til Kateket og Skoleinspektør i Viborg, og 1870—74 og 1877



Biskop Schousboe.

fungerede han som Feltpræst i Lejren ved Hald, hvor Lejrkommandanten, Hs. Kgl. Højhed Kronprinsen, kom til at sætte stor Pris paa ham. 1875 blev han res. Kapellan ved Garnisonskirken, og ved Blædels Død 1879 Sognepræst ved samme Kirke. Han var Bestyrelsesmedlem af »Kirkelig Forening for indre Mis-

sion i København«, ligesom han var med til at sætte Søndagsskolerne i Gang, men særlig har han gjort sig fortjent af »Kristelig Forening for unge Mænd«; som Formand ledede han dens Møder og deltog i dens Udflugter, ja selv efter at han var bleven Biskop, glemte han aldrig denne Forening.

Pastor Schousboe blev 1888 Linds Efterfølger som Biskop over Aalborg Stift, hvor han virkede i 12 Aar. Af Aalborg By har han gjort sig fortjent ved at arbejde for Opførelsen af Menighedshjemmet og Vor Frelzers Kirke. I sine sidste Aar led han meget af Sygdom og døde d. 26.

Febr. 1900. Han har skrevet en Del Prædikener, Taler og kirkehistoriske Afhandlinger. Biskop Schousboe var gift med Agnes Johanne Tobiesen, Datter af Stiftsprovst Tobiesen.



Biskop Fr. Nielsen.

22. Frederik Kristian Nielsen.

Da Biskop Schousboe var død, blev den bekendte kirkehistoriske Professor Frederik Nielsen hans Efterfølger. Han er født den 30. Oktober 1846 i Aalborg, Søn af Købmand Lauritz Nielsen og Andrea, født Wølfferdt. Fra Aalborg La-

tinskole blev han Student 1863 og tog theologisk Embedseksamen 1870. Han blev nu Alumnus paa Borchs Kollegium og foretog i 1871 en Udenlandsrejse, hvor han bl. a. besøgte Universiteterne i Prag, Leipzig og Jena. 1873—77 var han Kateket ved Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn, og fra 1877—1900 Professor i Kirkehistorie ved Københavns Universitet; i denne lange Tid har han udfoldet en enestaaende Virksomhed baade som Lærer for de unge Theologer og som kirkehistorisk Forfatter. 1900 blev Professor Fr. Nielsen Biskop over Aalborg Stift.

Biskop Fr. Nielsen er gift med Cathrine Marie Magdalene Groth, Datter af Kaptajnløjtnant i Flaaden E. P. C. M. Groth.



III. Tillæg.

Nr. 1.

18. Oktober 1545.

Johan Rantzau giver Oluf Munk Skødebrev paa den saakaldte Bispegaard i Aalborg.

Jeg Ridder Johan Rantzau kundgør og vitterliggør herved for mig selv, mine Arvinger og alle og enhver: Efter at den durchlaughtigste stormægtige højbaarne Fyrste og Herre Hr. Christian af Danmark og Norge o. s. v. min naadigste Konge og Herre i det Aar efter Christi vor Forlørsers Fødsel femten Hundrede og fire og tredive havde afsendt mig med en Hob Krigsfolk til Hest og Fods til Jylland for at bringe Hs. kgl. Majestæts ulydige og genstridige Folk til Lydighed og Underdanighed, og jeg havde anvendt min Tid derpaa og med Krigsfolkene erobret og indtaget den Stad Aalborg i en Storm og med stærk Haand, hvorfor den Gang den Gaard og det Hus, liggende i Aalborg, som Biskoppen af Vendsyssel tilforn har haft, er bleven givet mig som Feltherre forud og bleven overantvordet mig af Krigsfolkene, saaledes som det er Skik ved alle Storme, at man plejer at skænke Feltherren et Hus, naar en Storm finder Sted, hvorpaa Højstsamme kgl.

Majestæt, min naadigste Herre ogsaa til Overflødighed naadigst har givet mig sin kgl. Majestæts Bevis, Segl og skriftlige Dokument. Saa har jeg derfor med mine Arvingers Vilje og Samtykke og deres Vilje og Samtykke, som dertil har været fornøden, for to Hundrede Daler, som til venlig Erstatning er bleven mig udredte og betalte, solgt, overladt, overdraget og tilstillet samme Gaard og Hus med alle dets Grænser og Grænse-skel, alt indbefattet, tilligemed den Plads, Hus og Jord, som tidligere ikke hørte dertil, som Højst-samme kgl. Majestæt, min naadigste Herre, af Naade naadigst har forundt mig ifølge Majestætens forseglede Skrivelse, til den ærbare og værdige Oluf Munk, min venlige kære Svoger, og hans Arvinger, med al den Rettighed, Frihed og Ejendomsret, hvormed jeg har besiddet, brugt og indehaft samme Gaard og Hus, og sælger, overlader, overdrager og tilstiller jeg Ridder Johan Rantzau for mig selv og mine Arvinger ovennævnte Oluf Munk og hans Arvinger ovennævnte Gaard og Hus tilligemed den Plads, Hus og Jord, som kgl. Majestæt ifølge sin kgl. Skrivelse desuden naadigst har givet og forundt mig, alt, som nævnt, i al retslig Form, saa retsgyldigt som jeg kan gøre og udføre dette, og har altsaa overantvordet og overdraget ham og hans Arvinger de kgl. Skrivelser, der tidligere er givne mig derpaa. Til Bekræftelse af Sandheden har jeg Ridder Johan Rantzau ladet mit og mine Arvingers retmæssige Segl vedhænge for neden af dette Brev; udfærdiget i Itzehoe i Aaret 1545 efter Christi vor For-

løzers Fødsel, Tirsdagen efter Evangelisten Lucas's
(Dag).

(Danske Magazin IV B. 86—87. Originalen paa Tysk).

Nr. 2.

7. og 8. Maj 1548.

Udtog af Kongebreve om Bisperesidensen, der skal
indrettes i Hjørring.

Eth breff tiill Axell Jull, at ko. M. er komen
wdj forffaringh, at wdj Wendszytzel stygt er ingen
beqwemth sede eller residens tiill superintendens
ther ij stygtit at haffue syn werilsze oc bolig, at
ko. M. ther for bedher oc beffaler hannom, at
handt strags oc met aller fiirste po ko. m. wegne
ladher wpbøge oc beredhe en gordt, hwss oc wo-
ningh wdj Høring by paa then Grwnd oc iordt,
szom laa tiill prest gylde ibidem, oc hand thagher
wnderholdning oc alt, hues samme bøgning be-
koste skall, aff Rasmus Perssen, Windsytzels stygts
schriffuer, aff stigts tyndhen etc.

Eth breff tiil Albrit Skeell, at ko. Ma. haffuer
beffalith Axell Jwll at wpbøgh en gordt wdj Høff-
ryng tiill en residens oc boleg tiill superinten-
dens wdj Wendelbo stygth, at hand therfor ladher
hugge paa Børglom klostere skoffue xx bieleker,
xij alne lang, szaa j tilt store fuordt tre oc
andit sma thymber, szom han hannom tilsigendis
wordher etc.

Eth breff, att effther thy ko. Ma. er komen wdj forffaryngh, at engen woning oc werelsze er ther wdj Wendszytzel stygt, huor superintendens kandt haffue syn residens oc bolig, ther for haffuer ko. Ma., Gwdt almectigste tiill loff oc ere, then helig christelige religion tiill gaffuen oc formeringh, wndt oc giffuet then woning, jordt oc grund wdj Høffryng by liggendis, szom laa oc hørde tiill presthe gyldhe ther same stedtz, mett all synn lenge, roem oc bredhelsze, szom then mett retthe höör at were, siden at were oc bliffue tiill en euig residens oc boleeg tiill samme stigts superintendens, ther nw er eller heer effther komendes wordher.

Item eth breff tiill borgemesther, raadmendt oc byfoget y Høffryng, at the wdlegge Axell Jwll paa superintendens wegne then woning, grwnd oc iordt, szom hørde tiill prestegildet wdj ethers by, at ladhe bøgge, oc the werer hannom behielpeige at bøgge oc framdriffue en residens oc boleig tiil forne superintendens wdj alle madhe, thennom mugligt er.

(Danske Mag., 4 R. II B. 78—79.)

Nr. 3.

2. Decbr. 1553.

Breff til Jacob Brochenhws annrørenndis Mester Lauritzs Nielsenn, som bleff Superintendent wdj Wendelboe stigt. Christiann etc. Woer gwnnst tilfornn. Widt att epherthj Gud Almegtigste haffuer kallidt hög-

lerde Mannd doctor Oluff, som wor superintendennt wdj Wenndelbostigt, oc sognepresterne wdj kiøbstederne oc herris prouesterne ther samestedz haffue werit forsamblidt ephther wor Ordinantz lydelse oc wduold oss elskelige Mester Lauritz Nielsenn, sogneprest wdj Ribe, til enn superintendent offuer forne stigt: Tha haffuer nu forne Mester Lauritz werit her hoes oss oc suorit oss synn superintendentz eed, oc wij haffue tiltroed oc befallidt hannom att were superintendent offuer forne stigt, oc ther paa haffue ladit hannom giffue wort obne breff tiill geistlige oc werdtzlige wdj forne stigt. Thj bede wij tegh oc wille, att thu lader forne Mester Lauritz aarligen til gode reede paa vore vegne fornøge huis rente, som en superintendent bøer att haffue till sin wnderholling ephther wor ordinantz lydelse. Sameledis att enddog att vor kiøbsted Aalborg ligger wdj Wiborig stigt, tha wille wij, att forne Mester Lauritz schal haffue sit verelse oc bolig wdj forne Aalborg, oc ther haffue tilsium mett scholer oc leiser, oc ligeuel superintendenten aff Wiiborg stigt att haffue sin verelse wdj Aalborg, som hand nu haffuer, oc ther haffue sin befalling offuer prester oc att holle prestemode, som hannd her til giort haffuer. Bedendes teg oc wille, att thu forschaffer forne Mester Lawritz enn goed superintendent bolig ther vdj byenn, oc wdj alle maade forfiørdrer hannom til thett beste. Ther mett skeer oss synnerligen til villie, oc forlade oss ther wisseligen till. Befallendes teg Gud. Datum Kollinghus Løffuer-

dagenn nest epther sanctj Andree apostolj dag,
aar etc Mdliij, wnder wort signeth.

(Holger Fr. Rørdam: Danske Kirkelove I 367—68).

Nr. 4.

29. Septbr. 1554.

Aalborg By henlægges fra Viborg til Vendelbo Stift.

Wy Christian osv. Wor synderligh Gunst thilfornn. Wiider, att effterdi Superattendenten wdj Wendelboe Stiecth haffuer sit Huss och Bolig wdj wor Kiøbstedt Olborrig, tha haffue wy och for goeth anseeith, att handt och motte haffue Befalling offuer de gestlige ther sammestedz, saa och paa thet handt, som andre Superattendenter wdj wort Riige Danmarck, motte haffue en Kiøpstedt wdj synn befalling, wdj huilcken hand kunne lesse for Prester oc andre wnge Persoener, som ther studerer, som hans Lectie besøge wille, atti herefter befatther Eder inthet met the gestlige i forne Olborrig, mens thennom thilsige, at the rette thennom effther at were Superattendenten y Wendelboe Stiecth hørige och liudige; thoch naar att I wille holle nogen Proustemodhe i then Egn, kunne I alligevel ladhe thennom komme thill haabe ther y byenn, och ther mett thennom wdrette, hues I met thennom haffuer at handle. Ther I kunne widhe Eder effther at rætthe. Befallendis Eder Gudt. Skreffuit paa woris Gordt

wdj Otthense Sancti Michels dag, Aar 1554. Wnder
wortt Signetth.

Christian.

Udskrift: Oss elske hederlige och høglerde
Mester Kield Juel, Superintendent i Wiborg Stifft.

(Holger Fr. Rørdam: Danske Kirkelove I. 387—88)

Nr. 5.

28. Maj 1589.

Stiftslensmand Ove Lunge faar kgl. Befaling til at
istandsætte Bisperesidensen i Aalborg.

Hans Ibsøn oc Christen Staffenssøn, Sogne-
prester i Alborg, Peder Christensøn oc Niels
Schriffuer, Radmend oc Borger ibm., gjør vitter-
ligt, att vy haffuer seett, lest oc hört itt kong.
Mats. vor allernadigste vduald Printz og Koning
Christian then fierde Missiue oc Sendebreff med
velbyrdige regierindis Radtz Vnderschriffuelse oc
Seglen vell foruardt, liudendis Ord fraa Ord, som
her effter følger:

Christian thend fierde med Gudtz Naade Dan-
marekis, Norgis, Wendis oc Gottis vduolde Ko-
ning. Wor Gunst thilforn. Vid, att oss elsk.
hederlige og hoglerd Mand, Mester Jacob Jens-
sen, Superintendent vdj Wendelboe Stigt, haffuer
vnderdanigst laditt giffue oss tilkiende, huorledis
att hans Residentz vdj Olborg skall vere mөгitt
bygfeldig, att then endelig ville hielpis, oc end-
dog hand mөгitt ther paa haffuer anuendt, siden

hand er ther kommen, oc fremdellis gierne ville hielpe ther paa, skall handt dog icke kunde formaa samme Residentz att lade hielpe, saa thet kunde vere bestandige, for then skall vere saa møgit forfalden. Begierindis therfore vnderdanigst, att vy naadigst ville lade hielpe paa forne hans Residentz, saa hand ther vdj kunde haffue thryggelig Whoning. Tha efftherdj Recessen thilholder, att vor Embitzmendt paa vore Vegne skulle holde Superintendenternis Residentzer vid Bygning, bede vy thig oc ville, attu oc paa vore Vegne forthager forne Residentz med nottorftige Bygning, huor Behoff giøris, att lade hielpe, forbygge oc forferdige, saa hand thill sin Husholding ther vdj sig vell behielpe kunde. Oc huiss ther paa opgaar, thitt lader indtskriffue vdj Regenskaff. Ther med skier vor Vilge. Befalindis thig Gudt. Schreffuitt paa vort Slott Kiøpnehaffn then xxvij May Aar mdlxxxix. Vnder vor Signett.

Hogbete vor allernaadigste vdualde Herre Printz oc Konnings thilforordnede regierindis Raadt.

Niels Kaas, Jørgen Rosenkrantz,
egen Hand. egen Handt.

Christoffer Valckendorff,
egen Handt.

Oss elsk. erlig oc velbyrdig Offue Lunge, vor Mandt, Thenner oc Embitzmandt paa vort Slott Olborghuss.

Att vy saadan itth Breff haffuer siett, hørt och lest, vinder vy med voris Signether her vnder trygt.

Datum Alborg then 23. Junij 1589.

(L. s.)

(Saml. t. jydsk Hist. og Top. 2 R. 2 B. 397.)

Nr. 6.

23. Juni 1589.

I Henhold til foranstaaende Kongebrev optages Syn over Bispegaarden.

Peder Michilssenn, Byfogitt y Olborgh, Jens Ibsønn, Peder Kieldtzønn och Lambritt Madzønn, Borger her sam Stedtz, gjør alle vitterligt, att Aar epthther Gudtz Byrd 1589 Mandagen thenn 23. Junij paa Olborg Bytingh vaar skickitt hederliig och høyledtt Mand, Mester Jacob Jenssønn Holm, Superintendent vdj Vendelboe Stiigt, hans fuld møndiig Jens Thamssønn, huilcke ther louliigen eskid, bedis och fick etth fuld Tingsuinde aff otthe gode troffaste Danmend, som er Jenns Ibssønn, Anders Madtzønn, Peder Kieldtzønn, Berttiill Madtzønn, Peder Nielssønn, Jens Anderssønn, Jesper Skomager och Morthen Skreder, Borger her sam Stedtz, huilcke forne otthe gode troffast Danmend ther alle samdricteligen vonde paa Tro och retthe Sandenn, att thj saa och hørde her ij Dag paa forne Ting for thennom stande sex Sionssmend, som vaar Lauritz Husom, Peder Christens-

sønn, Niels Iffuerssønn, Raadmend, Knudt Pouils-
sønn, Jens Jesperssønn och Hans Kemmere, Bor-
gere her sam Stedz, huilcke ther bleff thagiitt aff
Thinghj att besee thenn Gaard, som hederlig och
høylerdt Mand Mester Jacob Jenssøn Holm, Su-
perintendent vdj Vendelboe Stiigt, nu paa boer,
som er Bispens Residentz her ij Byenn, saa kund-
giorde de, att then er megitt bygfaldiig och ende-
lig fornøden den met thet første att hielpis, om
nogen der vdj skall haffue tryggeliige Woningh,
oc somme Husse med Fuodtreer, Bielcker och
Lofftte saa røden och forderffuitt, att thj ickj
thienner att staa, som ther findis manghe Støtther
och Hammer bode vnder Bielcker och vden tiill
satt, at Hussenn ickj skulle falde neder. Att saa
gick och foer, thet vinder vij mett vores Sig-
nitther.

(L. s.)

(Saml. t. jydsk Hist. og Top. 2 R. 2 B. 398.)

Nr. 7.

11. Juli 1642.

Synsforretning over Bisperesidensen.

Att de idag 8 Dag steffnid epter: Siunsmend,
hid idag for deris Siun att affhiemle, Saa frem-
kom nu Christen Jacobsz, Peder Jeszpersz Throlsz
Palesz och Jens Beier (?) Tømmermand borgh: i

Aalb: hiemled och tilstod epter szom de idag 8 Dag er tagen her af Tingj til Siun till biszpens Ressidentz her i Aalb: szaa haffuer de nu i Dag vered der paa Aasteden och dett beszichtigett, och seet som følger, først en Ladehusz som er xj bindinger lang, findes brøstfeldig paa tagstien och Kalch, paa Nye at omhengis, Staldhuszid 12 bindinger lang iligemaade brøstfeldig paa stien och Kalch och fodthrer vegene att staure och kline, Ditt thuerhusz mit i gaarden brøstfeldig paa fodthrer Stien och Kalch, Renderne att forbedris. Noch itt lidett Husz nest till for: tuer Husz 6 binding kaldis Studenter Kammer duer inted vil nedtagis och forbedris (Vinduer och Vindue Karme att gioris) (Vegene att staure och kline). Ditt thuerhusz wd till Adelgaden och fra Adelgaden langes wd i Gaarden tilsamen 28 bindinger, findes brøstfeldig paa Kalch och stien och schorstienen att forbedris och meged paa fodthreerne, Benckene som hører til Residensen i Stuerne er iche thienligen lengere, loszene paa Dørene vel repareris och ferdiggioris, Noch wdj same forne Husze och Eiendom findis loffterne brøstfeldig att forbedris, szaavelszom paa Stien lægter vindscheer, och nogle af Vinduerne, att forbedreis med glar och blye, Noch Bagoffunen i brøgersid brøstfeldig, Denne forne brøstfeldighed mere eller mindre paa forne Ressidens som icke well att kand erachtis eller befattis i pennen Ditt affhiem lede de for itt fuld Siun.

(Aalborg Bys Tingbog Fol. 188).

Nr. 8.

19. Febr. 1669.

Aabet breff om et Prestekald at perpetueris til Aalborg Bispe Residentzis Bygning oc Vedligeholdelse.

Vi Frederich den Tredie osv. g. a. v. at efftersom os Elskel: Dr̄ Mauritius Kønig etc. for os und: haffver ladet andrage, at Bispe Residentzen udi Vor Kiøbstæd Aalborg meget skall vere forfalden, oc stor bekostning, baade til dends itzige reparation, saaoc Vedligeholdelse hereffter behøffves; da Engang for alle nødvendig middel dertil at forskaffe haffver vi Naad: for got anseet, at beskiche oc forordne, saasom vi oc hermed beskicher oc forordner, at det første beleylig liggende Prestekald paa landet, som der udi Stiftet ledigt vorder, oc bemte Dr̄ Mauritius Kønig begierer, skall hereffter perpetueris oc tillagt forbliffve til bemte Bispe Residentzis bygning oc Vedligeholdelse; hvorimod bemte Dr̄ Mauritius Kønig skall tiltencht vere bemte Residentzis bygning, baade nu strax forsuarligen at lade fly oc reparere, saauelsom ocsaa hand oc hans Effterkommere superintendenter offver Aalborg Stiftt, dend fremdelis ved saa tilbørlig, loulig oc forsuarlig Hæfd oc magt at holde, som de selff eller deris arffvinger, naar dend til effterkommerne skall leffveris, dertil agter at suaare oc stande til Rette for, oc ey hereffter os nogen omkostning derforre at anskriffve eller ydermere derom anmode: Skall oc nu værende saauelsom effterkommende superintendenter offver bemte Aalborg Stiftt, en døgtig Capelan pro

persona udj samme Kald selff Lønne oc underholde, saaat Sognemændene deroffver ey betynges i nogen maader. Forbydendis etc.

Hafniæ d: 19. februarii A^o 1669.

(Jydske Registre 14. Blad 629).

Nr. 9.

14. Decbr. 1669.

Ob. br. at Hundstrup og Øster Ild kald skall ligge till Biske Residentzen i Aalborg.

Vi Frederich den Tredie osv. g. a. v. at efftersom vi dend 9. februarii sidst forleden, til Biske Residentzens reparation og Vedligeholdelse i vor Kiøbstæd Aalborg allernaad: haffver beuilget at første beylelig liggende Prestekald paa landet, som der i Stiffed leddig bleff, og superintendenten hederlig og høylærd Doctor Moritz Kønig begierede, skulle perpetuerit forbliffve: da saasom bemte Dr Moritz Kønig nu i sær nafngiffver og allerunderd: begierer Hundstrup og Øster Ild Sogner liggende udj vort Land Thye, i bemte Aalborg Stigt, haffve vi forbemte Kald nemmelig Hundstrup og Øster Ild Sogner: naar dend der nu verende Sogneprest her Oluff Jacobsen ved døden afgaar eller Kaldet i andre loulige maader ledig vorder: til forskr^{næ} Biske Residentzis bygning og Vedligeholdelse perpetuerit, som vi det og til forskr^{næ} brug allernaad: hermed perpetuerer og tillegger; dog med saadan hvilchor at Super-

intendenten som nu er eller hereffter kommandis vorder, udi bemte Kald en dygtig Capellan, menigheden uden besuær der forskaffer og selff underholder, saaat tienisten iche i nogen maade vorder forsømmet; disligeste og at bemte Residentz tilbørligen vorder repareret og vedligeholdet, effter forskr^{ne} voris sidst forleden d: 19. februarii udgifne brefs indhold og videre formelding. Forbydendis etc.

Hafniæ d: 14. Decembr: 1669.

(Jydske Registre 14. Blad 729).

Nr. 10.

28. Februar 1685.

Skødebrev paa Biskop Foss' Gaard.

Saasom det hafuer allernaadigst behaget Hans Kongl. Mayt min allernaadigste Arfve Herre, efter Superintendentens, Doct: Henrich Bornemans, allervnderdanigste Ansøgning, allernaadigst at resolve, till at kiøbe dend Eiendombs Gaard her udj Aalborg, som min kiere Broder, afgangne Doct: Matthias Foss, fordem Superintendent over Vendelboe Stift, eyede oc iboede, Og det høyløflig Cammer-Collegium hafver wed hans kgl. Maytz velforordnede Land Commissarium ofver Wiiborg oc Wendelboe Stifter Jens Wisberg ladet levere Toe Tusinde Rixdaler, Som er dend fulde Summa, høystbemelte Hans Kongl. Mayt haffuer allernaadigst behaget at ville gifve bemelte af-

gangne Doct: Matthias Fossis Arfvinger derfor, og ieg underskrefne paa deris Veigne till mig annammet hafver, imoed min nestafvigte = 17 Februari (: paa velbemelte høyloffig Cammer-Collegii ordre till Land Commissarien om Betalingen Sub dato = 3^{die} Ejusdem indeværende Aar) gifven Qvittering; Saa sælges, skiødes, og allerunderdanigst afstaaes forn^{te} Eyendombs Gaard hermed, till høybemelte Hans Kongl. May^t min allernaadigste Arfve Herre, af mig undersckrefne Laurs Foss, saasom Børnenis Faderbroder, og i saa Maader ofverværende paa Skifftet paa de w-myndiges Vegne, efter Loven, og det med sambtlige afgangen Doct: Matthias Fossis Arvingers Villie oc Sambtøche, og till de w-myndiges Gavn oc bedste. Hvilcken forn^{te} Eyendombs Gaard ligger herudi Aalborg Bye synden for St^e Budolphi Kircke oc Kirckegaard ved Adelgaden, næst østen for Niels Hansens Gaard paa dend eene, og næst vesten for Mag: Peder Reenberg's Gaard ibid: paa dend andend Siide, streckende sig med Biugning, Gaards oc Haugerom i Lengde og Breede som følger: Fra det nordveste Hjørne af bemelte afgangen Doct: Matthias Fossis Gaards Grundvold ved Niels Hansens Gaard paa dend vestre Side, og till det nordoste Hjørne af Dito Grundvold ved Mag: Peder Reenberg's Gaard paa dend østre Siide, langs norden ud imellem Gaardens Biugninger oc Adelgaden. Halvtredsinds tyve, och Een, Een Siette-del, Alen bred: Fra forskre: nordoste Hjørne af dito Grundvold, langs vesten for Mag^r Peder Reenberg's Gaard, Eyendom oc

Hauge, rett synden paa till det sydoste Hjørne af dend murede Væg i Scholegaden, Et hundrede tiuge og nie, Een fierdedeel, Alen lang: Fra samme sydoste Hjørne af Dito murede Vægs Grundvold, langs synden ud med samme Væg, indtill det sudveste Hjørne af ditto Grundvold fyrretyve och nie Allen, treij og Een fierde deel qvarteer, breet: Fra ditto sudveste Hjørne af bemte murede Vægs Grundvold langs østen for Niels Hansens Hauge og Gaard, ræt nær paa till det, nordveste Hjørne af Gaardens Grundvold i Adelgaden ved Niels Hansens Gaard, Eet hundrede tyve og fiire, trei fierdedeel, Alen lang, foruden Gaardens rætte Fortogge, og Tag-draab udi Gyden imellem Magr: Peder Reenberg's Gaard paa dend eene, og i Svungen ved Niels Hansens Gaard, paa dend anden Siide, saaviit samme Gaards Grund er nu bygget med Huusze. Hvilcken min kiere Broders, afgangen Doct: Matthias Fossis Gaard, i Lengde oc Breede som formeldt er, til lige med alle dends Huusze, Biugninger, Planckeværcker, indmurede Vægge, Lyst- og Frugt-Hauge, og derudi staaende Lysthuus, som dend nu forefindes, og efter Siunets viidere Formelding af Dato Aalborg dend = 29 December = 1684 forefandtes, indtet wndtagen i nogen Maade, af Gaardens rætte indheignede Eyendomme oc Biugninger, ved huad Navn det og nævnes kand, er og schall blifve, høystbemelte Hans Kongl: Mayts. min allernaadigste Arfve Herre till ævindeligh Eyendomb, saasom ieg paa bemeldte min kiere Broders, afgangen Doct: Matthias Fossis, Arfvingers Veigne,

hafver allerunderdanigst ænnammet fuld oc nøyagtig Betalling derfor, Og de der vdofuer ingen viidere Lod eller Deel derudj hafuer, og skall fornefte Gaard, som før er beskrefven, vorde høystbemelte Hans Kongl: Mayt: min allernaadigste arfve Herre, af mig wndereskrefne paa bemelte Arfvingers Veigne fuldkommeligen hiemplet, og allerunderdanigst tillstanden, jmod huer Mandsz Tiltale, som ville eller kunde med Rætte tale derpaa. Till ydermeere Stadfæstelse hafver ieg dette paa bemelte min kiere Broders afgangen Doct: Matthias Fossis Arfvingers Veigne, oprettede Skiøde med Egen Haand wndereskrevet og forseiglet. Datum Aalborg dend 28. Februarij Anno 1685.

Laurits Foss.

Allerunderdanigst til
Vitterlighed wnderchrifuer
och fersigler

Thøger
Lassen.

Efter Begiering
til Vitterlighed

P. Hoffmann.

(Originalen paa Pergament med 3 vedhængende Segl.
Aalborg Bispearkiv).

Nr. 11.

2. Marts 1685.

Udskrift af den Afsigt som Land-Commissarius Wiisberg tog paa Bispe-Residentzen her i Aalborg d: 2' Martii før hand den d: 3 dito ofver-lefverede Anno 1685.

Effter Velede og Velbyrdig Hr. Land-Commissarii Wisbergs Begiering, og kongl. Mayts By-

fogets, velfornemme Lauridtz Svendsøns Udnefnelse hafve vj underskrefne Anders Klæstrup og Madtz Jensszøn, Borgere udj Aalborg, Sal: afgangne Biskoppens, edle og velb. Doct: Matthias Fossis efterladte Gaard her sammesteds i velbemeldte Land Commissariens og veledle Hr. Assessor Lauritz Fosszes Ofverværelse, besigtiget, og samme udj følgende Tilstand befunden.

I.

Det Hus langs med Gaden, som er = 23 Fag lang.

De nederste Wærelser.

Nr. 1. Trende Kammere østen for Porten som er 5 Fag Huus

1. Det første, som er det østerste ud til Gaden, er klæd med fiæle, grøn og guul formalet, med Dør, Hengsler, Laas og Nøgel, samt behørige dobbelt Vinduer, Vindue-Skoeer og Skruer.
2. Det andet næst vesten uden for, stafferet om Siderne under neden Frjserne med malet Spaan-Maatter, paa hvilke Frjser findes 20 forgyldte Knapper til at henge Klæder paa; Ofven ofver Dørren (: som er med behørrige Laas, Nøgel og Hengsler:) findes et Dørgericht med 3 forgyldte Knapper. En Skorsteen i samme Kammer, som er malet, og ofven paa en Tafle, malet i perspectiv, noget forgylt paa Rammen, og der foruden too Frjse, Spield, og formalet Skierm Bret.

I begge fornte Kamre er fiæle Gulf.

3. It lidet Kammer sønden for disse 2de Kamrer, til en Tienner med 3 dobbelt Vinduer udj,

og Jernstænger for Vinduerne, en Dør sampt der til-hørige Laas og Nøgel, Et Stængulfv.

Nr. 2. Porten i 2 Fag næst vesten for dissze trende Kammerer, behengt med tvende dobbelt halfve porte, og tæt beslagen med Søm, En stoer Haspe Stang Laas, og en Jern Stifver.

Nr. 3. En Stue vesten for Porten, 6 Fag, dobbelt Vinduer med Skreer, og behørrige Skruer, klæd med Fiæle under Vinduerne, Bielkerne røde og Loftet guul malet, en Skorsteen med Steengericht, og en stoer gullandsk Skive steen, foran paa Gulfvet, og der tilhørige Spield, Væggene klæd omkring med Spaan-Maatter, Et fiæle Gulf, Døren med dobbelt Lugt iskaaren Laas Nøgel og Hengsler.

Nr. 4. En Forstue, 2 Fag, med Skillerum midt ofver, og dreijede Piller derpaa, ofver alt klæd med fiæle, og grøn formalet, En Vindel-Trappe i den inderste Deel op til Ofver-Stuen med Jern-Holdstang.

Nr. 5. Stuen næst, vesten ved Forstuen 5 Fag, paneelet rundt omkring med sort og guul Formaling ofver alt, foruden de Rammer, som Skilderier har staaet udi, hvor Væggene ere kalkede, fem Vindue-Karmer, med 2 dobbelte Vinduer i hver Karm, og der til behørige Vindue Skreer og Skruer. Skorsteenen med sin Gericht af graae gullandske Steen, med tilhørige Spield og 8^{te} Fljser

paa Gulfvet for ved Skorsteenen, saa vel som 10 Fljser, som Kakkellofnen skal staae. Udj Hiørnen i samme Stue, et ljet Cantor, med et Vindue ud til Gaarden, og 2 til Stuen, Vindue stengeren og blyet forgyldt, klæd forneden Halfparten med Lerret, og ofver alt formalet, sampt Dør, Hengsler og Laas derfor. Dørren fra Forstuen ind i fornte Stue, med dobbelt Lugt i skaaren Laas, Nøgel og Hengsler.

Nr. 6. Trende Kammerer, nest vesten for samme Stue.

1. Det første, ud til den ljeten Gaard, klæd med Fiæle op og ned, grøn og guul Formaling, med 2 Vindue-Karme og 4 Slag Vinduer i hver. 3 Vinduers Laager med dobbelt Beslag. Et ljet Nøgelskab i samme Stue med Hengsler, Laas og Nøgel. Et Slag-Bord af Eeg, formalet Panneelværk henger i 2 Jernlenker, 14 Steenfljser, som Kakkellofnen skal staa paa, Fiælegulfv; Døren med Hengsler, Klink og Skaade.
2. Det andet, et lidet Sengekammer næst norden for, klæd omkring med Fjæle, Fielegulfv, og der udj en Luge ned til Kielderen, med Laas, Nøgel og Hengsler. En Vindel-Trappe op til øfverste Stue med Dør, Laas og Hengsler. 3 dobbelte Vinduer i samme Kamrer, med Skreer uden for og Skruer der til, En Dør med Hengsler og Klinke. Et ljet Slag Bord under Vinduerne paa 2 Jern-Stifver.

3. Det 3die nest østen for er et lidet Kammer, afskilt med et udskaaren Fiæl-Skillerum, formalet klæd med grøne Spaan-Maatter op og ned og under Vinduerne med Fjæle, Fjælegulf, Et malet Klædeskab uden Rygstykke, med dobbelte Dørre, Hengsler og Laas, 3 Skuffer neden udj, og 18 Knapper at henge Klæder paa.

Under forne Værelser fra Forstuen og til den vester Ende, er tvende Jordkieldere; den ene adskilt i tvende Parter, med Fjæl-Skillerum. Paa samme Skillerum Dør med Nøgel, Laas og Hengsler. En dobbelt Laage med Hengsler, Stang Laas og dobbelte Skaader, uden for, op ad Gangen tvænde Læmme for Nedgangen med 6 Hengsler.

De Værelser ofven ofver forskrefne
Kamrer og Stuer.

Ofver Porten og de østerste Kammerer
Nr. 1 og 2.

En Gang sønder ud til Gaarden, klæd op og ned med Fjæle og formalet. Dørren fra Stuen Nr. 3 med Hengsler og Laas, hvortil ingen anden Nøgel er end Hofvet Nøglen, 2 Vindues Karmer, den ene med 2 Slag-Vinduer, og den anden med 2 andre Vinduer; Norden til samme Gang, 4 Kammerer. Det 1ste 2 Fag, klæd med Fiæle og formalet, 2 Vindues Karmer og 4 Vinduer ud til Gaden, en Dør med Hengsler og Laas. Det andet nest østen for 3 Fag med Vinduer i 2 Fag, Dør-

ren med Laas, Nøgel og Hengsler. En Dør ud af forne Gang med en Fieder bag paa og en træcke Klinke.

Det 3die og 4de er tvende Kammerer i den østerste Ende, skilt ad med en muuret Væg, hvor ud af det norderste er klæd op og ned til de norderste og østerste Sider, og ellers ofver alt formalet, 2 Vindues Karme med 4 Vinduer, Dør med Hengsler, Laas og Nøgel. Det sønderste indenfor, klæd paa den østre og søndre Side med Fjæle, malet ofver alt, En Vindues Karm med 2de Vinduer, Dør med Klink og Hengsler.

Ofver Stuen Nr. 3.

En Stue, klæd ofver alt, med Formaling, 4 Vindue Karme paa hver Side, til Gaden og Gaarden med 2 enkelt Vinduer i hver Karm; en ny Skorsteen, og Skorsteen Gericht af graa huggen Steen, Dørren ud til Gangen med Laas, Nøgel og Hengsel til.

Ofver Stuen Nr. 4.

2 Fag, som er deelt i tvende Parter med et malet Fjæle-Skillerum med Dør, Laas og Nøgle. I den norder Part, et Kammer, klæd med Lærred og formalet, 2 Vindue Karmen med 4 Vinduer, klæd med Fjæle under Vinduerne. I samme Kammer et malet Skab, uden Rygstykke med dobbelte Dørre for, Hengsler, Laas og Skaade, Item 6 Skuffer derudi og 25 Knapper at henge Klæder paa.

Den sønder Part er klæd med Fiæle op og ned, grøn formalet med 2 Vindue Karmer og 4 Vinduer, Et Gallerj omkring Trappen af dreijede Piller med Knapper paa. Udj samme sidst forne Kammer tvende Skabe uden Rygstykker til at hænge Præstekioler udj, med Dør, Laas og Hengsler; hvor af det ene med dobbelt Dørre, og det andet med en enkelt Dør.

Ofver Stuen Nr. 5.

En Stue klæd omkring med grønne Spaan-Maatter, 5 Vindues Karmer, hvor udj er 11 Vinduer; de 3 mellemste noget længere ud end de andre, tægt med Bly ofven ofver. Tvende Dørre; en for den øster Ende med Hengsler og Laas, en for den vester Ende med Hengsler og Klinke. En slet Skorsteen af Steen opmuuret, med Spield, malet sort og hvjd.

Ofver de tre Kammerer som er betegnet med Nr. 6.

Tvende Kammerer, et norden ud til Gaden, 3 Fag, klæd omkring med grøn formalet Spaan-Maatter, 3 Vindues Karmer med 9 Vinduer udi, hvoraf de 3 mellemste Vinduer gaar noget længer ud, staaende paa Jernstifver, tægt ofven ofver med Bly, og et træ-malet Gallerie, med Dør, Skaade og Laas, omkring Vindeltrappen, sønden til samme Kammer er et af lige breede, klæd med grøn malet Spaan-Maatter, 2 Vindue Karmer med 4 Vinduer, 4 Fljser paa Gulvet som Kakkellofven skal staa paa, Dørren med Hengsler og Klinke.

Udi Gangen uden for, trende Kammerer i den øster Ende, som er betegnet med Nr. 1. En Vindeltrappe med tvende Dørre paa; den ene neden ved Opgangen, og den anden mit paa, begge forsiunet med Hengsler, Laas og Nøgler.

Langs uden for samme Huus er 3 Rad stakket Verk, med en Dør af det samme, med Hengsler og en Stang-Laas for hver.

II.

Det Huus som er bygget sønder ud til Gaarden, fra forskrefne Huus langs med Gaden, som er
13 Fag.

Neders i Huuset.

Udi Gangen fra Stuen Nr. 4 ud til Kiøchenet (igiennem en Dør med Fieder bag paa, Hengsler og Trække-Klinke). En Vindeltrappe med Dør og Laas mit paa, og under samme Dør et Skab med Laas, Nøgel og Hengsler, en Dør ud til Gaarden med Hengsler og Klinke. Ved samme Gang er

Spiis-Kammeret.

Forsiunet med Borde og Hylder rundt omkring 8 Vinduer derudj, Gulfvet lagt med hollandske Fljser. Udi Hjørnet i forne Gang it Skab hvoraf Dørren vender ud til Gangen, med Dør og der tilhørige Feder Laas Nøgel og Hengsler.

Kiøkenet.

Næst sønden for Gangen et Kiøkken med 4 Vindues Karmner og 8 Vinduer, klæd med Fiele

under Vinduerne, adskillige Hylder, at sette Tin og andet paa, En Retter Benk paa 4^{re} Stolper, en Dør til Gangen med Hengsler og Trække Klinke, en dobbelt Dør ud til Gaarden med en lukt Laas, Hengsler og Klinke. Skorsteenen klæd inden omkring med 4 Jern Plader og en jern Stang tværs ofver, til Kiedel Krogen, et Slagbord henger i 2 Jernlenker, lukt Laas og Nøgle til henger i Væggen imellem Bagerstuen og Kiøkenet.

Vasker Huuset.

Samme er næst sønden for Kiøkenet med en Vindues Karm og 4 Vinduer udi, en Vaske Benk og Vasker-Trug, Dør med Hengsler, Klink og Skaade.

Næst ofver dissze Værelser.

3 smaa Kammerer med 18 Vinduer, det ene af dem med Hylder forsiunet.

Ofven paa det øfverste Loft.

En Kiølle med fornøden Flegge. Udi Grjsen er en Kaaberdør. Udi Skorsteenen, et Jern Spield med en Dør ofven fore, til at rydde Skorsteenen igiennem. Udi Enden af samme Loft er en Vinde uden Reeb.

III.

Den smalle Biugning, som er ogsaa bygt i Sønder ud til Gaarden fra det Huus langs med Gaden.

Samme er deelt i trende Kamrer med Vinduer langs igiennem, og, i det sønderste 2 Slagborde hvert paa 3 Jern Stifver. Tykke jern Stænger inden for Vinduerne. En Skorsteen med graa

huggen Steen og Spield. Tvende Dørre med behørrige Hengsler, Laase og Nøgler.

III.

Lyst Huuset i Hafven.

Klæd omkring med formalede Spaan-Maatter 6 Vindues Karmen og 2 Slag Vinduer i hver Karm, lagt med Fiæle-Gulf, En stoer Dør ud til Skoelegaden, med Hengsler, lugt Laas og Nøgel, En dobbelt heel Dør med Laas Hengsler og thoe Skaader ud til Hafven, til hvilken sidste Laas ingen anden Nøgel er end Hofvet Nøgelen.

Datum Aalborg den 2^{den} Martii A^o 1685.

Anders Klæstrup Madtzøn mpp.

Madtz Jensszøn Bødkier mpp.

(L. S.)

(L. S.)

At jeg tillige med velbemt^e velædle Hr. Assessor Foss og de tvende forskrefne udnefnte Mænd, Bispegaarden forte Datum haffver besigtiget og saaledes som forskrefvet staar, befunden kiendes med egen Haands Underskrift.

Wisberg.

(L. S.)

Udskriften accorderer rigtig med den igiennemdragne och forseglede Original vidner vi, efter Begiæring.

H. Bornemann.

Anderss Klestrup Madzen mpp.

Madtz Jenszen Bødkier pp.

(Aalborg Bispearkiv).

Nr. 12.

27. April 1739.

Biskop Brorson faar kgl. Bevilling paa at optage et Laan af Jannerup Kirkes Midler til Bisperesidentens Istandsættelse.

Vj Christian den Sjette af Guds Naade osv.

Vor Gunst tilforn. Af Din Biskop Brodsons til Os under den 2. April sidst afviget, indkommen allerunderdanigste Forestilling have vi ladet os referere, at afgangne Biskop Mumme, ved hans Tiltrædelse til Biskops Embedet over Aalborg Stift, af hans Formands, afgangne Biskop Thestrups, Arvinger, skal være bleven tilbuden 733 Rixdaler 1 fl 15 β , der efter afgangne Biskop Thestrups Regningers Indhold, skal have været Beholdningen af de 76 Rixdalers aarlig Pension af Hundstrup Præstekald, i Vort Land Thye, som, til Bisperesidentzen i Aalborg og dens Reparation og Vedligeholdelse, allernaadigst er skjenket, men, da Residentzen ej for den Summa kunde sættes i Stand, har Biskop Mumme ladet tage Syn over dens Brøstfældighed, som blev ansat for 1754 Rixdaler 10 β og af Arvingerne paastaaet den fulde Sums Betaling, hvorefter Biskop Mumme dog siden med Biskop Thestrups Arvinger saaledes skal være bleven forligt, at de, foruden Beholdningen skulle til Residentzen betale 400 Rixdaler, saa at Residentzens beholdne Summa blev 1133 Rixdaler 1 fl 15 β , hvormed Biskop Mumme formeente at faa Residentzen sat i god og forsvarlig Stand, naar der til blev lagt den aarlige Pension af Hundstrup Kald, hvorpaa Biskop Mumme ved Døden afgik og skal have efterladt Residentzen i en faldferdig

Tilstand, da hans Enke skal paastaa, at Du Biskop Brorson, skulle antage Residentzens Beholdning, saaledes som hendes Mand den efter Accord med Biskop Thestrups Arvinger, annammede, allerhelst siden Beholdningen, ved hendes Mands Omhue var forbedret med 400 Rixdaler, hvilken Beholdning Du ikke har toridt imodtage, siden Du befrygter, at den ovenmelde og usvekkede Synsforretning over Bispe-Residencen i siin Tid kunde komme Dig og Dine Arvinger til Ansvar og Besværing; Da, saasom afgangne Biskop Mummies Enke skal være fattig, saa at hun ikke, uden hendes yderste Ruin, skal kunde betale den, efter forberørte Syn resterende Summa, der skal over paa 600 Rixdaler, og det befindes, at Bispe-Residentzen ikke kan sættes i tilbørlig Stand for ovenmeldte Beholdning og de 3^{de} Aars Pensioner af Hundstrup Præstekald, som er lagte til Beholdningen, og skal beløbe sig til 228 Rixdaler; Saa give Vi Eder hermed tilkiende, at Vi allernaadigst ville have fritaget Dig Biskop Brorson og Dine Arvinger for Ansvar, angaaende det af afgangne Biskop Mumme over Aalborg Bispe-Residentz tagne Syn, og derhos allernaadigst bevilger, at der, efter Dit Biskop Brorsons Os allerunderdanigst giorte Forslag, af Jannerup Kirke, der skal have over 2000 Rixdaler paa Rente, dens Midler maa laanes det, som over Beholdningen kunde behøves, til Bisperesidentzens Istandsættelse; Men derimod ville Vi allernaadigst, at bemeldte Jannerup Kirke først skal nyde sin aarlig Rente og siden efter Reparationen Betalingen af det Overskud, som

kunde blive af den aarlige Pension, Og haver Du Biskop Brorson ellers derhen at see, at der bruges ald Forsigtighed, baade derudi, at reparationen skeer paa den allermenagerligste Maade, saa og, at Gielden med sin Rente, saasnart muligt være kand, bliver afbetalt; Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette, og vente Vi udi det øvrige Eders allerunderdanigste relation, at dette Vores allernaadigste Reskript er Eder tilhænde kommen. Befalende Eder Gud. Skrevet paa Vort Slot Friderichsberg den 27 Aprilis A^o 1739.

Under Vor kongelig Haand og Signet

Christian R.

Til

Stiftsbefalingsmand Baron Iver Holch og Biskop Broder Broderson om at Bisperesidentzen i Aalborg ikke for den Beholdning som afg. Biskop Thestrups Arvinger til afg: Biskop Mumme har leveret og de 3^{de} Aars Pensioner af Hundstrup Præstekald kan sættes i vedbørlig Stand, maa der af Jannerup Kirkes Midler laanes det, som over Beholdningen kan behøves til ommeldte Residentzes Istandsættelse.

(Aalborg Bispearkiv).

Nr. 13.

20. Marts 1744.

Biskop Brorson faar Tilladelse til at nedsætte en Revisions-Kommission til Bedømmelse af den foretagne Hovedreparation af Bisperesidentzen.

Vi Christian dend Siette af Guds Naade osv. Vor Naade tilforn. Eftersom Vi udj Anledning

af ind komme allerunderdanigste Forestilling udi Aaret 1739 fra os, elskelig Broder Brodersen Biskop over Aalborg Stift angaaende at Aalborg Bisperesidentze ved hans Ankomst til Embedet befandtes i saa brøstfældig Tilstand, at de til dens Vedligeholdelse forefundne beholdne Summa der bedrog sig til 1361 rdl. 1 ƛ 15 β ei nær, efter det, ved hans Formand afgangne Biskop Mumme, derpaa tagne Syn var tilstrækkelig til dens Reparation og Istandsættelse, have derpaa ved de vores til Os elskelig Iver Holck, Ridder, vores Stiftsbefalingsmand over bemeldte Aalborg Stift, og Amtmand over Aalborghuus, Aastrup, Børglum og Seiglstrup Amter samt til fornævnte Biskop Brodersen ergangne allernaadigste Reskript, af 27. April s. A. iblandt andet allernaadigst resolverer, at der af Jannerup Kirkes beholdne Capitaler maatte optages saa meget, som foruden ovenmeldte Biske Residencens egen Beholdning, til dens Istandsættelse maatte behøves, dog at Reparationen foretages paa menagerligste Maade, med videre samme allernaadigste Befalings Indhold. Og forbemeldte Biskop Brodersen har nu ved Memorial dat: 20 Februar sidst afvigt, ladet os allerunderdanigst Forestille, udj Følge af berørte vores allern: Befaling, at have strax efterladet begynde med Reparationen paa Residentcen, som fandtes da saa aldeles ubebyggelig og brøstfældig, at om ikke paa de gamle og uduelige Fundamenter skulle anvendes forgieves Bekostning maatte dend næsten fra Grunden opbygges, hvormed det og nu skal endelig være kommen saa vidt, at dend baade

inden og uden er saa godt som nye, at dend udi langsommelig Tid iche skulde behøve nogen syn- derlig Reparation; men da denne Hovedreparation har udfordret stor Bekostning, som efter de der- over forfattede Regnskaber bedrager sig til 2650 rdl. saa at hand dertil, foruden hvad som af forskrevne Beholdning, stande til Residencens Ved- ligholdelse henlagde Pensioner, samt for de gamle ubrugelige Materialier er indkommen har maattet optage paa Rente af forskrevne Jannerup Kirkes Capitaler 800 rdl., uanset der ved Reparationen er iagttaget ald muelig menage, og hand dog gierne ønskede at legitimere bemeldte vores aller- naadigste Befalings Efterlevelse paa det hand og hans Arvinger kunde befries for ald Vidtløftighed og Ansvar, som Tiidens Længde kunde foraarsage om Bisperesidencens Reparation og Regnskaber ei betimelig bleve reviderede, saa haver hand des Aar- sag allerund: været begiærendes, at vi allernaad: ville befale en Revisions-Commission, som med til- tagne Haandværker kunde efterse den foranstal- tede Reparation. — Thi er efter saadan herom allerund: gjorde Ansøgning og Begiering, hermed vores allernaad: Villie og Befaling, at I til Eder tager behøvende Haandværksfolk, og da efterser dend paa forskrevne Residence gjorde Reparation, saaledes som dend fra Begyndelsen til Enden Eder foreviiser samme med Reparationsregnskaberne confererer og derefter bemeldte Regnskaber med alle derhen hørende Beviiser qvitanter og Bielager revidere og endelig en fuldstændig Forretning derom forfatter, hvilken I til voris allernaad: Ap-

probation haver at indsende, paa det samme til Efterretning udj Fremtiden udj Stiftskiisten kunde vorde henlagt og forvarede. Dermed skeer vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa vort Slot Christiansborg i vores kongelige Residentz Stad Kiøbenhavn den 20. Martii A^o 1744.

Under vor kongelige Haand og Signet.

Christian Rex.

(Aalborg Bispearkiv).

Nr. 14.

12. Maj 1818.

»Biskop Rasmus Jansen ansøger allerunderdanigst om Bisperesidentsens nye Opbyggelse med Understøttelse af et Pengelaan af en offentlig Kasse og Capitalens Tilbagebetaling af Embedet.«

Til Kongen.

Bisperesidenten i Aalborg er saa forfalden og ringe, at den ikke er beboelig uden Fare og kan ikke tage imod Reparation. Den bestaaer af 3^{de} sammenbyggede Bindingsværks Huuse, som højlovlig Ihukommelse Kong Christian d: 5^{te} kiøbte og lod sammenbygge og indrette til en Bisperesidentse. Vel er der tilforn foretaget ikke ubetydelige Reparationer paa den; men som Bindingsværks Bygning er den nu aldeles forraadnet og saa hensjunken, at de gamle Huuse skille sig fra hinanden. Ved mit Embedes Tiltrædelse begyndte

Krigen, og med den, Umueligheden i at see en nye og grundmuret Bisperesidentse opført. — Gud og Deres Majestæts Faderkærlighed og Omsorg for Land og Rige lader os øjne en lykkeligere Fremtid, og oplive og da hos mig det Haab at see Bisperesidentsen i Aalborg opbygget til en tarvelig Lighed med alle de øvrige Bisperesidentsær i Danmark.

Til den Ende har jeg med sagkyndige Mænd ladet forfatte saavel Tegning, som Overslag over de Bekostninger som Residentsens Opbyggelse af nye vil medtage. Begge Dele har jeg formaaet Hr. Professor Malling til at gennemgaa og forbedre og hvorefter jeg hermed er sat i Stand til at fremlægge saavel en forbedret Tegning, som en Bedømmelse af det gjorte Overslag.

Efter dette Overslag er det klart at Bisperesidentsens Opbyggelse vil medtage en Capital omtrent af 10,000 rede Sølv.

Her møder nu 2^{de} Hovedspørgsmaal nemlig: Hvorfra kommer den Capital? og, i hvad Orden kan den bedst anmeldes?

1. Til den behøvende Capital seer jeg aldeles ingen Udvej uden i min Konges Naade. —

Skal Bispeembedet rede for sig selv, tør jeg allerunderdanigst indstille:

- »at den behøvende Capital til Bispegaardens Opbyggelse maatte laanes af en offentlig Kasse, forrentes med 6 p. C. og saaledes
- »tilbagebetales, og at Embedet midlertidigen
- »maatte fritages for at betale de samme paa-
- »lagte 600 rbd. S. V. til Seminariefondet.

Kunde en Deel af den behøvende Capital udredes som et Gratiale af en eller anden Kasse, kunde Tilbagebetalingen derefter bestemmes til en kortere Tid, og Seminariefondet desto snarere komme til at hæve fra Bispestolen det bestemte Annuum.

2. Hvad dernæst Arbejdet angaar, da er det den mageligste Vej at lade det licitere; men denne Vej er ogsaa i Almindelighed den bekosteligste og giver Anledning til det ringeste Arbejde. — Maatte derfor Deres Majestæt finde nogen Sikkerhed i det gode Navn, som jeg ønsker at vedligeholde baade i Livet og efter Døden, saavel som i min Stræben efter at bevare en god Samvittighed baade for Gud og Mennesker, saa er det mit Ønske, at jeg selv maa betroes til at bestyre Bispegaardens Opbyggelse som privat Arbejde. Jeg vil derefter besørge det fuldført til næste Sommer med den mueligste Grundighed i Overensstemmelse med den hosfølgende Tegning. — Kun maa det tillades mig allerunderdanigst at bede:

- 1) at det maa være mig tilladt at benytte mig af Haandværkere uden for Aalborg. Vi have ingen Snedker, som kan gjøre en Dør, og ingen Smed, som kan gjøre Hængsler og Laas til den. —
- 2) At der successive maatte forskydes mig i det løbende Aar en Capital af 2 til 5000 rdl. rede Sølv i den Orden den nødvendigen maatte behøves og indtil næste Snapsting 1819, da det allernaadigst bevilgede Laan til Residentsens fuldendte Opbyggelse vil kunde erholdes af Aalborg Stifts offentlige Midler. Et saadant

Forskud er nødvendig til Materialernes fordelagtige Indkjøb imod prompte Betaling og for strax at kunne antage Arbejdere til at forfærdige Vinduer og Dørre og tilberede Lofte og Gulve m: v: Skulle der i den Anledning forlanges Sikkerhed, vil jeg stille 2 eller flere af Aalborg Byes sufficienteste Mænd til Cautionister for dette midlertidige Forskud og sammes i Terminen 1819 med lovlige Renter.

Hvorimod med Guds Hjælp

- 3) Bisperesidentsens Opbyggelse skal blive fuldendt inden Augusti Maanedes Udgang næste Aar. —
- 4) Det nøjagtigste specifique Regnskab skal strax derefter blive fremlagt for at godtgjøre Beløbet af Bygningssummen.

Foruden Hovedbygningen trænger ogsaa Sidebygningerne til betydelig Reparation, hvortil det nedbrudte Vaaningshuus kan afgive de fornødne Materialier.

Saaledes nedlægger jeg dette allerunderdanigste Forslag for deres Majestæt i Haab om aller-naadigst Bønhørelse.

(Efter en Concept i Aalborg Bispearkiv).

Nr. 15.

13. Oktober 1818.

Biskop Jansen faar Tilladelse til at optage et Laan paa 10,000 Rdl. til Bisperesidensens Opførelse.

Efter at have modtaget den med Deres Excellences behagelige Skrivelse af 8. f. M. hertil ind-

komne Forestilling fra Deres Højærværdighed af 3. s. M., angaaende Aalborg Bisperesidentses Opførelse m. v., har Cancelliet allerunderdanigst indstillet til Hans Majestæt:

1. at Deres Højærværdighed allernaadigst maatte forundes Tilladelse til at optage et Laan af 10,000 rbd. rede Sølv af Aalborg Stifts offentlige Midler, for derved at bestride Omkostningerne ved Bisperesidentsens Opførelse af nyt, og at dette Laan maa hvile paa Embedet og tilbagebetales i 28 Aar med 6 pro cento aarlig i Rente og Afdrag.
2. at det allernaadigst maa tillades Deres Højærværdighed, ved de Haandværkere, De maatte finde for godt at antage dertil, Selv at forestaa Bygningens Opførelse, imod derfor at aflægge Regnskab til dette Collegium, naar Arbejdet er fuldført — og
3. at den Bispestolen paalagte Afgift til Seminariefondet 600 rbd. Sølv aarlig, maa for Deres Højærværdigheds Embedstid fra 1. April 1819 at regne, nedsættes til det halve, samt endeligen at Deres Højærværdighed maa forundes Henstand indtil Juni Termin næste Aar med at betale denne Afgift for forrige og dette Aar.

Hans Majestæt har derpaa under 7. d. M. allernaadigst resolveret saaledes:

»Cancelliets allerunderdanigste Indstilling i denne Sag bifaldes i det Hele.«

Hvilket man, ved at lade de indsendte Tegninger samt Overslaget følge tilbage, tjenstligst

skulle tilmelde Deres Excellence og Deres Højærværdighed til behagelig Efterretning.

Det Kongelige Danske Cancellie den 13^{de} Oktober 1818.

Til

Stiftamtmanden og Biskoppen over Aalborg Stift.

(Aalborg Bispearkiv).

Nr. 16.

16. Oktober 1820.

Biskop Jansens Indberetning om Bisperesidensens Genopførelse.

Ved herhos at tilstille det høje Collegium det af mig allerunderdanigst aflagte Regnskab over Bisperesidensens Opbyggelse og Istandsættelse maatte det højgunstigst tillades mig, at gjøre derved følgende Bemærkninger og nærmere Oplysninger:

1. Jeg har aflagt Regnskabet i Sedler og Tegn fordi det var i denne Pengesort jeg maatte, som Regnskabet udviser betale alle Regninger, saavel hos Kjøbmændene som hos Haandværksfolk. Jeg har heller ikke anderledes modtaget eller har kundet modtage Laanet dertil, uagtet dette var mindre giældende end Qvartals Coursen. Det er derfor jeg under Rubrikken Indtægt har indført de Summer jeg i Sølv har modtaget til Sedler og Tegn efter den paa Betalingstiden giældende Qvartals-Cours. Enten

maatte jeg dette, eller ogsaa reduceret alle Regninger til Sølv efter den Qvartals-Cours, som gieldte da de bleve betalte. Men foruden at dette vilde i Grunden have givet samme Resultat, saa var jeg heller ej dertil i Stand, da Regningernes fulde Beløb ej ere betalte den Dato de ere qvitterede; men successive, eftersom jeg selv har modtaget Pengene af det Offentlige hvortil Pengene ei ipso die, de skulde betales som indkomme, og først naar hver Regnings fulde Beløb var betalt, da blev denne qvitteret under eet.

2. Af Regnskabet vil det findes, at Bisperesidentzens Opbyggelse og Istandsættelse har kostet i det Hele 16,321 rbd. 2 ƒ 7 β Sedler og Tegn, og at jeg dertil har modtaget 16,029 rbrdr. $7\frac{1}{4}$ β altsaa omtrent 300 rbrdr. Sedler mere end jeg endnu har modtaget. Men den modtagne Sum, hvorfor Bisperembedet maa give Forskrivning til det Offentlige udgjør 13,937 rbr. $16\frac{10}{21}$ β Sølv og 486 rbrdr. $23\frac{1}{4}$ β Sedler og Tegn. Den mig efter den allernaadigste Resolution af 7. October 1818 tilstaaede Sum til Bisperesidentens Opbyggelse var 10,000 rbrdr. rede Sølv, og det kunde saaledes synes, at jeg har anvendt en større Sum end der var mig bevilget. Men ligesom jeg ikke kan nægte, at Bisperembedet er herved kommet i større Gjæld, end jeg havde ventet, saaledes er det ikke skeet ved nogen Brøde fra min Side, enten ved ej nok i Forvejen at have ladet Sagen overveje, eller ved at have paa egen

Haand gaaet uden for den lagte Plan. Dette skyldes alene Omstændigheder ingen Dødelig kunde forudsee eller gjøre Regning paa. Det var i Maj 1818 jeg indgav min allerunderdanigste Ansøgning om at erholde 10,000 rbd. rede Sølv til Bisperesidentsens Opbyggelse. Denne Sum, der grundede sig paa det i April næstforhen forfattede Overslag, kunde efter de gjeldende Banqve-Cours udgiøre imellem 16 à 17000 rbd. Sedler og med denne Sum er ikke alene Bisperesidentsens Vaaningshuus opbygget; mens dens Sidebygninger fuldkommen istandsatte. Derimod kunde jeg ikke forudsee at vore Penge hver Dag fra den Tid jeg indgav min allerunderdanigste Ansøgning skulde forandre sig og mindst drømte jeg eller nogen om, at jeg i Snapsting 1819 skulde modtage den største Sum i Sedler efter pari Cours, ligesaa lidet som, at Terminen næppe var udløben før de samme Penge atter forværrede sig Dag for Dag. Den største Deel af Materialierne bleve indkjøbte i 1818 og 19 i Sedler og Tegn medens Coursen endnu var høj og bleve betalte i Løbet af samme Tid med de Penge jeg i Snapsting 1818 maatte modtage i Sedler lige med Sølv. I min allerund: Ansøgning havde jeg anholdt om endnu i 1818 at maatte erholde 5000 rbd. rede Sølv til Materialiernes Indkjøb; men da det Offentlige ej havde disse Penge maatte man i Banken gjøre et Laan af 5000 rbd. Sedler, der paa denne Tid ikke udgjorde mere end omtrent 3200 rbd. rede Sølv

og som senere ere tilbagebetalte paa en Tid, da Sølv og Sedler vare hinanden meget nærmere.

Saaledes tør jeg underdanigst haabe, at det høye Collegium vil finde, at jeg ikke har anvendt en større Sum, end der paa hiin Tid var mig bevilget, uagtet der dog med denne er udført meget mere end jeg havde begjært den til og at det saaledes er uden min Skyld, at Bispeembedets Gjæld er blevet større end jeg havde gjort Regning paa, men at dette alene hidrører fra Pengenes ligesaa vildsomme, som uforudseelige Forandringer i mindre Tid end et Aar. Hinc illæ lacrymæ.

3. Under forrige Post bemærkede jeg, at jeg med den Sum, der egentligen var mig allernaadigst bevilget og som er den samme Regnskabet lyder paa, er indført meget mere end jeg havde erholdt den til. Ved at vise dette, kommer jeg nu til specielle Udgiftsposter i saa Henseender.

I den hiin Tid affattede og herhos følgende Overslag og hvorefter den bevilgede Sum blev ansøgt og tilstaaet, vil det findes, at intet meldes om Sidebygningernes Istandsættelse. Disse har som Regnskabet udviser kostet 2012 rbdr. 3 fl.

Denne Reparation hørte nødvendiggen til Bispegaardens fuldkomne Istandsættelse, ligesom jeg ogsaa derom har meldt i min allerund: Ansøgning. Men naar jeg derhos i denne har yttret, at det nedbrudte Forhuses Materi-

alier, kunne dertil være tilstrækkelige, da har dette aldeles fejlet. Man havde gjort Regning paa, at den nye Bygning kunde opføres paa den gamle Grund uden synderlig Reparation og Overslaget viser, at intet hertil er gjort Regning paa. Men ved Arbejdets Begyndelse fandtes det, at Grunden var for blød til at sætte en saa svær Bygning paa og der blev derfor anvendt ca. 2.200 Alen Tømmer til Slyngelad og Pæle. Hertil blev alt det Tømmer af Forhuset som kunde tiene anvendt, ligesom det øvrige er medgaaet til Skillerummene, Underlag under Gulvene og deslige. Heller ikke er Arbejdslønnen ved Sidebygningernes Istandsættelse beregnet i Overslaget. Til at meddele yderligere Oplysning herom kan forhøres hos 2de fra Kjøbenhavn forskrevne ypperlige Muursvenne, Møller og Maltzo, der rejste herfra tilbage til Hovedstaden.

De i den gamle Bispegaard værende Kakkelovne vare, som vedlagte Specifikation udviser, næsten alle større eller mindre 1 Etage, der hverken vare passende i anstændige Værelser eller brugelige, da i de fleste vare enkelte eller alle Plader revnede. Forsaa vidt de have været brugelige viser vedlagte Specifikation og Resten ere alene tienlige til at sælges til Omstøbning. Jeg har derfor maattet anskaffe de efter Regnskabets Udvisende indkjøbte 9 Stkr. Vindovne, der tilligemed Rør, Dørre og Fødder, samt Brandredskaber, hvoraf heller ingen gaves, have kostet ca. 800 rd. Disse Dele ere heller ikke i Overslaget, men kan ikke som jeg formener, siges at være uden

for Bevillingen. Men ligesaa uundværlige som de ere i en Gaard, saaledes har jeg ogsaa troet, at det er billigt og Ret, at de anskaffedes for Embedets og ikke for nogen Enkeltes Regning. Det vilde ikke være til liden Byrde for enhver Eftermand, at maatte strax gjøre Indkjøb af alle de Kakkelovne, som behøves til saa vidtløftig en Bygning og som stedse igien med Tab maatte sælges; men de kunde heller ej, naar de vare private Eiendomme borttages, uden at spolere og i høj Grad beskadige de malede Vægge. Jeg haaber derfor, at det højgunstigst vil findes mest passende at de, som nu er bestemt høre til Gaarden.

Under Regnskabs-Bilagene Nr. 40 og 41 er anført Rente af de 5486 rbd 1 § 5 $\frac{1}{3}$ β Sedler, som jeg i 1818 har modtaget af det Offentlige og hvoraf de 5000 rbd er de under forrige Bemærkning ommeldte, som vare laante af Banken og som ere betalte tilbage i Snapsting 1820. Disse Renter har jeg selv betalt til Snapsting 1819, og til Snapsting 1820 ere de tilligemed Capitalen indbetalte i Banken af den Capital, som jeg under Indtægten har anført at have erholdt til Laans i denne Termin. — Skulde Byrden ei falde paa mig tungere end jeg kan bære den, da maa Rente og Capital-Afdrag først tage sin Begyndelse fra den Tid Bygningen er færdig, hvilket er fra Juni Termin d. A. — Disse Renter ere derfor lagte til den hele Capital.

Ligeledes tør jeg haabe, at det højgunstigst vil billiges, at jeg under Udgiftsposten Nr. 42 har anført den Husleje 400 rbd Sedler, jeg har

maattet betale indtil Gaarden blev saavidt færdig, at jeg nogenlunde, uden alt for stor Fare for Liv og Helbred kunde indflytte i samme. Jeg har allerede ved at maatte boe selv i Byen og derimod have mine Folk i den gamle Gaard lidt betydeligt Tab nok, ved saaledes at maatte føre 2^{de} Husholdninger, og skulde jeg oven i kjøbet selv betale Huslejen vilde Tabet have blevet større end jeg kan taale. —

I Overslaget er Gaardens Maling anført til 415 rbd hvorimod det af Udgiftsposten Nr. 35 vil erfares, at samme har kostet 1154 rbd altsaa 739 rbd mere, end der var gjort Regning paa. — Det maa derfor bemærkes, at i Overslaget, er ikke gjort Regning paa andet end Vinduer og Dørre, samt Porten. Derimod er ingen Regning gjort paa Gaardens udvendige Maling, samt Værelsernes Maling med tilhørende Borter og Tapetstykker. Foruden at Værelsernes Maling hører til det Hæderlige ved en saadan Bygning, er det ogsaa nødvendigt, hvis man vil undgaa Udgifter og Ulejligheder ved den aarlige Kalkning.

For de under Nr. 43 anførte 50 rbd (Drikkepenge) kan jeg ikke fremlægge nogen Qvittering. De ere udbetalte til henved et halvt Hundrede Arbejdsfolk af alle Slags og hører til Skik og Brug.

Endeligen tør jeg haabe billiget, at jeg under Udgiftsposten Nr. 33 har anført 500 rbd Sølv eller 656 rbd 1 ƒ 8 β til Belønning for den Mand, der har havt Overopsyn ved Bygningens Opførelse og over Haandværksfolkene. Vel var det mig allernaadigst tilladt, at opføre Bygningen som privat

Mand; men idet jeg herom ansøgte havde jeg kun til Hensigt derved at sættes i Stand til at opføre samme forsvarligen og paa den mindst be- kostelige Maade. At have et saadant nøje Tilsyn med Haandværksfolkene, at de baade virkeligen anvendte Materialierne og anvendte dem rigtigen, samt arbejdede med tilbørlig Flid laae dels uden for min Evne at bedømme og dels havde udfordret, at jeg hver Dag tidlig og sildig maatte være i og paa Bygningen; hvilket hverken min Em- beds-Forretninger kunde tillade mig eller min Al- der og mit Helbred kunde taale. —

De her saaledes under disse Bemærkninger anførte Summer, der ere anvendte udenfor Over- slaget beløbe sig til ca. 5250 rbd Sedler, og dog vil det findes at den hele Udgift ikke overstiger den Sum paa hvilken Overslaget lyder. —

Saaledes er da Bispegaardens Opbyggelse og Sidebygningernes fuldkomne Istandsættelse fuld- endt. Havde jeg været i Stand til at forudse de Besværligheder og Bryderier, som dette Ar- bejde har medført, skulde den gamle forraadnede Residentse blevet staaende, om den saa stykkeviis var faldet ned over mig. Nu staaer en smuk og grundfast Bygning, der lover Varighed for flere Aarhundrede. Hvorledes den skal blive betalt, veed jeg ikke. Men det veed jeg, at den af det Offentlige laante Capital, efter Bispestolens nær- værende Indkomster hverken kan forrentes eller tilbagebetales af Embedet. — Intet kan jeg fore- slaae, men maa indskrænke mig til allerærbødigst at bede, at det høye Collegium ville tage Sagen

i Overveielse og derefter anbefale den til hans Majestæts allerhøieste Nåde. —

Hvad angaar de 4 Stkr. gamle Kakkelovne, da kan samme i det høieste anslaaes til Værdie af 40 rbd. — Derfor vil jeg bekoste en Marmorsteen over Porten med saadan Indskrift:

Beneficio optimi Regis
Frederici 6^{ti}
Hocce domus in usum Episcoporum
Dioeceseos Alburgensis
de novo exstructa est
Anno 1820.

og tillige Hans Majestæts Büste, som skal, paa den smukkeste Maade, blive anstillet paa Salen, som henhørende til Værelset.

Aalborg Bispegaard den 16^{de} October 1820.

R. Jansen.

Til

Det Kongelige Danske Cancellie.

(Aalborg Bispearkiv).

Nr. 17.

4. Marts 1520

Hans Tolders Brev til Kong Christian II om forskellige Forhold i Børglum Stift.

Myn ymyghe welvyligh tilbørlich plyctyge tro tienist ether Nades mæctyghet altydh ffor sandh medh wor hørre kjæreste nadighe hørre . haffuer

then vnghe bysspe i Wendzysel bødeth ethers nade L lester bygh aff *thet* kiercky korn oc II^o rinsk gylden ffor seg oc syn prester, thy ath han scal svare til alldh tynggh af Wendzysel stycht. tœckes megh got wære ath ethers nade scriffuer *thenom* til ath thy skicker ethers nade penningh, thy ethers nade haffuer *thenom* nu wel behov . oc ethers nade kand endh om iet aar eller II bederre komme til at betalle kierckerlen(?) igien . kiercken trenger icky saa saare paa penningh, thy at hvn stander endh wel taath . then gamelle byspe bødth til, at han wille skencke ethers nade X lester malth oc 1 lest smør . haffuer iegh oc saa hande leth noghen ærinde medh then gammelle byspe om Børlom closter . kommer ther noghene til ethers nade oc wijl handele noghene ærinde med ethers nade om closteret, taa beder iegh ethers nade ymygelygh, at ethers nade icky ffor seyleth føre iegh kommer personligh til ethers nade . wyl ethers nade lyde inegh, at taa scal ethers nade faa Børlom(?) oc Hanherret til kronen igien inden pingis dagh for eyn hvydh . kiæreste nadighe herre haffuer oc Jep Frys oc Niels Jenssøn i Braadskov som ere bode her Nielss Høges svoger bødeth megh paa ethers nades wegne som then indlvcthe skrefftt wdvysser . oc tœches megh at *thet* war althe honligh at byvde syn herre oc konge icky anderre ledes, oc helst thy som bederre ffor maathe; men thy skode icky then pyel aff thieris egyt koffuer . meg tyckes got wære, ath ethers nade scriffuer *thenom* til, at thy kommer strax til ethers nade hver med VI karelle, hest og harnisk, og følliger ethers nade

i Sverigh oc lade thenom lige i Kiøbenhaffn oc for tære en hundre gylden eller II oc lader thenom syn ryde hiem . ssiiden blyffue thy anderre ledes til syndh . naar anderre sieer thenom ganger saa i hande, taa blyffue thy bederre wijlijt tilbyvde ethers nade nogyt got oc icky paa noghen qvansstze wysse . kiæreste nadige herre med anderre fatyg rydermendz men haffuer iegh giord ænde thet yderste thij for maathe, oc met fatyge frver æncker, end dog ethers nade screff meg icky til om thenom, taa haffue thy dog ret megh paa ethers nades wegne thet yderste, thy fformaathe . oc scal ethers nade findet i thene indlveth screfft, hvat ende ieg haffuer giord med thenom alle . thy rijge, som icky wil ære thenom sielff, ther scal ethers nade sielff tenckit syndh til . kiæreste nadige herre, provsten aff Westervygh closter oc prior af Dvholm bekiaerer thenom svarlig, at thy haffue icky guld oc penningh, oc ey thy kunnæ ffaa til lons paa closters arffve oc eije . og provsten aff Westervyg 1*) fattyg man oc er nølligh kommet til met oc haffue dog bodet ethers nade, som thene indlveth screfft wdvyszer . maa ethers nade wære sielff fortенck(!), hvat ethers nade wyl gør med thenom . kiæreste nadige herre, beder ieg ethers nade ymygeligh, at ethers nade wille wærdes ath offuer granske oc betencke ethers nade i alle ærinde oc med thene indlveth screfft, hvre ethers nade wyl haffuet ther med oc scriffue meg strax

*) Her staar »ic«, men det maa sikkert forstaas som 1 (en).

ethers nades wille til met Olluff Bāngh; thy ieg wed icky hvar effther ieg scal ret meg, før jeg wed ethers nades wylle . oc ethers nade wylle werdes at skōnde Olluff Bang hiem met thet snaresth . her met ethers nades stadet ære oc mæctyghet then helligæ treffolighet beffalendes . screffuet i Aalborg thet anden syndag i fast anno Domini MDXX etc.

ethers nades fatygh tienere

Hans Toller etc.

(Rigsarkivet).

Nr. 18.

22. Maj 1676.

Biskop Matthias Foss udbeder sig en Erklæring af Universitetets Professorer om Dueligheden hos de sidste Aars Dimittender fra Aalborg Skole.

Magnifice Academiæ Rector, Professores celeberrimi Collegæ vett. Amici conjunctissimi.

Saasom jeg iblant mit Embedes mangfoldige Omhyggeligheder ikke haver draget ringe Sorg for at restituere denne Byes forfaldne Skole, saa finder jeg mig dog udi den post saa ufornejed, at jeg ikke alleniste end intet der udi haver kunnet vinde, men end mere tabt, saa at de, som fra inferiore Schola ere in superiorem transfere-rede, baade slet intet lærer, men end og deterioreres udi det de have lært, at jeg og for den aarsags skyld haver ikke toert udi forleden Aars

examine lade forflytte nogen udi den øverste Lectie, at de ikke der skulde tabe baade tiid, omkostning og den profect de tilforn have gjort in stilo et in artibus. Og ihvorvel jeg baade med jeunlige constitutioner, formaninger og iblant med Trueseler haver nu saa lenge søgt efter forbedring og dog hver dag eloigneris længere og længere fra miin forhaabning og itzige Rector Scholæ Mag: Mogens Wiingaard haver udi andre Skolens Sager mig for min allernaadigste Herre og Konge til nu forestaaende Høieste Ret ladet indkalde, Saa nødes jeg og da for Høistbente min allernaadigste Herre. til samme tiid at aabne denne Skoles Saar og Vunder, paa det jeg for alle kand være undskyldt, at jeg ikke af nogen privat affect haver maatt' træde til disse extrema, men alleniste for at redde min Samvittighed fra stød, Ungdommen fra viss ruin, Guds menighed, som i lengden ved dem skulle betienes, fra Skade og fattige Forældre fra den unyttige spese*), de hidindtil haver gjort paa deris børns frugtesløse Skolegang.

Men som bente Rectoris Scholæ ubeqvemhed til Skole-Tieniste er ikke den ringeste aarsage til denne ulempe, den jeg med nødvendige testimoniis domesticis meer end noksom skal giøre bevisslig, dog som Magnif: Rector og Amplissimi Professores udi det Højlovlige Universitet udj de aarlige examinibus, som de holder over dem, som dimitteris fra Skolerne, allerbest kand dømme om

*) D. e. Udgift.

Skolemesternes bequemhed, baade af deris Testimoniis som de give, saa og af deris profect som de fremsende, og fra denne Skole ere adskillige Aar efter Aar til dem dimitterede |: udi hvilken dimission uanset jeg haver haft liden behag, dog at de ikke skulde samle videre Aar og grovhed her paa Stedet, haver jeg maatt' lade det saa passere indtil datum :| Saa beder jeg paa det allertienstvilligste af Dennem, at de for det gemene bestes skyld, over hvilket Gud og Hans Kongl. Majtet. haver betroed dem vagt og opsiun, ville meddele mig deris retmæssige og sandferdige Betenkning baade over Mag: Mogens Wiingaards Testimonia quoad dictionem et stilum, saa og hans disciplers progressus in artibus et scribendi ratione; Det jeg forhaaber Dennem saa meget diss mindre at ville vægre mig, som jeg veed, at de med en berømmelig Iver arbeide paa Skolernes flor og Velstand, hvor udi jeg ikke aleniste tillige med dem udi dette Stift er dybt interessered, men end og udj alt det, som Academiet kand være til Gaun og gode, saasom Magnifici Dni Rectoris og Amplissimorum Professorum

Gamle Collega, Ven og Tienere

M. Foss.

Aalborg d. 22. Maj 1676

(Ny kgl. Saml. 4^{to} 3118).

Nr. 19.

25. Juni 1676.

Professorernes Svar paa ovennævnte Brev af Biskop
M. Foss.

Saasom den Høiærværdige, Hæderlige og Høilærde Mand Dr. Matthias Fossius, Superintendent over Wendelboe Stift af Os haver været begierende, at vi hannem vores retmessige og sandferdige Betenkning over Rectoris Scholæ Aalborgensis Mogens Wiingaards Testimonia quoad dictionem et stylum, saa og hans disciplers progressus in artibus et scribendi ratione skulde meddele; Da efterdi saadant af Os til det gemene bestes befordring begieris, have vi hannem vores Kundskab der om ikke kunnet negte, saasom Vi med ald Sandhed maa og kand bekiende, at en stoor deel af de Testimoniis, som ovenbente: Rector Scholæ Aalborgensis haver givet dem, som fra den Skole til Academiet ere blevne dimitterede, ikke haver kunnet os fornøie, eftersom de ikke med den fliid og maner haver været skrevne, som vel udkrævedes af dennem, der udi Skolerne skulle undervise Ungdommen. I lige maade maa Vi beklage, at de discipler, som fra Aalborg Skole til Academiet haver paa nogle Aar været fremskikkede, ere blevne befundne saa grove, som neppe nogen af nogen anden Skole, saa at en deel derfor af Os ere blevne rejicerede, og en deel med de Vilkor admitterede, at de siden efter nogen tiids forløb skulde ved nye Prøver udvise deris profect. Hvilket Vi tilforn Hans Høiærværdighed haver givet tilkiende, som tillige med os be-

sværede sig over Ungdommens ulyksalighed her udi, og ønskede, at saadant ved eet eller andet got middel kunde blive forandret.

Dette saa i sandhed at være testerer

Rector et Professores
Regiæ Academiæ Hafniensis.

Kiøbenh. den 25. Jun. 1676.

(Ny kgl. Saml. 4^{to} 3118).

Nr. 20.

5. Marts 1684.

Kong Christian V^s Brev til Biskop Bornemann i Anledning af Rektor Mogens Vingaards Suspension.

C. 5. etc. Giøre witterligt at for os allerunderdanigst hafver ladet andrage, Mag: Mogens Vingaard Rector scholle i Wor Kiøbsted Aalborg huorledesz hand høyligen schal vere forarsaget at hafve Tilthable til os Elschl: Doct: Henrich Bornemand etc. at Du den 18 Dec. 1683 udj Collegarum Nerverelse schal have suspenderet Mag: Mogens Vingaard af officiis, fordj Scholens Discipler over et Lig, som samme Dag i S: Bodils Kierche i Aalborg blef begrafven iche schal have giort deris Tieneste effter dend os elschelig Sten Hondorph etc. sampt Din egen Anstalt. har Du saaledis bemelte Rector af sin bestilling suspenderit schaltu neste Dag dereffter tilbudet hannem at samme Suspension schulle være ophævet, dersom

Wiinggaard effter Predichen naar Stifftamptmanden og Du med Sognepresten var paa Conventhuset som var den 19. Dec. vilde udj Conrectoris og Collegarum Nærværelse frem komme og kiendis ved sin Vildfarelse deprecerer den og anlofve her effter bedre observatz og Lydighed som videre deris Stefning hafr. omformeldet; mens som Wiinggaard veed sig gandsche wschuldig udj samme Sag, som hannem for Gud og Os vil giøre sin høyeste Eed og derpaa ogsaa paa Conventhuset schal have protesteret og nu videre agter at bevise, saa schal hand have vegret sig at kiendes ved dend Forseelse, som hand viste sig fri for, af Frycht muligt det kunde geraade ham til Fald og Schade i sin Tiid, og Skaar i hans af os anbetroede Embede til Forkleinelse, hvorfor hand samme Dag schall have taget sig Reise paa til Voris Kongl. Residentzstad Kiøbenhafn saadan Din medfart mod ham for os allerunderdanigst at andrage midlertid schaltu den 22. Dec: ladet ham indstefne til Conventhuset og derudj Din Stefning beschylt ham at hand foruden overbemelte brøde en og anden stor U-rigtighed hafr beteed i sit Embede; som Du hos ham baade publice og privatim hafr straffet, men dog med Dine Formaning, Truseler og Advarseler hos hannem indtet havr udrettet, med videre samme Stefning omformelder, hvorfor hand formener at Du samme Din Angivende bør at bevise, efftersom hand schall vide sig frj, at hand icke i ringeste maader schall have enten talt eller giort noget i mod sit Embede, eller dend Lydighed hand kunde være

Dig som sin Superintendent schyldig, dog iche dismindre schaltu 6 Gange privatim men aldrig publice haardelig som formenis effter vrang Beretning hafr tiltalt hannem i efterfølgende Poster

1) For Din Ankomst til Aalborg schaltu have schrevet ham til at Du hafr spurt at hand vilde innovere de leges, som Din Formand til Guds Ære og Scholens Forfremmelse hafr givet, og at Vinggaard derved gaf aarsag til at opkratze de gamle Saar, som siuntis tilgroet, som Din egen Schrivelse schal kunde udvise. Dette schal bemelte Mag. Wingaard ved Schrivelse og Sagens Beschaffenhed tilbørligen lagt sig fra, som Du og self schal have befunden, der Du kom til Aalborg, Herudj Mag: Wingaard mener sig at være forurettet, at hand saa utilbørligen schal være angivet, og dog aldrig kunde faa at vide, hvo hans Angiver var, og formener Mag. Wing: at Du for os i Vores Høyeste Ret bør at nafngive dend, som vilde sætte saadan u-taalelig Splid mellem Dig og Rectores Scholæ.

2) Der Du var kommen til Stedden schaltu have beordret hannem at lade indlevere hvis leges og constitutiones hand schal have i Scholens Sager, hvilchet hand og strax i enfoldigste Lydighed schall have effterkommet, og ladet indlevere en liden indbunden memorial Bog p. de legibus, som afgangne Doctr: Mat: Fos etc. hafde udgivet; hvorudj tillige schal have været indschrefvet nogle Metæ for Kiøbenhafns Schole og noget fra Wiborg Schole, men hvad Straf, Truseler og Advarseler hand da schal have liid af Dig for nogle

errater, som et Scholebarn af Kiøbenhavn kunde have beganget, da hand samme metos effter anden udkastning hafde udschreven og noget udi det fra Wiborg var raderet det stiller Mag. Wing: til Din egen Samvittighed at efftertenche, hvilche Reffselsler, Truseler og Advarseler hand iche med dend ringeste Ulydighed eller Ondskab men mere med Taarer schal have exiperet, u-anseet hand allerunderdanigst formener at det iche kommer hannem til at corrigere hvis et fremet Scholebarn kunde forsee sig langt mindre derfor at lide, thi ligesom hand hafde faaet det udschrevet, saa schall hand og have ladet Dig det tilstille. 3) Schal hand engang uden Din Forlof om Løverdags Eftermiddag, da Disciplene vaccerede rejst til Vester Hassing sin Tiende og Indkome at disponere; og som hand for u-vær og Storm til Mandag Morgen Klochen var 6 iche kunde komme tilstede i Scholen, men kører dog did anden Time Læsningen og Schole exercitien indfalt, hvor Du da ogsaa skalt have refset ham, u-anseet Loven allernaadigst befaler at Rectores Scholæ schal have Superintendenternis Forlof, naar de vil reise lang vejs bort; men forbydes dennem iche kortelig at reise af Byen nødvendige Ærinder at forrette. 4) En anden Gang hvad Forseelse da schal have været, schall Vingaard iche have viist, schaltu have holt ham fore at Superintendenten effter Loven maa examinere iche allene Disciplene men og Rectores og Hørerne, hvortil hand schall have svaret, ja, men da burde det at sche offentlig at baade Hørerne og Disciplene kunde høre derpaa;

derpaa schaltu have sat Din Tommelfinger for Ansigtet mod hannem og sagt Top . denne Time; men strax der Mag. Wing: var gaaen hiem, kortelig dertil at berede sig, schaltu atter have schichet hannem Bud at hand iche schulde være saa snar at giore med, om der kunde falde et hastig Ord.

5) Schaltu have refset ham fordi en Mand af Byen, som Du sagde schal have klaget over hannem at det ikke blef got saalenge Wingaard var ved Scholen, hvorudj hand formener sig at være injurieret, at han ikke enten motte faa at vide hvo Manden var, eller hvorfor, thi vill hand allerunderdanigst formode at hand iche bør at lide Straf eller Truseler uden hand veed sin Anklager, og hvorudj hand besehylder ham. Og som Mag: Wing: da allerydmygeligst schal have tilspurdt Dig om Du kunde beschylde hannem noget siden Du kom til Stedden, da schaltu have svaret nej.

6) Endelig schall Klocheren til S: Bodils Kierche, som da og var Cantor have engang klaget over hannem at et Par Brudfolch vilde gierne hafft musicen til deris Brøllup; men fordj Mag: Wing: schulde have begæret for meget, saa vilde Du ingen Music bruge; hvilchet hand dog strax paa Stand schal hafve erkellerit? [erklæret] sig for, at hand aldrig wiste af samme Brylup at sige førend Du talte til hannem derom langt mindre at nogle schulde hafve bodet ham enten lidet eller meget derfor, Mag: Vingaard ved dog iche om Cantor der udj schal vere sat noget til Ræte. Og vilde hand formode at Du i ringeste Maade schal kunde ofver bevise hannem nogen motvil-

lighed ulydighed, eller ufine og ubeqvemme Ord uden hvis hand schal hafve suoret for sig effter at Du hafde suspenderet hannem af officio thi ved hand iche hvor for hand saa uschuldig schællus? og thil thalles uden det schal schee effter Din egen Bekiendelse udj Din Stefning til Conventhuset at Du schalt hafve giort det til at schreche hannem thi stiller M: Mogens Vingaard det thil osz og vor Høyeste Ret allernaadigst at paakiende, om det iche er alt for haard en Schreche hannem saaledisz uden billig Aarsag at tiltale, Refse og true, af Embedet hannem at suspendere Og Endelig i hans Fraværelse da hand saadan sin Nød for Osz allerunderdanigst schal hafve angifvet, søg: Dom paa hansz Bestilling, Endelig besuerger M: M: Vingaard sig ofver at Du imod Loven og Retten til Hender schal hafve taget en Atesst hoes samptl: Collegas; og iche enten hannem eller dem at gifve Kald og Varsel, at samme Atest lovlig kunde Eed thages.

Thi byde oc befalle Vj Dig forbete Doct. Henrich Borneman at Du retter Din Leylighed effter her om for os at møde i Rette til Vores første almindelige Høyeste Rett som allernaadigst er beramet at schal holdisz her i Voris Kongl. Residentzstad Kjøbhavn d: 4 Augustj førstkommende tagendis med Dig ofverschrefne Documenter i Særdelighed Mag: Mogens Vingaards Suar paa Schrifvelsze hannem her fra Staden thil schrefvet, sampt den liden Bog hvorudj de Metas for Kjøbenhafns og Viborg Scholle er nedschrefuen saa og hvis ellers Du i samme Sag kand vide til Op-

lysning och formehner M: Mog: Vingaard aller underdanigst, at det iche bør at komme hannem til priauditz Hinder eller Schade i nogen Maade hvis for Din Tid er passerede, men Du tilbørlig at bevise huad hand saa hart har for grebet sig udi, siden Vi allernaadigst beschichede Dig til Superintendent ofver Aalborg Stifft, at det allernaadigste kand paakiendis om det schal vere af den Krafft at bemelte Mag: Mogens Vingaard derfor saaledis bør tilthahles, straffes og truesz af sin Bestilling, suspenderes og endelig afsettes eller Du at stille hannem Schollen igien og erstatte hannem hvis Schade hand fra Suspensionens Dato Bestillingen vedkommende kand hafve lidet og det indtil denne Sagsz Uddrag samt ogsaa den billig paa Processen anvendte Bekostningh thil samme Tid og Sted stefnis i Samtl: som paa Convent-Huset den 4 Febr. i nerværende Aar schal hafve dømt bemte Mag: Mogens Vingaard fra sin Bestilling huad i kand hafve til samme Eders Dom med det Forsuar og da enhver at nyde hvis Lov og Ret er ladendisz det ingenlunde.

Gifvet paa Vort Slot Kiøbenhafn dend 5. Martj
Anno 1684.

Under Vort Signet. .

Christian.

(L. S.)

Efter en Copi i Aalborg Bispearkiv).

Nr. 21.

Professor Studsgaard adjungeres Biskop B. Brorson.

1) Da Hans Kongelige Mayt: i allernaadigst Betragtning af Deres høye Alderdom og af Æmhed over de dermed følgende Skrøbeligheder, allernaadigst er sindet at ville see Dem lettet i det besværlige Embede, som De nu i saa mange Aar med Berømmelse har forestaaet, dog uden derved at betage Dem noget af Deres Embedes Indkomster, men Professor Studsgaard, ved at adjungeres Dem i Biskops Embedet, kunde tillige, saalænge Deres Høyærværdighed lever, forestaa hans nu havende Embede, og nøyes med dets Indkomster; saa har Hans Mayt: befalet Cancelliet Deres Høyærværdighed saadant at tilkiendegive; og, ligesom man ikke tvivler paa, at De jo saadan kongelig Naade med allerunderdanigst Taknemmelighed erkiender; saa vil man og herpaa med første vente Deres Svar, for viidere at vorde Hans Mayt: allerunderdanigst forestillet.

Det Kongelige Danske Cancellie d: 14^{de} Febr.
1778.

Til Biskop H. Broder Brorson.

2) Da Hans Kongelige Majestæt nu, i Betragtning af Deres Høyærværdigheds høye Alderdom og dermed følgende Skrøbelighed, samt for at lette Dem i deres Arbejde, allernaadigst har fundet for godt, under 8^{de} hujus at beskikke Professor Christian Beverlin Studsgaard til at være Dem udi Embedet adjungeret med Succession, og at han,

saalænge Adjunctionen varer, fremdeles skal forrette og nyde Indkomsterne af hans nu havende Embede, imod at De, som imidlertid beholder Biske-Embedets Indkomster, lønner Amanuensis, uden at Adjunctionen i denne eller andre Maader kommer Professor Studsgaard til Udgift;

Saa har man Deres Høyærværdighed saadant til behagelig Efterretning herved tjenstligst skulle communicere.

Det Kongelige Danske Cancellie den 11. April
1778.

Til Biskop Doctor Theologiæ Hr. Broder Brorson.

3) Da Hans Kongelige Mayestæt allernaadigst har funden for godt at beskikke Deres Høyærværdighed til at være Biskoppen over Aalborg Stift, Doctor Theologiæ Hr. Broder Brorson udi Embedet adjungeret med Succession, og at De, saalænge Adjunctionen varer, fremdeles skal forrette og nyde Indkomsterne af Deres nu havende Embede, imod at Biskop Brorson, som beholder Biske-Embedets Indkomster, lønner Amanuensis, uden at Adjunctionen i denne eller andre Maader kommer Dem til Udgift; saa har man herved den Fornøjelse Deres Høyærværdighed dertil at gratulere og tillige skullet melde, at Bestallingen derpaa for Dem under 8^{de} hujus er udfærdiget.

Det Kongelige Danske Cancellie den 11. Aprilis
1778.

Til Professor Theologiæ Hr. Christian Beverlin
Studsgaard.

(Aalborg Bispearkiv).

Nr. 22.

Stiftsprovst Stochholm beskikkes til at styre Bispe-embedet under Vakancen.

Efterat Cancelliet havde nedlagt allerunderdanigst Forestilling om Bestyrelsen af det ved Biskop Jansens Død ledigblevne Bispe-Embede i Aalborg Stift og om Pension af Embedet til dennes Enke m. m. har Hans Majestæt under 27^{de} f. M. allernaadigst resolveret saaledes:

Vi ville allernaadigst have afdøde Biskop over Aalborg Stift Rasmus Jansens Enke tillagt i aarlig Pension af Embedet 100 rbd. Sølv fra Naadensaarets Udløb at regne.

Ligeledes ville Vi allernaadigst have Stiftsprovst Stockholm, for i Vacancen i Overensstemmelse med Rescriptet af 9^{de} September 1726 at bestyre samtlige Biskoppen i Aalborg paaliggende Forretninger, og som Erstatning af de dermed forbundne Udgivter til Contoirhold, Reise-Omkostninger og alt Andet, fra 1. Januar 1828 af at regne, af Bispe-Embedets Indtægter tillagt 500 rbd. Sølv aarlig, foruden det Biskoppen tilkommende Cathedraticum.

Fremdeles bifalde vi allernaadigst, at den Bispestolen tilliggende Embedsbolig af Stiftamtmanden og Stiftsprovsten paa fordelagtigste Maade maa foranstaltes bortleiet med Fjerdingaars Opsigelse, dog paa Vort Cancellies nærmere Approbation, og paa Vilkaar, at Leieren, foruden at udrede Skatter og Afgivter af Gaarden, holder den forsvarlig vedlige, under Stiftamtmandens og Stiftsprovstens Tilsyn.

Hvad der saaledes maatte indkomme i Leieafgift af Gaarden, saavelsom Indtægten af den til Bispestolen henlagte Tiende, bliver, efter Fradrag af d

ovenanførte Udgivter, at anvende til Forrentning og Afbetaling af den i Aalborg Bisperesidents indestaaende Gjæld til Stiftets offentlige Midler, hvilket Stiftamtmanden og Stiftsprovsten, under Cancelliets Tilsyn, have at besørge, og derom ved hver Termin at fremsende formelig Beregning. Derimod ophører fra Naadensaarets Udløb af, Udbetalingen af den Biskoppen over Aalborg Stift, ved Vor allerhøieste Resolution af 28. Maj 1824, tillagte afkortningsfrie Gage af 3200 rd. Sølv aarlig, og bliver den til Bispestolen oprindeligen henlagte Tiende, som efter bemeldte Tid falder, igien at beregne Samme til Indtægt. —

Ved tjenstligst at tilmelde Herr. Kammerherre og Deres Høiærværdighed denne allerhøieste Resolution til behagelig Efterretning, skulde man lige tjenstligst anmode Deres Høiærværdighed om, behageligen at ville indsende til dette Collegium en Fortegnelse over samtlige til Aalborg Bispestoel henlagte Tiender, med Oplysninger om det Vederlag, der ifølge confirmerede Foreninger eller Kjendelser ydes for samme, samt om Forfaldstiderne til Vederlagets Betaling. Forsaavidt enkelte Tiender hidtil have været betalte efter Foreninger indgaaede af afd. le Biskop Jansen for hans Embedstid, skulde Cancelliet tjenstlig anmode Deres Høiærværdighed om at ville, paa Embedets Vegne, søge at tilvejebringe passende varige Foreninger, som derefter kunne indsendes hertil til Confirmation.

Det Kongl. Danske Cancellie d. 11^{te} Dcbr. 1827.

(Aalborg Bispearkiv).

